

Pere Roura i Sabà

Maçanet de Cabrenys

QUADERNS
de la
REVISTA
de
GIRONA

41 MONOGRAFIES LOCALS

MAÇANET DE CABRENYS

Pere Roura i Sabà

71 QUADERNS de la REVISTA de GIRONA

DIPUTACIÓ de GIRONA
CAIXA DE GIRONA

Quaderns de la Revista de Girona. Núm. 71
Sèrie: Monografies (Núm. 41)

Primera edició en català: Setembre de 1997
Tiratge: 1100 exemplars

Edició:
Diputació de Girona/Caixa de Girona

Director de la col·lecció:
Joan Domènech

Consell assessor:
Gabriel Alcalde, Narcís-Jordi Aragó, Joan Badia,
Lluís Bayona, Xavier Besalú, Martí Cama, Narcís Castells,
Ramon Ceide, Josep Clara, Josep M. Corretger, Jordi
Dalmau, Marta Franch, Víctor Gay, Àngel Jiménez, Jordi
Mascarella, M. Aurora Martín, Enric Mirambell, Joan Miró,
Joan Nogué, Narcís Puigdevall, August Rafanell, Josep M.
Rus, Erundi Sanz, Carles Sapena, Josep Vicens, Mariàngela
Vilallonga, Carme Vinyoles.

Maquetació:
Pep Caballé

Redacció administració:
Pujada de Sant Martí, 5. Telèfon (972) 20 57 00.
Apartat de Correus 11. 17080 Girona

Secretaria i Distribució: Fina Poch

Fotocomposició i Impressió:
Palahí Arts Gràfiques, SC. Girona

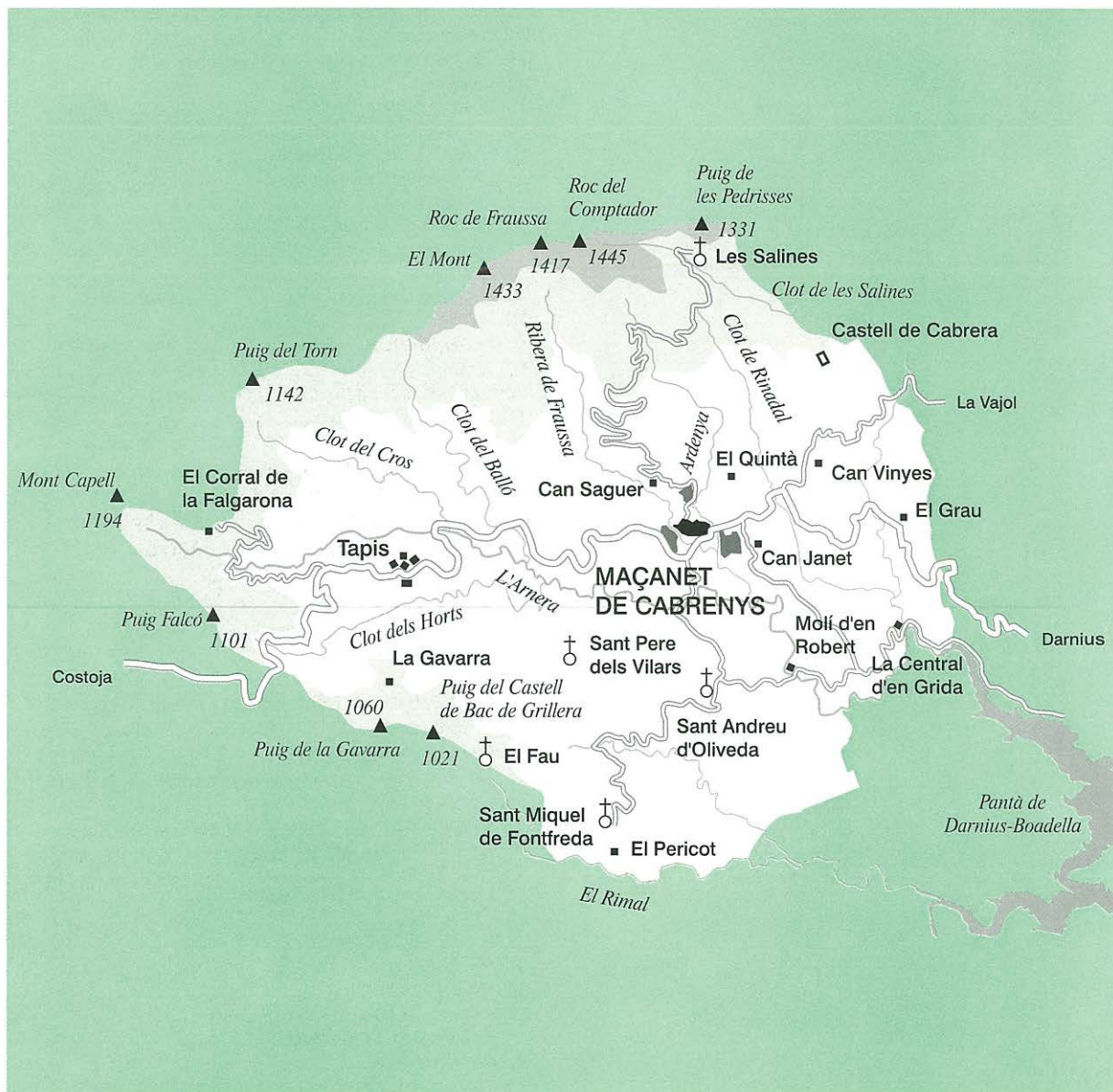
ISBN: 84-86812-71-2
Dipòsit legal: Gi-1119/97

LA NOSTRA PORTADA

La Barra de Rotlan amb la façana de la Societat al
fons (Foto: Pere Roura).

Índex

Situació.....	5
Cronologia.....	6
1. Temps antic.....	8
2. La natura.....	10
3. Les capelles romàniques.....	12
4. L'església de Sant Martí.....	14
5. El santuari de les Salines.....	16
– Els senyors de Maçanet.....	18
6. Els castells.....	20
– La barra de Rotlan.....	22
7. La muntanya del Comú.....	24
8. Els molins.....	26
9. Els pous de la neu.....	28
10. La vila.....	30
11. Evolució demogràfica.....	32
12. El veïnat de Tapis.....	34
13. L'explotació del bosc.....	36
14. La indústria del ferro.....	38
15. Teixits, espardenyets i taps.....	40
– Guerres i trifulgues.....	42
16. Les mines.....	44
17. La fàbrica de pipes.....	46
18. Els masos.....	48
19. El plet de les campanes.....	50
20. Les fonts.....	52
– Ramon Roger.....	54
21. L'ensenyament i les escoles.....	56
22. Vida associativa.....	58
23. L'electricitat.....	60
24. L'escarabat de la patata.....	62
25. El contraban.....	64
26. La República.....	66
27. La Guerra Civil.....	68
28. La retirada i la postguerra.....	70
29. El franquisme.....	72
30. La transició i la democràcia.....	74
– Personatges.....	76
31. L'agermanament amb Reiners.....	78
32. La loteria.....	80
33. El turisme.....	82
34. La cacera.....	84
35. El futbol.....	86
36. Cinema i teatre.....	88
– La carretera de Costoja.....	90
37. Festes i lleure.....	92
– Bibliografia, agraïments i procedència de les fotografies i il·lustracions.....	94

Situació

El terme de Maçanet de Cabrenys es troba a l'extrem nord-oest de l'Alt Empordà, en els vessants pirinencs, que el limiten amb el Vallespir.

El riu Arnera travessa tot el terme de ponent a llevant, recull amb el seu principal afluent, el Fraussa, i els altres rierols, totes les aigües de la vall, que es barregen amb la Muga al pantà de Boadella.

La vila de Maçanet està emplaçada al mig d'una vall ampla, a 370 m d'altitud, en el punt de confluència del Fraussa i l'Ardenya, envoltada per les muntanyes abruptes de les Salines i Fraussa, al nord; la de Tapis, a l'oest; i la del Fau, al sud. També comprèn el petit sector del Rimal, darrera la serra de Mondevà. De la banda de llevant, el relleu se suavitza i és per allí on s'escolen les aigües.

Limita amb els termes empordanesos d'Albanya i Sant Llorenç de la Muga (S), Darnius i la Vajol (E), i els vallespirencs de Sant Llorenç de Cerdans i Costoja (O), Morellàs, Ceret, Reiners i els Banys d'Arles (N). Té 12 km de frontera.

Tot el territori del municipi queda comprès entre els 160 m i els 1.445 m d'altitud, amb una superfície de 67,46 km². El formen, a més de la vila, els veïnats de Tapis i uns 50 masos dispersos. Els punts més alts estan localitzats al nord, al massís granític de Fraussa: el Roc del Comptador (1.445 m), el Mont (1.433 m), el Moixer (1.417 m), el Roc de Fraussa (1.417 m) i Pedrisses (1.331 m). A l'oest hi ha el pas més accessible, el coll dels Horts, per on passa la carretera internacional Maçanet-Costoja. Al sud, la serra del Fau separa les valls de l'Arnera i la Muga, amb les altures màximes del puig de la Gavarra (1.060 m) i el Castell de Grillera (1.021 m). Maçanet es comunica amb Darnius i la resta de l'Empordà per una carretera local que s'uneix amb l'N-II, a l'altura del pont de Capmany (17 km). I la GI-503 enllaça amb el Vallespir (13,3 Km).

Cronologia

- 2000 aC** Primeres restes megalítiques i instruments de pedra (destrals).
- 814 dC** Primer esment de la “villam quae dicitur Maçanetum”.
- 954** S'esmenten les esglésies de St. Andreu d'Oliveda, St. Briç de Tapis i St. Pere dels Vilars.
- 1017** Primera notícia de l'església de St. Martí de Maçanet.
- 1288** El castell de Cabrera és destruït per l'exèrcit francès.
- 1357** El rei Pere el Cerimoniós ven a Guillem Galzeran de Rocabertí la jurisdicció de Maçanet. Primer capbreu conegut dels barons de Cabrenys.
- 1440** Apareix per primera vegada l'afegitó “de Cabrenys” (Massianeto de Cabrens).
- 1454** S'estableix la muntanya del Comú.
- 1626** Maçanet obté el títol de vila. Es va formant el veïnat de St. Sebastià.
- 1675** Després d'una aferrissada resistència, la vila és saquejada per les tropes franceses del general Le Bret. Amb aquest fet, tres maçanetencs són recompensats amb el títol de ciutadans honrats de Barcelona.
- 1794** Nou saqueig dels francesos, que cremen 29 cases. Els habitants abandonen el poble i es refugien a l'Empordà.
- 1822** Les tropes reialistes cremen 86 cases.
- 1850** El veïnat dels Vilars és agregat al municipi de Maçanet.
- 1860** La vila toca sostre en nombre d'habitants: 1.876.
- 1873** Els carlins, manats per Barrancot, entren a Maçanet i destrueixen les fortificacions.
- 1893** El cementiri es trasllada fora del nucli urbà. Comença l'explotació de les mines de talc.
- 1905** Arriba l'electricitat de la central d'en Cabot.
- 1917** S'inaugura la central elèctrica municipal.
- 1920** Es funda el Club Esportiu Maçanet.
- 1923** S'acaba la carretera forestal de les Salines.
- 1926** La muntanya del Comú és expropiada per l'Estat.
- 1936** Comença la Guerra Civil. Els membres del Comitè proclamen alcalde Joaquim Bassó.

1939 Gener i febrer, arriba a Maçanet una allau de refugiats per travessar el Pirineu després de la caiguda de Barcelona. El 13 de febrer entren les tropes franquistes.

1942 Arriben a Maçanet molts refugiats europeus que intenten arribar al nord d'Àfrica, fugint del terror nazi.

1956 El febrer, una onada de fred fa baixar el termòmetre fins a 16 graus negatius; aquest any serà conegut com "l'any de la fred".

1960-1961 Es connecta la xarxa elèctrica amb la Hidroelèctrica del Ampurdán. Toca el primer premi de la loteria de Nadal.

1963 Primeres urbanitzacions de xalets.

1965-1968 S'instal·la l'aigua potable, el clavegueram i el repetidor de TV al cim del Moixer.

1971-1973 Restauració de l'església parroquial i les capelles romàniques. Es crea el vedat de caça municipal.

1976-1978 És nomenat alcalde Josep Calabuig, que regeix la vila durant la transició. Es construeix l'actual Casa de la Vila.

1979 Primeres eleccions municipals democràtiques. ERC obté la majoria i Enric Sabà esdevé alcalde.

1983 ERC guanya les municipals i Joan Viñas obté l'alcaldia.

1985 Es comença la carretera internacional de Costoja.

1986 Començament de febrer: Maçanet queda tres dies incomunicat per una intensa nevada (80 cm a la plaça). Grans destrosses als boscos.

1994 L'empresari Enric Moulines rep l'homenatge de tot el poble. S'acaben les obres del Centre Cívic i la pista poliesportiva. L'equip de futbol puja a 2a categoria regional. S'instal·la a l'església un vitrall regalat per l'escultor alemany Dieter Blum.

1995 El 7 de juliol s'inaugura la carretera internacional de Costoja.

1996 Maçanet és inclòs dintre del programa Leader de desenvolupament rural, de la Unió Europea.

TEMPS ANTIC

1

Les muntanyes proporcionaren seguretat davant les ràtzies dels àrabs.

8

Molt a prop del mas Olivet, al peu de la carretera, es troba el menhir anomenat la Pedra dreta. Es tracta d'un menhir de tipus antropomorf, consistent en un bloc granític de 2 m d'alçada i un volt màxim de 2,10 m, que ja és esmentat al segle XII, "Perafita". La seva existència, junt amb algunes destrals polides, trobades a la darrera del segle passat prop de l'Arnera, testimonien la presència humana almenys en el neolític final (2500-2100 aC).

És molt probable que, si es fes una acurada investigació arqueològica del terme -sobretot a la zona de les Salines, on hi ha milers de roques-, es descobriria enmig

de la boscúria algun altre megàlit. Els topònims de Puig de l'Arca, coll de la Perafita i la balma del Cau del Duc ens en donen indicis.

El nom de Maçanet prové del llatí *matianetum*, que vol dir 'pomareda'. Però la primera referència del lloc apareix amb la colonització carolíngia i la formació de la Marca Hispànica; concretament, l'any 814, en un precepte de l'emperador Lluís I es fa constar que la població de Ceret, al Vallespir, limita al sud amb "villam quae dicitur Maçanetum".

La invasió dels àrabs comportà que la població s'allunyés de la plana i busqués refugi a la muntanya pirinenca o bé, més al

nord, a la Septimània. Aquesta gent emigrada era anomenada hispans i fou ben acollida per Carlemany i el seu fill Lluís I, els quals els lliuraren terres segons el règim d'aprisió o dret que tenia cada persona individual o col·lectiva d'artigar i conrear les terres ermes i ser-ne propietària.

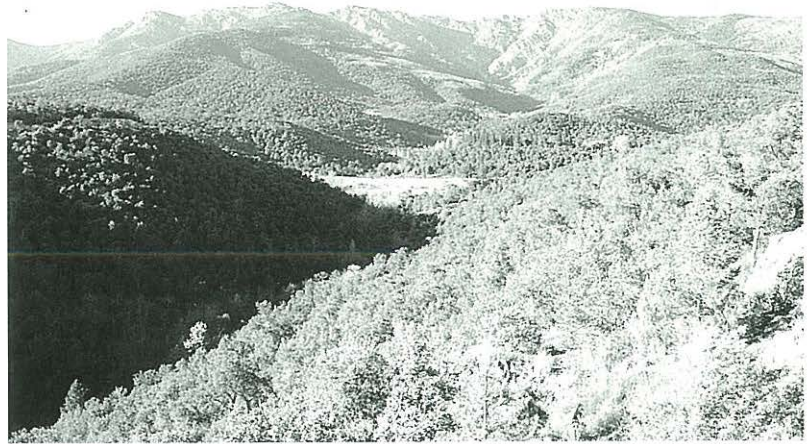
Un cop alliberada Girona, el 785, comença la repoblació i colonització del país, i les contrades muntanyenques del nord foren les primeres. Amb aquest procés es refeia l'organització civil i, ahora, es

bastien esglésies i s'organitzaven les parròquies, que coincidien generalment amb els límits dels termes respectius.

Suposem que a Maçanet al segle IX ja s'havia edificat un temple de dimensions reduïdes, i també les esglésies dels termes veïns, St. Pere de Ceret, l'any 800, o St. Pere d'Albanyà, el 820. L'advocació de sant Martí va tenir una expansió important amb el domini carolingi.

Els documents d'aquesta època -segle X- citen alguns topònims

La Pedra dreta

Els colonitzadors per establir-se en aquests vessants, van haver d'artigar i feixar la terra en llocs de força desnivell.

que són reminiscències de cultures anteriors: Gavarre, Gotofredo, Miralloles, Rocafort, Cherterig.

Amb la construcció simultània de masos i bordes, es formaren alguns vilars o veïnats, per raó de la proximitat mútua. Els més importants s'originaren al segle X i disposaven d'església pròpia: els Vilars, Tapis, Oliveda i Fontfreda. Continuarien altres de més modestos, al segle XI: Vilardell, Vilardelet, Vilar de Belló i Vilar de Llec; i al segle XIII: Borderons, Vilardomènec, Vilar de Ser i Tinyoses.

La llegenda de la pedra dreta

Es conta que es varen reunir els dimonis de l'Empordà i el Vallespir i decidiren fer un pont sobre el riu Tec a la vila de Ceret. La consigna era que s'havia de construir en una sola nit. Tots els dimonis es posaren a treballar frenèticament, però no van aconseguir el seu propòsit: el diable que transportava pels aires la darrera pedra va ser sorprès pel cant del gall que anunciava l'aurora. Immediatament, hagué d'abandonar la feina per refugiar-se sota terra. La pedra, en caure, va restar clavada en aquest lloc. I, segons diuen, aquesta pedra encara manca en un contrafort del pont del Diable de Ceret.

LA NATURA

2

10

L’orografia maçanetenca es caracteritza per una vall ampla voltada d’uns vessants montuosos i un seguit de serres que es desprenen de l’aresta pirinenca i formen un laberint de rierols que davallen cap al riu Arnera.

El temps habitual correspon a un subclima mediterrani, amb hiverns curts i estius moderats. L’índex de pluviositat, amb màxim primaveral i tardoral, es pot xifrar en uns 800 litres anuals a l’entorn del nucli urbà, però ultrapassa els 1.000 litres a les zones més elevades per l’efecte pantalla que fa la muntanya a les masses d’aire mediterrànies. És normal que hi nevi, per sobre dels 900 metres, de 5 a 10 vegades entre

desembre i abril. L’aire, per la presència de la tramuntana, és sec i sa.

L’abandó dels conreus ha motivat des del començament de segle la progressiva expansió del bosc, que ha envaït els centenars de feixes esglaonades i els camps erms, fins a ocupar el 80% del territori. La vegetació és molt variada i ve marcada pels considerables canvis d’altitud. A la part baixa, fins als 500 metres, hi domina el suro, acompanyat de l’alzina i l’arboç, amb un sotabosc de ginestes, brucs, estepes, ginebres, argelagues, argentines, timó i farigola. Continua l’alzinar, amb claps de roure martinenc, i les castanyedes, que arriben fins als 900 m.

A les esquerpes crestes de Fraussa, encara que amb més dificultat, també hi ha arribat l’evident expandiment del bosc.

Més amunt, a la banda de les Salines, dintre l’espai protegit pel PEIN, apareix el pi roig i el faig, amb alguns freixes, grèvols, aurons i zones d’avellanosa. El clima i el rocam fan que als cims només hi visquin ginebrons, ginestes, brossa, falgueres, camamilla, matafocs, líquens i pastures.

A la muntanya del Fau i a la Gavarra, hi trobem abundància de pi blanc i pinassa amb sotabosc de teix, càdec i llistó; i, dalt la carena, els espinosos coixinets de senyora.

La ginestrola és el bolet per excel·lència.

Els riberals estan poblats de verns, pollancrees, freixes, boixos, gatsaules, plàtans, àlbers, noguers, joncs i falgueres. En els darrers anys l'aprofitament silvícola ha comportat una abusiva replantació de pi en els camps abandonats. Hi creixen en abundor i varietat els bolets comestibles com ginestrols (rossinyols), ceps, rovellons, pinetells, escarlets, oriols (ous de reig), múrgoles, cama-secs i camperols.

El territori acull una variada fauna forestal on hi destaca la gran proliferació del senglar dels darrers anys. També hi són

presentes la guilla, la geneta, el gorjablanc, el teixó, la llebre, l'esquirol, la mostela, l'eriçó, el conill (escàs pels efectes de les epidèmies), el talp i el ratolí. De fa poc temps s'ha establert a les crestes de Fraussa un escamot de mufions.

El bosc empara una rica població d'ocells: corbs, garses, tudons, gaigs, tórtoraes, perdius, becades, merles, picots, puputs, pinsans, mallerengues, cardines, pit-roigs, etc. D'entre els rapinyaires, hi predominen l'esparver, l'aligot, l'astor, l'àguila marcenca, l'arpella, el gamarús, l'òliba, el mussol i el duc.

La fauna fluvial és representada per la merla d'aigua, la cuereta torrentera, el teixidor, la serp d'aigua, el rat-buf i la granota.

L'Arnera recull totes les aigües de la vall de Maçanet. A la foto, la resclosa de la central d'en Grida.

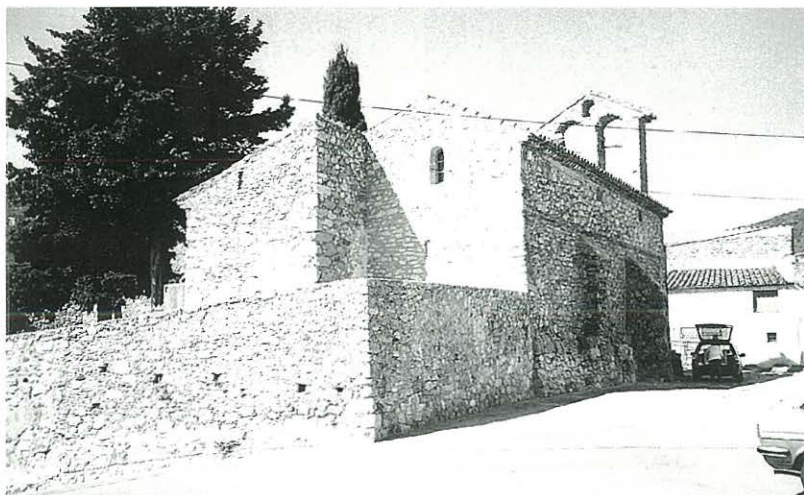
Els peixos són la truita, el barb, l'anguila i la bagra. No és rar veure a l'hivern, a l'Arnera, l'ànec coll-verd i el bernat pescaire. Als rierols hi viuen el tritó pirinenc i l'almesquera.

Els rèptils més comuns són: l'escurçó, la serp verda i d'esculapi, el llangardaix i la sargantana de cua llarga i de paret.

El senglar és el mamífer més abundant en els boscos maçanetencs.

LES CAPELLES ROMÀNIQUES

3

L'església de St. Briç de Tapis

12

Dintre el terme maçanetenc hi ha quatre veïnats amb església pròpia (Tapis, Oliveda, els Vilars i Fontfreda). Els seus orígens es remunten als segles IX o X. En aquelles dates el territori maçanetenc formava part del comtat de Besalú i, per tant, aquests veïnats eren patrimoni jurisdiccional i fiscal del comte. Més tard, per donació, passaren a mans dels monestirs.

Sant Briç de Tapis

Es troba a 6,5 km a ponent de Maçanet, en un replà, entre l'Arnera i el coll dels Horts, a 590 m d'altitud. Una dotzena de cases envolten el petit temple de St. Briç, de planta rectangular. Segons J. Badia es tracta d'un interessant edifici preromànic

(segles VIII-IX), amb volta de canó i arc de ferradura, amb unes característiques que el fan únic; la volta del presbiteri és de canó i més alta que la nau, cosa que normalment és a l'inrevés. Això sembla degut a una reforma. La porta conserva el forjat romànic. A la banda de migdia s'hi afegiren al segle XVII dues capelles i la sagristia. Fou restaurat el 1969.

El lloc és citat el 954 com a possessió de Sant Pere de Camprodon, però amb el mot "Tàpies", que deriva de tàpia o paret. L'actual nom de Tapis és una reducció fonètica que comença a aparèixer al segle XVII.

Sant Andreu d'Oliveda

L'església s'alça damunt un planell enlairat sobre el vessant

dret de l'Arnera, a 420 m d'altitud i a uns 4 km al sud de Maçanet, amb sis masos dispersos. El nom d'Oliveda correspon a un lloc poblat d'oliveres o olivar, arbre molt important antigament. L'any 952 el temple pertanyia a Sant Pere de Camprodon i el 1566 passà a ser sufragània de Sant Cristòfol dels Horts.

L'edifici és una nau amb absis rectangular. El presbiteri i una part de la nau conserven la volta de canó, que es correspon amb l'antiga església romànica. La resta de la construcció és producte d'una reforma feta al segle XVII. El 1966 el temple fou restaurat.

Sant Pere dels Vilars

L'església es troba als peus de la muntanya del Fau, a 500 m d'altitud i a uns 6 km al sud-oest del nucli urbà. Formen el veïnat sis masos dispersos i deshabitats. El 954 pertanyia a Sant Pere de Camprodon i figura amb el nom de "sancti Petri de Vilare", però el 1116 una butlla papal el confirma a Santa Maria de Vilabertran. Al segle XVI passà a ser sufragània dels Horts, i adoptà la forma de Vilars.

L'edifici és de petites dimensions, preromànic, d'una nau amb absis trapezial del segle X. La volta del presbiteri és de canó, separat de la nau per un arc de mig punt. La volta de la nau és apuntada i, com la resta de l'edifici, correspon a una reconstrucció del segle XVIII. El 1971 fou objecte d'una restauració.

*Capella de
St. Miquel de Fontfreda*

Sant Miquel de Fontfreda

El veïnat de Fontfreda es troba a 8 km al sud de Maçanet, a la vall del Rimal. La capella de Sant Miquel s'alça en el caire d'un serrat de la carena del Fau, a 550 m d'altitud, amb només una masia habitada. El

lloc és citat l'any 952 i l'església el 1115, quan uns particulars en fan donació a Santa Maria de Lladó. El temple és d'una nau, amb absis semicircular,

posterior al romànic. La porta conserva la ferramenta romànica. El campanar és d'espadanya amb dos arcs de mig punt. Sobre la porta hi havia encastada una làpida sepulcral del segle XII, de marbre blanc, que representa les exèquies d'un personatge important. Per raons de seguretat, es guarda a l'església de Maçanet. El 1973 s'hi féu una restauració.

*Capella
de St. Andreu
d'Oliveda*

*Capella
de St. Pere
dels Vilars*

de la segona meitat del segle XII. L'absis té la mateixa alçada que la nau. La nau és de canó i correspon a una reconstrucció

L'ESGLÉSIA DE SANT MARTÍ

4

14

L'església parroquial de Maçanet és d'una sola nau rectangular, amb l'absis semicircular, la volta apuntada, pedres ben tallades de grans dimensions i arcs de mig punt, que correspon al romànic de la segona meitat del segle XII. La primera referència documental la trobem l'any 1017, en la donació del comte Tallaferro a la seu de Besalú: "in valle quae dicitur Mazaneto ecclesiam sancti Martini".

El temple va ser restaurat els anys 1971-72. En les reformes s'enderrocaren la capella dels Dolors, la torre i l'escala de cargol que pujava al campanar, l'escala de la catequística i el sobreteulat de l'absis. També es van suprimir el cor, el baptisteri,

Frontis i campanar de l'església parroquial de St. Martí (s. XII).

la trona i els altars del Sagrat Cor i la Puríssima, i es va eliminar l'arrebossat de calç de l'interior.

La nau té la volta apuntada i seguida, feta de petits carreus ben escairats de granit, que s'arreglaren en filades longitudinals, amb un llarg tram construït amb pedra tosca, que sembla fruit d'una reconstrucció. L'absis té la volta ametllada, de carreus de granit en filades semicirculars, que arrenquen d'una cornisa de bocell. L'arc triomfal forma un doble plec apuntat en gradació i a ambdós laterals hi ha dues capelletes amb l'arc de punt rodó. Al lateral de ponent de la

nau hi ha dues capelles i una sagristia afegides al segle XVII, i l'altar del Roser, d'estil gòtic, construït el 1372.

L'església disposa de dues portades. La del frontis ha estat modificada i en part escantonada. És de dos arcs de mig punt en gradació, amb llinda i timpà, format per carreuada, en el qual hi ha una espitllera.

La portalada de llevant és de quatre arcs de mig punt en gradació, llinda i timpà. Una cornisa horitzontal, de secció quadrada, marca el punt d'arrencada dels arcs. L'arc més petit, d'aresta escairada,

Portalada lateral romànica que es correspon amb la data de construcció del temple.

emmarca un timpà lliis. El segon té l'aresta aixamfranada. L'aresta del tercer ha estat decorada amb un nervi semiesfèric. En el quart hi ha diversos relleus esculpits en el seu caire: boles, fruites i vegetals, representats de forma elemental. El guardapols té decoració de daus.

La porta és decorada amb ferramenta romànica, constituïda per un grup de 13

Detall de la ferramenta romànica de la porta lateral del segle XII.

jocs de tires horitzontals, que es divideixen a cada extrem en dobles volutes que es cargolen en sentit oposat, i que s'enfronten en els dos batents. El forrellat té un cap d'animal en el seu extrem doblegat.

Hi ha tres finestres romàniques de doble esqueixada i arc de mig punt. La del centre de l'absis és de dos arcs en gradació. Les altres dues, al mur de llevant, són d'un sol arc. La de sobre la portalada sud és rectangular i va ser refeta el 1731. L'edifici és reforçat per uns contraforts a les quatre cantonades.

El campanar actual és de planta octogonal, amb quatre arcades de mig punt; d'estil neoclàssic dels segles XVII-XVIII. Tot el llarg de la nau està cobert per un sobreteulat amb sis finestres de mig punt, construït el 1736. El

ràfec presenta una rica decoració esgrafiada.

Damunt l'extrem de llevant de la nau s'alça una torre-comunidor anomenada el Reliquier, que ja existia el 1271, però el seu estat actual correspon a una reforma del segle XVII.

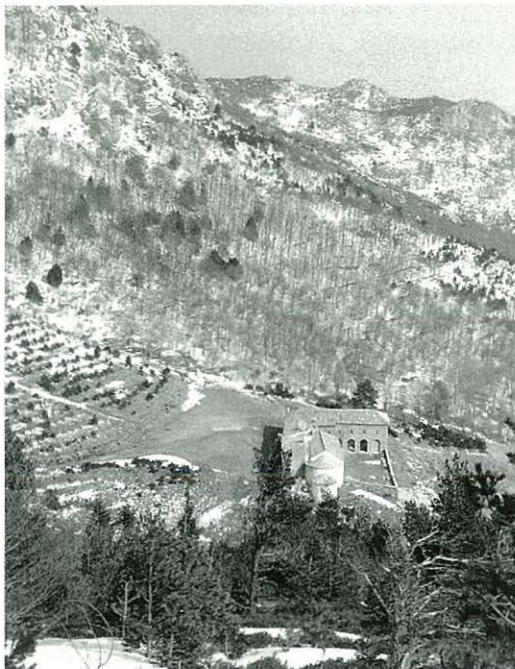
Dintre l'església es conserva una interessant làpida sepulcral de marbre, procedent de St. Miquel de Fontfreda, de la primera meitat del segle XII.

Enderrocament de la torre i escala del campanar, en la restauració del 1971.

EL SANTUARI DE LES SALINES

5

*La capella i hostatgeria
de les Salines en
una vista hivernal*

16

La devoció i veneració de la Mare de Déu en el lloc de les Salines neix l'any 1271, en què Mascarós d'Ortal, senyor de Maçanet, en nom seu i dels maçanetencs, demana llicència al bisbe de Girona per edificar una capella en el lloc anomenat "les Salines", on "s'hi obren molts miracles".

La tradició conta que la imatge fou trobada a la cova que hi ha prop de la capella per un toro del mas Roure, i per això s'edificà allí el santuari. El cert és que l'any 1275 la capella ja estava acabada, hi fou instituït un capellà i, més tard, un ermità. El nom de salines es refereix al fet que en aquest lloc es donava sal al bestiar de pasturatge.

El 1384, Guerau de Cabrera va instituir el benefici de sant Nicolau a l'església parroquial, en el qual incloïa el manteniment de la capella. El 7 de juliol del 1593, un bandoler hugonot anomenat Lamandra va matar l'ermità i un altre visitant, i va trencar la imatge, que fou reparada de nou. El 1640 la canviaren per una d'alabastre. Al final del segle XVII la capella fou objecte d'una reforma quasi total. Es capgirà l'absis, es va fer la porta principal, el campanar, el cor i part de l'hostatgeria el 1687; l'altar fou consagrat el 1693.

A la segona meitat del segle XIX varen col·locar la imatge actual, obra de l'escultor maçanetenc Josep Verdaguer i Sales.

El 1895, Francesca Olivet funda un benefici sota l'advocació de santa Francesca, dotat amb 12.500 ptes., per mantenir el capellà beneficiat, el qual hi ha de residir a l'estiu.

El 1907, la fundadora, seguint les indicacions de Mn. Pere Mateu, patrocina les obres de millora que es fan a l'hostatgeria, el menjador, el porxo i les habitacions. L'any 1923 s'acaba la carretera forestal fins al santuari.

Entre 1941 i 1942 es restaura el santuari a compte del benefici, que governa Dolors Saguer. El 1967 el Centre Excursionista Empordanès va habilitar una estança de la cara nord com a refugi.

L'estiu de 1970, gràcies a la decisió emprenedora de Mn. Jordà, es va restaurar novament la capella i, més tard, entre els anys 1976-1986, es van dur a terme altres obres de millora en les parets i teulades de l'hostatgeria. Gràcies a la col·laboració de voluntaris, al Patronat de Sant Isidre i a subvencions de l'Ajuntament, la fesomia del santuari ha millorat molt.

Reposició de la campana el maig del 1970, apadrinada per Manuel Rigall i Dolors Vergés.

El santuari actual és un conjunt de construccions adossades, format per la capella, l'hostatgeria, el refugi i el pati. La capella té la volta apuntada, amb l'absis semicircular modern; al mur de migdia conserva la porta romànica, amb dovellatge i timpà. Tota la resta correspon a obres fetes des del segle XVII ençà.

A les Salines se celebra, des del segle XVII, l'aplec de Sant Isidre,

patró dels pagesos, el diumenge més proper al sant (15 de maig) i el de la Mare de Déu, des del segle XIII, que avui es fa el primer diumenge d'agost. El més festiu és el de sant Isidre, organitzat pel Patronat de Sant Isidre, en què es reparteix arròs, les berenes -uns pans rodons- i vi a tots els assistents. La festa se subvenciona mitjançant donatius i una rifa. Antigament s'hi havien ballat el ball dels confits i el de l'almorratxa.

La situació de les Salines, a 1.100 m d'altitud, envoltat de cims de vegetació exuberant, fa que sigui un lloc concorregut durant tot l'any, i encara més a l'estiu, quan l'hostatgeria és oberta.

Imatge actual de la marededéu de les Salines, que data del segle XIX. Durant la guerra civil restà amagada en territori francès.

Aplec de St. Isidre.

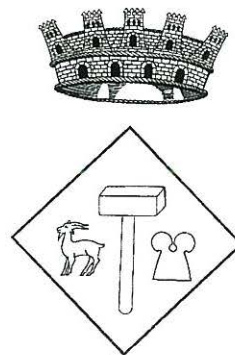

Després d'alliberar el país de l'ocupació musulmana, les terres i edificacions es concediren en alou als comtes, a l'Església i a particulars. Això els reportava unes rendes provinents del cobrament de tasques i delmes sobre les collites i els censos per les propietats. En aquell temps Maçanet pertanyia al comte de Besalú i, més tard, per donació, el nucli urbà i alguns masos van passar a pertànyer a la seu de Girona. En canvi, els veïnats de Fontfreda, Oliveda, Tapis i els Vilars es concediren als monestirs de Lladó, Camprodon i Vilabertran, respectivament. En realitat quasi sempre les rendes s'arrendaven a membres de la noblesa.

Cap al 1170 es va obligar els nobles a reconèixer que els delmes que posseïen els tenien en feu del bisbe. Malgrat això, era corrent que els feudataris arrendessin successivament els dominis a altres senyors.

Cap al 1148 apareix Bernat de Maçanet, com a primer senyor conegut. El segueix el seu germà, Arnau de Maçanet, a qui el 1186, el comte de Barcelona Alfons I posà sota la seva protecció. El va succeir el seu fill, Arnau. L'any 1221, Beatriu d'Hortal deixa en testament al seu marit Pere d'Orriols la vall de Maçanet i el castell de Cabrera. El cavaller Mascarós d'Hortal, el 1271, encapçala una delegació de parroquians davant del bisbe de Girona, per edificar la capella de les Salines. El seu fill adoptaria el nom d'Arnau de Cabrera. El 1294, Jaume II concedeix la jurisdicció de tot el terme maçanetenc a la batllia de Figueres. El 1324 Arnau de Cabrera va vendre la notaria i escrivania de Maçanet i Tapis a Pere Douçic.

L'escut adoptat per l'Ajuntament inclou dos elements que simbolitzen les armes dels barons de Cabrenys que donaren el sobrenom a la vila. La cabra correspon als Cabrenys i el roc, als Rocabertí.

Cap al 1330 Simó de Cabrera va vendre la senyoria de Maçanet a Beatriu de Cabrenys, vídua del vescomte Dalmau de Rocabertí. Beatriu de Cabrenys (antigament Cabrenç o Cabrens) es va establir a Maçanet i el 1344 fou enterrada a l'església parroquial.

El fill, Guillem Galceran de Cabrenys va ser fundador de la nissaga anomenada els Rocabertí de Cabrenys, que es mantindria fins a la fi del segle XVI i donà sobrenom a la vila. Les seves possessions eren extenses. Al Vallespir, el recinte fortificat de les torres de Cabrenys, Serrallonga, Costoja, Reiners i Montalbà, que formaven una baronia. Així mateix tenien el domini de la vall d'Hostoles i Maçanet, governats cadascun a part. El 9 d'abril del 1357, el rei Pere III, empès per les grans despeses de la guerra amb Castella, ven la jurisdicció civil i criminal a Guillem Galceran pel preu de 50.000 sous. Dintre les servituds a què estaven obligats els maçanetencs hi havia les d'host i cavalcada. Guerau de Rocabertí va patir greus problemes

econòmics. Acusat d'aplicar dures exaccions fiscals i del despoblament de les seves terres, fou empresonat a Barcelona i el 1419 el procurador dels feus li posà empara reial als seus dominis de Cabrenys. El segrestament durà fins al 1445.

El 1454 els habitants es varen redimir en favor del rei Alfons el Magnànim. Des d'aleshores els senyors només conservarien els drets tributaris sobre les collites i els béns. Encara que bona part del delme els pertanyia, hi havia altres nobles que percebien la resta dels masos i les terres. A causa de la Guerra Civil Catalana, el 1468, el duc de Lorena va confiscar a Dalmau de Rocabertí, partidari de Joan II, els castells de Maçanet i de Cabrera, i els adjudicà a Arnau de Foixà, fins al 1472.

L'any 1589 el baró Francesc de Rocabertí mor sense successió i fa hereva la seva esposa Elionor de Paguera que, el 1599, renunciaria en favor del seu germà Bernat de Paguera. La seva filla Eulària va cedir en testament el 1627 al seu marit

Felip de Sorribes. El 1689 Francesc de Ros i la seva muller Josepa de Sorribes venen al monestir de Sant Daniel de Girona la senyoria de Maçanet. Els Ros van intentar recuperar els drets però ja fou inútil. Sant Daniel va posseir-la fins a la desamortització.

Sarcòfag de Guerau de Cabrera, de la nissaga dels Cabrenys, mort el 1384, que es conserva a la casa de Francesc Bonet.

Els titulars de la senyoria

En els documents consultats hi figuren els següents personatges com a senyors de Maçanet i, des del segle XIII, del castell de Cabrera.

1148: Bernat de Maçanet
1186: Arnau de Maçanet
1221: Beatriu d'Hortal
1271: Mascarós d'Hortal
1300: Arnau de Cabrera, fill de Mascarós
1330: Simó de Cabrera
1335-1344: Beatriu de Cabrenys, vescomtessa de Rocabertí
1344-1385: Guillem Galceran de Rocabertí, fill de Beatriu
1385-1419: Guerau de Rocabertí, fill de Guillem Galceran

1419-1428: Guillem Hug de Rocabertí, germà de Guerau
1428-1479: Dalmau de Rocabertí, fill de Guillem Hug
1479-1497: Guerau de Rocabertí, fill de Dalmau
1497-1555: Pere de Rocabertí, fill de Guerau
1555-1562: Felip de Rocabertí, fill de Pere
1562-1589: Francesc de Rocabertí, germà de Felip
1589-1599: Elionor de Paguera, muller de Francesc
1599-1617: Bernat de Paguera, germà d'Elionor
1617-1627: Eulària de Paguera, filla de Bernat
1627-1667: Josep de Sorribes, fill d'Eulària
1667-1680: Josepa de Sorribes, filla de Josep
1680-1689: Francesc de Ros, marit de Josepa
1689-1835: L'abadessa de Sant Daniel de Girona

Font: Elaboració pròpia, gràcies a documents inèdits i les obres *Notícies històriques* de F. Montsalvatje. Olot, 1889-1917, i el *Cartulaire Roussillonais*, manuscrit de Bernard Alart. Biblioteca de Perpinyà.

ELS CASTELLS

6

20

Encimbellat damunt d'un penyal imponent, al nord-est del poble, a 850 m d'alçària, es troben els vestigis del que fou el castell de Cabrera. Només és accessible per la banda nord; a migdia, s'obre una timba quasi vertical de 65 m. Fou construït al final del segle XI. El 1098 Guillem Bernat, fill de dona Arsendis, prestà jurament pel castell de Cabrera a Bernat II, comte de Besalú.

Beatriu d'Hortal, el 1221, llegà el castell al seu marit Pere d'Orriols. El 1288 fou pres i destruït per l'exèrcit francès. Cap al 1330, Beatriu de Cabrenys va comprar a Simó de Cabrera la senyoria de Maçanet i el castell de Cabrera. Llavors,

el 1337, va fer reconstruir les muralles i teulades de la fortalesa.

Segons un testimoni de l'època, "els homes de Maçanet hi havien fet guaites i guardes i treballat en la restauració, i tot fet a prec de la senyora Beatriu, que pagava la calç i els mestres d'obra".

En la guerra contra Joan II d'Aragó, els francesos -el 1462- hi establiren una guarnició de 15 homes sota el comandament d'un capità anomenat Martín Durcayo; el 1468 va ser confiscat pel duc de Lorena a Dalmau de Rocabertí, que era joanista, i el lliurà a Arnau de Foixà pels bons serveis prestats.

Les restes del castell s'oculten sota l'arrebossat de les cases bastides sobre la muralla com aquests maticans i espitlleres de la casa d'Esteve Quintana, que era la residència dels feudals.

El 1497, Jaume Olivet tenia cura del castell al servei de Pere de Rocabertí. En els documents del segle XVIII ja hi consta com a derruït.

Actualment les restes de l'edificació queden reduïdes a una cisterna, la base d'una torre quadrada i alguns murs de poca alçada. S'accedia al recinte per una porta a la cara nord i la major part de les pedres es troben estimbades pels voltants. Els noms dels colls propers ja anuncien la presència del castell: coll de la Gàbia, coll

de la Biga, coll de les Cordes. La propietat del castell de Maçanet anava sempre aparellada amb la del castell de Cabrera. En els capbreus dels Rocabertí sempre figuren com a senyors del castell de Maçanet i de Cabrera.

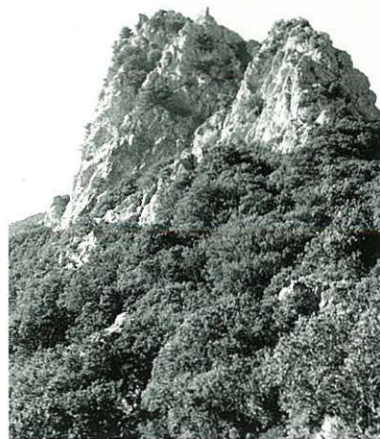
La força de Maçanet consistia en un recinte de forma hexagonal que envoltava l'església. Es construí al final del segle XIII. Cap al 1335 la baronessa Beatriu de Cabrenys hi va fixar la residència i va fer millores en les estances; el seu fill i successor, Guillem Galceran de Cabrenys, el 1365 va ampliar i enlairar les fortificacions. Els Cabrenys-Rocabertí foren amos del castell fins a la darrería de segle XVI. La senyoria del castell incloïa el molí propi, que és dessota.

Els germans Guerau i Bernat Hug, foragitats dels seus

dominis al Vallespir, hi residiren permanentment. El 1468, com el castell de Cabrera, fou confiscat i lliurat a Arnau de Foixà. La residència dels senyors era a ponent de l'església i al seu costat s'alçava la torre presonera, on encara avui, als baixos, es conserva la presó i, al davant, el pati del castell.

Avui dia el castell es troba molt amagat per les cases que es varen construir adossades a la muralla. Solament en resten dos matacans, espitlleres, merlets, part dels valls i algun portal.

Prop del mas Quintà existia, des del segle XIV, un gran casal fortificat conegut pel castell o força de la Masó. Era propietat dels Darnius, que s'intitulaven "barons de Darnius, de les Illes i senyors del castell de la Masó".

El castell de Cabrera ocupava tot el cim d'aquesta penya quasi inaccessible i la seva situació el convertia en una magnífica talaia.

21

Cobraven el delme d'una dotzena de masos de l'entorn. El 1550, Magdalena de Darnius es casà amb Felip d'Ardena i, des de llavors, els Ardena es convertiren en senyors de la Masó, fins al segle XVIII. El 1840, segons Pascual Madoz, ja estava força enrunat. Avui només se'n conserven parets de dos pams d'alçada.

Les ruïnes del castell de Cabrera es redueixen a parets de poca alçada com el mur de llevant que mostra la fotografia.

LA BARRA DE ROTLAN

La barra de Rotlan consisteix en un pal de ferro, coronat per una anella i un peu de pedra picada, afegits posteriorment, que s'alça al mig de la plaça de la Vila.

La seva part visible mesura, fins a l'anella, 3,70 m i, comptant-hi els 0,90 m del pedestal i els 0,90 m de la part enterrada, ens dona una llargada total de 5,50 m. L'anella fa 40 cm de diàmetre i 10 cm de gruix. Està soldada a la barra amb el sistema de forja. Se li calcula un pes de 200 Kg.

La seva estructura no és cilíndrica, sinó quadrangular, amb cares irregulars. Té un perímetre de 30 cm a la part inferior, que s'estreny suaument, fins a 20 cm, a la punta. El pedestal és de pedra de granit, de formes arrodonides, amb uns muntants corbats que emmarquen quatre seients. La seva base fa 3 m de volt.

La tradició oral diu que: "Va ser portada des de la Serreta de la Cardona, on es trobava en estat d'abandó, i plantada a la Plaça de la Vila". Efectivament, en aquest lloc és documentat, des del segle XVI, un oratori anomenat la creu del Pal. Però, què era aquest pal? Doncs bé, antigament era corrent col·locar en llocs ben visibles i de pas els elements repressius com les forques i els costells que, a més, marcaven els límits del terme jurisdiccional i assenyalaven el camí. En aquest cas deuria ser un costell, que tindria més objecte de domini que de suplici.

En un principi es va plantar al costat del portal de l'Ajuntament, que aleshores es trobava a la plaça de la Vila. El 1834, l'Ajuntament va decidir traslladar-la al mig de la plaça i hi afegí una anella al capdamunt per a penjar-hi un fanal. El peu estava ficat dintre

La barra de Rotlan que s'alça al bell mig de la plaça.

el forat d'una roda de molí enterrada. L'historiador rossellonès Henry en la seva *Histoire du Roussillon*, publicada a París el 1835, confirma en aquesta data l'existència de la barra i l'anella.

Aquest fanal va restar-hi fins al principi d'aquest segle.

El 1914, com que els carros s'enganxaven amb la barra i la sollevaven, es va creure convenient fer-hi un pedestal de pedra per preservar-la. El propietari, Joaquim Olivet, enginyer de camins, fou el qui dibuixà el croquis d'aquest suport. També la barra fou encarada amb la façana de La Societat. En aquest temps es va posar una bombeta al centre de l'anella.

En el segle passat, era sovint anomenada a Maçanet com el pal o vara de Rotlan. Avui dia s'ha imposat més la forma de barra de Rotlan. Enfilars'hi fins a tocar l'anella ha estat un repte per a la mainada que s'ha repetit a través de generacions. Després de tants anys a la intempèrie, ha agafat un color marró fosc setinat, però conserva totes les seves propietats mecàniques. Aquesta extraordinària resistència a la corrosió només pot atribuir-se a la qualitat del procediment de la farga catalana. D'aquesta indústria, la barra de Rotlan n'és un magnífic exponent.

La llegenda

La fantasia popular ha inventat moltes llegendes, que la tradició ha conservat i transmès. De l'heroi Rotlan i les seves gestes n'hi ha un reguitzell. La mitologia ens el presenta com un gegantàs, sobretot en llegendes centrades al Pirineu: *Bretxa de Rotlan; Casc de Rotlan; Mall de Rotlan; Cadira de Rotlan*, etc. i a Maçanet la *Vara de Rotlan*.

De la llegenda n'hi ha tres versions. Una diu: "Una vegada recuperat el país de mans dels àrabs, a l'heroi Rotlan, de retorn cap a França, li va fer nosa la vara de ferro que li havia servit d'arma i que ja no necessitava. Aleshores, des del pont de Ceret, la va llançar enlaire dient: "Allí on la meva vara caurà, Maçanet de Cabrenys serà". La vara va traspasar la muntanya de les Salines, va rebotar amb el castell de Cabrera, l'enderrocà, i va anar a caure al mig del pla on va restar clavada, i segons la predicció del gegant, va néixer al seu voltant la vila de Maçanet.

Una altra versió ens diu que va ser llançada des del castell de Cabrera. Encara una altra ens diu que en llançar-la va dir: "Ja està massa net", volent significar que, com que la muntanya i el país estaven massa nets de moros, la vara no li

servia de res, i per això la llançava. I prenent peu a les paraules de l'heroi, la vila que va néixer al seu voltant va adoptar el nom de Maçanet.

La versió literària

De la barra, n'han parlat poetes com Jacint Verdaguer:

"Maçanet m'ensenyà el pal de ferro que un dia fou mangala de Rotland".

"Com una riuada sense desguàs, pel camí que vingueren, se n'hagueren de tornar empesos pels nostres valents muntanyesos i per l'exèrcit de Carlemany, de qui us quedà com un vergueró de batolles en una era, la mangala de Rotlan, plantada avui enmig de la plaça de Maçanet de Cabrenys".

"Oh mangala de ferro que don Roland plantà enmig de la plaça roja de sang! Si el comte no t'arrenca, ningú ho farà. Lo comte té una espasa que més li val, d'argent té la creuera, d'acer lo tall; los moros quan la vegin tremolaran com tremolen les messes prop de la falç. Oh mangala de ferro de don Roland!, a qui té aqueixa espasa tu no li plaus i esperona a sos hèroes al crit d'avant".

Pere Coromines, a *Les gràcies de l'Empordà*, ens diu: "Allargant-se devers les terres de ponent, veig Les Salines amb la seva cresteria de roques i penso en la barra de Roland, que els homes de Maçanet fan servir de farola d'ençà que va apagar-se la flama d'una tradició heroica".

Carles Fages de Climent a *Les bruixes de Llers*:

"Bruixots i bruixes en folles rengleres volten la vara de Rotlan cap per avall, llurs sinistres crineres baten els núvols escombrant".

LA MUNTANYA DEL COMÚ

7

24

L 1 de juny de 1454, Joan d'Albuzano, lloctinent del batlle general de Catalunya, de la vegueria de Besalú, estableix en nom del rei Alfons IV, als homes i la universitat de Maçanet, la muntanya anomenada de Maçanet i de Tapis.

Aquestes terres comprenien quasi una quarta part del terme municipal, és a dir, uns 15 km². Aleshores hi abundaven els boscos de faigs, roures, castanyers i alzines, intercalats amb zones de prats.

La muntanya del Comú, jugava un valuós paper en la vida de la comunitat perquè l'Ajuntament la llogava a particulars, o bé era explotada col·lectivament pels

veïns, que se'n servien principalment com a zones de pastures per als ramats, de conreu o per extreure'n la llenya. Les pastures incloïen també l'aprofitament d'agllans, fages i castanyes, aliments bàsics per al bestiar.

La muntanya es dividia en cinc parts i s'arrendava a l'encant públic al més donant i segons una taba, que contenia les condicions de l'arrendament i els seus límits. La subhasta la feia el corredor públic a la plaça major. Primerament s'arrendà per espai d'un any, després de tres i, més tard, de cinc anys. Els arrendataris solien ser importants propietaris de bestiar i la Universitat es reservava els ingressos pels passatges del

La muntanya del Comú de la qual els maçanetencs gaudiren durant gairebé cinc segles.

bestiar, de les tallades d'arbres, dels conreus i les artigues, que es concedien a particulars més modestos.

El 1603, el Comú es ven la peça de terra anomenada la Llantiga. El 1610, la de la Solana. El 1715, les Vernedes, i el 1749, per fer front a un cens insuportable per a les arques municipals, venen la gran peça anomenada muntanya de Palomeres. Amb aquestes vendes, la propietat s'havia reduït a la meitat.

Però tota aquesta riquesa portà també moltes raons entre els

veïns i propietaris que confrontaven amb el Comú. Al llarg dels segles, fou causa de plets, pactes, bans i baralles, accentuats en els períodes de més població.

Periòdicament s'atermenaven els límits amb creus cisellades a les roques i fites. El Comú acusava els propietaris d'esborrar les creus, desplaçar fites muntanya amunt i fer desaparèixer mollons. Per contra, els propietaris acusaven el Comú de fer córrer les fites en avall; als arrendataris, d'entrar amb el bestiar dintre les seves terres; i als bosquerols, de tallar furtivament arbres seus.

Als segles XVIII i XIX, l'espectacular augment de la població va provocar que

l'explotació dels boscos i les terres s'intensifiqués i n'augmentés el valor. Es varen tallar molts roures per a la construcció i alzines per a fer llenya i carbó. També s'hi feren moltes artigues, on se solien sembrar cereals i patates.

L'any 1800, l'Ajuntament va demanar permís a l'intendent general del Principat per vendre la muntanya, però els fou denegat. El 1872, la *Comisión principal de ventas y propiedades del Estado* la va treure a subhasta, però va quedar deserta.

Finalment el 1926, la muntanya fou expropiada per l'Estat, que pagà una indemnització a l'Ajuntament de 29.083 pessetes. Llavors passà a

Fita del Comú amb una mà esculpida, símbol que emprava l'Ajuntament al segle XVIII.

dependre del *Departamento forestal de la provincia de Gerona*, que seguidament impulsà la replantació d'arbres en una muntanya sobreexplotada, on només hi havia glever i roques. Es van construir uns vivers sota la font de les Salines i, també, s'acabaren la carretera d'explotació forestal fins al santuari i la casa forestal.

La casa forestal restà com l'edifici emblemàtic després de l'expropiació de la muntanya per l'Estat l'any 1926.

ELS MOLINS

8

El molí d'en Robert, avui reconvertit en restaurant, conserva bona part del seu estat primitiu.

26

Labundància de cursos d'aigua i la important activitat agrària va potenciar al llarg del temps l'establiment de molins que donaven servei als masos dispersos, als veïnats i a la mateixa vila. A Maçanet es molia, sobretot, sègle, ordi, blat de moro i blat, aquest darrer destinat a fer pa, ja que totes les masies tenien forn i se'l feien. La desaparició quasi total dels molins al principi del nostre segle fou motivada per l'avenç tècnic que va representar la implantació de farineres mogudes amb motor. De la major part d'aquests, avui dia només en resten ruïnes.

Molí de la vila

Es troba al peu de la ribera de

Fraussa, al costat de l'aparcament del Pont. Figura al segle XIII com el molí del castell. Al segle XVII fou comprat per la Universitat, que en va construir un altre en el mateix edifici. Un d'aquests era considerat de gran potència. Va funcionar fins al 1890. Conserva encara avui la fesomia original.

Molí d'en Saguer

Situat al Fraussa, era el molí propi del mas Saguer. Fou construït al segle XV i va estar en servei fins a mitjan del segle XIX.

Molí de la Masó

Era un molí medieval del segle XIV, sense bassa, situat a l'Ardenya, que va funcionar fins al segle XVIII.

Molí d'en París

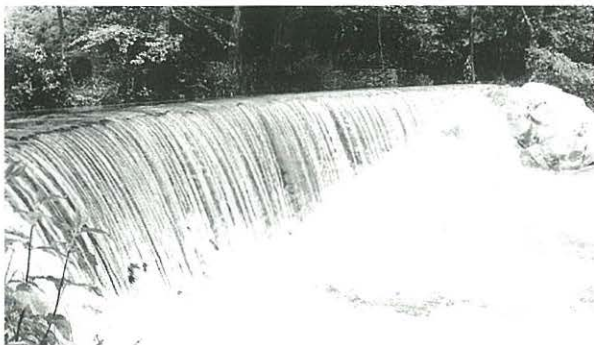
Situat al marge esquerre de l'Ardenya, fou edificat el 1716 per Joan París i va funcionar fins al final del segle passat.

Molí d'en Costa

Ja existia al segle XIV, i constava de dos molins que aprofitaven les aigües de l'Ardenya i del Fraussa mitjançant dos recs. També va servir de martinet i molí draper. Va plegar al principi de segle.

Molí de la Cardona

Emplaçat al marge dret del Fraussa, ja existia al segle XVI.

L'aigua aportava la força hidràulica indispensable per al funcionament dels molins. A la foto, la resclosa del molí de l'Olivet.

Va moldre fins a la darrerria del segle passat, en què va ser adaptat com a serradora.

Molí de l'Olivet

Situat al marge esquerre de l'Arnera, era el molí del mas Olivet, existent ja al segle XV. És el darrer molí que va funcionar, fins a l'any 1969. Actualment està restaurat.

Molí de Tapis

Es troba al marge dret de

l'Arnera, al veïnat de Tapis. Fou construït al segle XVIII i va moldre fins a la Guerra Civil.

Molí d'en Robert

Es troba a l'esquerra de l'Arnera. Ja existia al segle XIV i va funcionar també com a molí draper. Va moldre fins al 1945. Avui s'ha convertit en restaurant i la bassa en piscina.

Molí d'en Sunyer

Documentat ja al segle XV, les

El molí de l'Olivet també ha estat reconstruït i al seu voltant hi ha una zona d'acampada.

seves restes són a l'esquerra de la ribera del Grau i va funcionar fins al segle XVII.

Molinàs d'en Sunyer

Situat al riu Arnera quan aquest aboca al pantà. Fou construït el 1727 i va plegar cap al 1890.

Molí del Masdevall

Era el molí del mas Masdevall, situat a l'esquerra de l'Arnera. Construït el 1784, va funcionar fins al 1925.

En aquesta foto antiga, al costat del pont, podem veure el que fou el molí de la vila o del castell.

ELS POUS DE LA NEU

9

28

Al segle XVII, dintre els béns que la vila posseïa, hi havia tres pous de neu, situats a la muntanya de les Salines, a 1.370 m d'altitud, en el lloc anomenat el Moixer.

En aquests pous s'hi dipositava la neu caiguda a l'hivern per a conservar-la i consumir-la a l'estiu, destinada a refrescar begudes, com l'aiguardent, el vi, l'aigua i, també, fruites, per tal que resultessin d'ingestió més agradable. Una altra aplicació era en medicina, com a analgèsic i antiinflamatori, per estroncar hemorràgies i fer baixar la febre.

El lloc on es varen construir té les condicions climàtiques idònies per a la conservació de

la neu; entre la Fajosa i el cim del Moixer, el terreny forma una cloturada on els corrents d'aire hi són quasi permanents, i això fa que s'hi formin congestes i sigui fàcil la recollida de la neu.

Avui dia, entre els mesos de desembre i abril, en aquesta altitud hi neva entre 5 i 10 vegades amb uns gruixos de 20 a 50 cms, encara que hi ha casos excepcionals en què ho fa més intensament.

El 1616, la Universitat disposava de dos pous i, per a poder servir la demanda, cap al 1680 en construeixen un altre. Els pous es donaven en arrendament al més donant, segons una taba, on s'establien condicions com la conservació, el preu, la

meteorologia favorable o adversa, els perills de guerra, etc.

El negoci de la neu era una bona font d'ingressos per a la vila. Els regidors es reservaven una quantitat de neu franca que tenia com a destinació el proveïment de la "taverna de l'aiguardent, vi blanc, tabaco i neu" de Maçanet.

La recollida de la neu es feia sobretot el mes de febrer i aquesta operació era a càrrec de l'arrendatari. Una vegada els pous eren plens, havien de posar molta cura a aïllar-los bé, i encara més a l'estiu, ben

Restes de l'únic pou que s'ha conservat, sota la collada del Ras.

cobertes les voltes i la porta amb terra i gleves.

Els arrendataris servien les viles de Castelló, Peralada, Vilabertran i Figueres, i havien d'estar sempre en convinença amb un traginer de confiança que posseís els matxos necessaris per garantir l'abastament ràpid, des del juny fins al setembre.

El transport es feia a bast, amb sarrions i samals, i es viatjava de nit, per resguardar-se de la insolació estiuenca. El traginer cobrava segons el que pesava la neu que arribava al seu destí; per tant, era el primer interessat que no se li fongués gaire neu pel camí. Tot i fer els viatges en la frescor de la nit, els trajectes de 6 o 7 hores comportaven unes pèrdues per fusió d'una tercera part de la càrrega.

També el taverner havia de prendre moltes precaucions per a la conservació de la neu i li calia despatxar-la ràpidament.

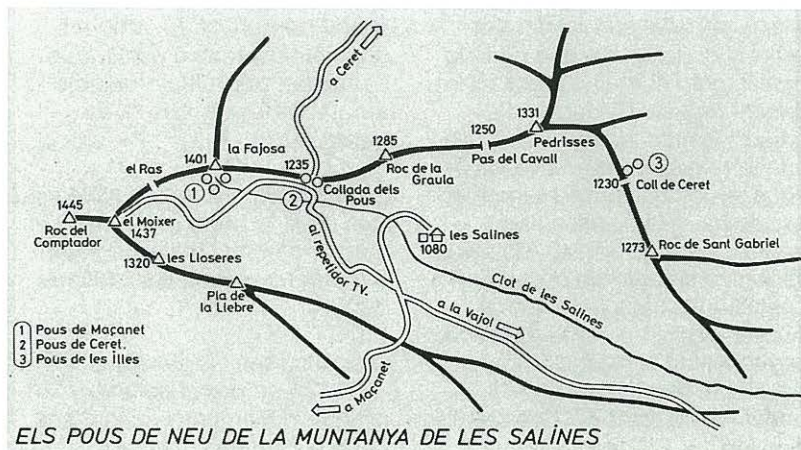
Cal remarcar l'existència d'altres pous de neu en la mateixa carena i molt propers. A uns 600 m a l'est, hi havia dos pous que pertanyien a la vila de Ceret, i a uns 2 km, n'hi havia uns altres dos del poble de les Illes.

Al principi del segle XIX es produeix una gran davallada d'aquest negoci. Diversos autors han apuntat com a motiu les guerres i els bandolers; d'altres, la climatologia; el cert és que cap al 1800 els pous de Maçanet ja són inactius.

Avui només queda el rastre d'un d'aquests pous. Es conserva

A l'alçada on es trobaven els pous, les congestes hi són freqüents a l'hivern.

gran part del cos del pou, on s'endevina la porta a la cara nord, la volta és ensorrada i les lloses apilonades al fons. Segons les restes, el pou tenia una profunditat de 6 m i la paret uns 80 cm de gruix.

A la muntanya de les Salines hi havia també altres pous que pertanyien als municipis de Ceret i les Illes.

LA VILA

10

Les cases s'aplegaren a l'entorn de l'església, damunt la muralla que antigament formava la força.

30

El primer document on s'esmenta la població data de l'any 814: "villam quae dicitur Maçanetum". Aquest nom significa pomerar i és producte d'una colonització agrícola d'arrel en et-etum, similar a Vernet, Ceret, etc.

El nucli urbà va néixer a redós de l'església. Ja es té constància d'unes cases al seu voltant al segle XII i, el 1271, formaven el recinte emmurallat de la força i el castell, de forma hexagonal. Alhora, a extramurs naixia un carrer, el de Vinyagòlia o del Reliquier, que més tard fou de la Borriana. En el transcurs dels segles, la construcció de cases i muralles s'estengué cap a llevant.

A l'entorn de l'església es troba la

plaça del castell, les restes del qual queden molt amagades per les cases que s'aixecaren damunt les muralles a partir del segle XVI. Aquesta plaça tenia tres entrades; una, el portal encarat a llevant, que donava a l'actual plaça de la vila; la portella, que menava al cementiri, i una altra que portava cap al molí i ribera de Fraussa. En aquest reducte destaquen: la presó, damunt la qual s'aixecava una torre quadrada; una llinda del 1689, amb una curiosa llegenda esculpida: "Nadie pase ese portal, si no jura por su vida ser la Virgen concebida sin pecado original"; i la casa pairal de ca l'Olivet. Aquest notable edifici del segle XVIII té la façana amb decoració esgrafiada, on s'hi poden veure rombes i dos cavalls al galop.

El ràfec és decorat amb una variada temàtica d'ocells, flors i animals. També és notable el portal de punt rodó, amb les dovelles tallades a bisell, que s'uneixen per mitjà d'un solc amb la motllura, que fa de guardapols.

Dessota hi ha la plaça de la vila, que acull la barra de Rotlan i el magnífic edifici de la Societat, construït per Baltasar Molar el 1906.

D'aquí surten els carrers del Pont-on hi ha un portal del segle XVI- i els de la Borriana i de la Plaça. El de la Borriana, format el s. XIII,

Llinda esculpida de can Joan París,
al carrer de St. Sebastià,
que data de l'any 1682.

s'emmurallà el XV i aquí hi ha el
portal de llevant.

Ja fora muralla, hi ha la plaça
homònima i d'aquí arrenquen el
carrer de la rectoria (s. XVIII) i el
dels Valls, que envolta els murs.

El carrer de la Plaça data del s.
XVI i s'acaba al portal de les
Dòmines. A partir d'aquí
s'anomena carrer de les
Dòmines -nom que prové de la
font i peça de terra que hi tenien
els domers-, el qual aboca a la
plaça del president Josep Irla i
al carrer de l'Hospital, del segle
XVII, on hi ha un fort del s. XVIII.

El 1592 els maçanetencs
construïren la capella de St.
Sebastià, en agraïment al sant
per haver-los salvat de la pesta.
Llavors s'edificaren cases al seu
voltant i es formà el veïnat.

Al s. XVII el barri s'anà estenent
pel carrer Magre -en el lloc
conegut com Montagre- i el
carrer de la Vajol, al camp de les
Oliveres i, també, pel camí de
Figueres i cap a la Borriana,
formant el carrer de St. Sebastià
o carrer llarg. La capella va ser
ampliada entre 1700 i 1733.
Vora el camí que portava a les
Dòmines s'aixecà la muralla
anomenada Paret Nova.

Portal de ca l'Olivet
del segle XVIII,
a la plaça del Castell

El nom de Maçanet ha aparegut al llarg dels segles amb diverses grafies:

ANY	
814	Maçanetum
881	Maceneto
952	Machanedo
954	Massanedo
988	Mazanad
1017	Mazaneto
1168	Macaned
1176	Massaneto
1186	Mazaneti
1221	Mazeneto
1230	Matianeto
1320	Macianeto
1440	Massianeto de Cabrenys
1610	Masanet de Cabrenys
1690	Massanet de Cabrenys
1814	Massanet de Cabreñs
1932	Maçanet de Cabrenys

A la cantonada amb el carrer
Paret Nova, es troba la casa de
can París, del segle XVII,
construïda en blocs de granit,
on hi ha esculpit l'escut del
gremi de ferrers i dues figures
sedents de basalt, sota el relleix
d'una finestra. Però el que
destaca més és la llarga
inscripció en llatí de la llinda de
la porta, que hi féu gravar el
reverend Joan París el 1682. Es
tracta d'una versió dels
fragments 2,18-19 i 4,8 de
l'Eclesiastès.

EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA

11

Grup de mainada al carrer de St. Sebastià l'any 1915, data en què la població comptava amb 1.600 habitants.

32

A l'època medieval, Maçanet tenia una població dispersa en masos i bordes que comprenia, a més del nucli de la vila, els veïnats d'Oliveda, Tapis, Fontfreda, Vilardelet i vilar de Belló. El nucli medieval s'anava formant a l'entorn de l'església de St. Martí. El 1270 ja hi havia unes 30 cases a l'entorn de l'església que componien la força i un carrer adjacent.

En un capbreu del 1352, hi apareixen 102 capbrevadors. Encara que incloïa bona part de la població, se n'hi podrien incloure uns 20 més. El 1365 el terme comptava amb 100 focs, que equivalien a 400 habitants.

La catàstrofe demogràfica que

van ocasionar els diversos brots de pesta de mitjan segle XIV va perdurar en els segles XV i XVI i empitjorà, en bona part, per les dures exaccions fiscals imposades pels barons de Cabrenys. Això provocà que el 1491 Maçanet només tingués 150 habitants, i els mateixos el 1553.

Al segle XVII dintre la població hi ha alguns francesos, principalment gent d'ofici, provinents del migdia francès, que ja s'hi quedaren.

Però fins al segle XVIII no hi hauria -com a la resta de Catalunya- una veritable explosió demogràfica. El 1718, la vila compta amb 453 habitants, els quals, 60 anys

més tard, el 1787, s'havien triplicat en 1.410 habitants, sense comptar els 74 del veïnat dels Vilars, que aleshores era municipi independent.

Aquest augment cal atribuir-lo al millorament econòmic que comportà la intensificació de l'agricultura i ramaderia, la implantació de la indústria del ferro i el tèxtil, la producció de carbó vegetal, que s'exportava al Vallespir, i l'explotació forestal del suro. En un cens del 1791 hi figuren 177 refugiats vallespirencs i rossellonesos.

Al segle XIX, amb l'impuls de les fàbriques surotaperes, s'anà incrementant la població. Així, el 1841 hi havia 1.758 maçanetencs i es tocà sostre el 1860, amb la cota màxima de 1.876 habitants.

En començar el segle actual, la població s'havia reduït a 1.670 habitants. I poc després, amb la crisi del suro i del carbó, s'inicia la davallada que es veurà aprofundida amb la Guerra Civil. Molts emigraren a França o bé a nuclis urbans com Figueres, Girona i Barcelona. El 1940 hi havia 1.102 habitants, i el 1960, 926.

Durant la dècada dels setanta, gràcies al creixement de la construcció (urbanitzacions), la població es va mantenir estable. Però a la dècada següent, amb el tancament de les mines i la reducció de la plantilla de la fàbrica de pipes, la situació anà

Els festius i caps de setmana, la població s'omple de visitants. A la foto la festa d'estiu del 1995.

empitjorant amb molta pèrdua de jovent, i es complicà encara més, al principi dels noranta, amb la desaparició de la duana de la Jonquera.

El cens del 1996 donà 641 habitants. La vinguda com a residents de jubilats no omple el buit que deixen els joves. L'acabament de la carretera de Costoja obre els ulls a l'esperança que Maçanet no esdevingui només un poble de segona residència i jubilació.

Un fet evident és l'envelliment de la població. A la foto, la Festa de la Velleja de l'any 1986.

Evulció demogràfica

<u>Any</u>	<u>Habitants</u>	<u>Focs</u>
1359	352	88
1365	400	100
1497	148	37
1553	148	37
1718	453	
1787	1.410	
1841	1.758	
1860	1.876	
1868	1.832	
1900	1.670	
1930	1.237	
1941	1.070	
1945	1.041	
1950	1.134	
1955	1.007	
1960	926	
1970	872	
1975	844	
1981	802	
1985	765	
1990	718	
1992	685	
1994	679	
1996	641	

EL VEÏNAT DE TAPIS

12

*La carretera de Costoja
ha portat noves expectatives
al veïnat de Tapis,
on s'han fet millores
ben palpables.*

34

El veïnat de Tapis es troba a 6,5 km a ponent de Maçanet, bastit en un replà entre l'Arnera i el Clot dels Horts, a 590 m d'altitud. El formen una dotzena de cases agrupades a l'entorn de l'església preromànica de St. Briç i una quinzena de cases i masos dispersos, la major part deshabitats i una part enrunats. Hi viuen 16 habitants.

Tapis és un excel·lent mirador del massís de Fraussa, la muntanya del Fau i la badia de Roses, envoltat de boscos d'alzines, suros i castanyers. L'actual nom de Tapis és una reducció del mot 'tàpies' - parets-, que comença a emprar-se al final del segle XVII. El patró, deixeble i successor de

sant Martí al bisbat de Tours és conegut a la contrada amb la variant Bres. En l'àmbit religiós i administratiu, Tapis sempre ha estat dependent de Maçanet.

L'any 954 un document testimonia l'existència de la "vila que anomenen Tapias" i el mas de la Quera, avui enrunat. El 1017 el papa Benet VIII confirma la possessió de Tàpies a St. Pere de Camprodon. El 1070 s'esmenten els masos de Godofreny i Miralloles. El 1653 l'exèrcit francès va saquejar l'església i va cremar algunes cases. Cap al 1670, a conseqüència de la guerra de la sal al Vallespir, fou refugi dels Angelets. La nit del 16 al 17 d'abril del 1793 una columna del mariscal Escofet féu parada a

Tapis abans d'atacar per sorpresa St. Llorenç de Cerdans.

Tradicionalment els habitants han viscut de l'explotació del bosc, del bestiar i de les tragines de contraban amb el Vallespir, per raó de proximitat. Al segle XVIII, gairebé tots els homes es dedicaven a fer carbó, que s'exportava a les fargues nord-catalanes. Segons el cens del 1860, Tapis tenia 266 habitants; el 1900 s'havien reduït a 95 i el 1915 a 82. En aquesta època molts *tapiols* anaven a treballar a França. Per vigilar la frontera hi residien un

caporal i quatre carabiners, que més tard foren substituïts per guàrdies civils.

L'aïllament ha caracteritzat sempre el veïnat, que distava més d'una hora de camí de Maçanet, per mitjà d'un camí de bast. A raó d'això, la gent conservava un parlar molt peculiar que s'ha perdut fa pocs anys. L'any 1928 el folklorista Joan Amades hi va recollir un reguitzell de cançons.

Malgrat la disposició de mitjans ben rudimentaris, el jovent se les inventava totes per a fer ball els dies de festa, en un local que servia també com a menjador de l'hostal i, alhora, d'escola.

Celebra la seva festa major el dia de St. Briç (13 de novembre) i antigament també es feia la festa

petita l'últim diumenge de maig. La primera carretera que hi arribà no es construí fins als anys 60, tot i que calia donar la volta pels Vilars, i els 70 se'n construí una altra de més curta que passava pel mas Gaspar. Però el despoblament ha estat constant fins avui, amb tendència a establir-se a la vila, a Figueres i al Vallespir. Fins al 1964, hi hagué escola a càrrec d'una mestra. El 1969, per iniciativa de Mn. Josep M. Jordà i un grup de voluntaris, es va restaurar l'església. Les boscúries han afavorit des d'antic la caça del senglar i els membres de la colla s'anomenen els *coreans*. Alhora, l'abundància de bolets, destinats a la venda, ha donat als habitants fama de boletaires. Els cabrits, les llonganisses, els formatges i la mel de Tapis eren molt apreciats.

Els bolets han jugat un paper important en l'economia dels tapiols; per això tenien bona fama de boletaires.

Aquest carreró és, sens dubte, el més característic del veïnat.

En els darrers anys la instal·lació de l'aigua potable, l'electricitat, el telèfon i la construcció de la carretera internacional de Costoja, que va arribar-hi el 1986, han fet augmentar la concurrència del Restaurant Can Mach i la restauració de cases per a caps de setmana i vacances.

L'EXPLOTACIÓ DEL BOSC

13

Colla de llevaires en un descans de la jornada, que aprofitaven per beure i esmolar les eines.

36

El bosc ocupa gairebé tot el terme de Maçanet. Hi predominen l'alzina i el suro, seguits del castanyer, el pi, el roure, el faig i els arbres de ribera. Des de l'antigor ha estat un important mitjà de vida per a la població, que ha explotat els seus recursos naturals de diverses maneres.

Les aglans, les castanyes, les fages i la rama han servit d'aliment per al bestiar, mitjançant la pastura. A més dels llenyataires, que proporcionaven la fusta per escalfar la llar, el bosc generà altres oficis com els vescaires, que obtenien el vosc dels grèvolts; els serrabigaires, que serraven *in situ* les bigues i els cairats per a la construcció; els

artigaires, que arrencaven el bosc per fer terra de conreu, i els traginers, encarregats del transport.

Al llarg del segle XVIII es produeix una intensiva explotació del bosc; la naixent indústria surera va convertir el suro en una espècie molt rendible i de seguida els propietaris la fomentaren amb replantacions. L'expansió de les fargues originà l'exportació del carbó vegetal i el bon moment que travessava l'exportació de vins i aiguardents feia que hi hagués gran demanda de dogues i rodells de castanyer per a la fabricació de bótes.

L'operació d'arrencar el suro de l'arbre s'anomena llevar i els

encarregats de la feina llevaires, que organitzats en colles s'oferien als propietaris i així iniciaven la temporada, que anava des de St. Joan fins al mes d'octubre.

Els portaires o bastaixos transportaven els feixos de l'arbre fins a peu de carretera. La lleva es pot fer cada 12 anys, temps necessari perquè el suro es regeneri. Avui, per manca de professionals autòctons, la campanya es fa amb llevaires andalusos.

Però el producte més preuat del bosc fou el carbó. Encara queden molts maçanetencs que n'havien fet. El carboner era un ofici complementari de llenyataires, pagesos i gent sense sou fix. Aquesta dedicació era la base de la seva economia durant l'hivern.

Després de tallar la llenya s'ajustava a les places carboneres, on s'alçaven els fornells o piles de carbó. La cuita durava de dues a tres

setmanes i calia fer vida en el lloc, vigilant dia i nit el procés de combustió per tal de prevenir qualsevol accident que pogués encendre el bosc.

Normalment es treballava a preu fet i els carboners després de viure una època d'esplendor durant la postguerra, van desaparèixer entre el 1965-1970, quan es va generalitzar l'ús del gas butà.

El carbó més estimat era el d'alzina, però també se'n feia de suro. En aquest cas es tractava d'arbres vells que ja no produïen, ja que els propietaris preferien conservar els suros pel fet de tractar-se d'una riquesa renovable.

També del bosc s'han extret moltes rabasses de bruc per a la indústria de la pipa, des de la seva implantació a la vila a la darrerria del segle passat.

S'hi han recollit aglans, castanyes, jaç per al bestiar i, a la tardor, és freqüentat per una allau de boletaires i caçaires del senglar.

A la fotografia dels anys seixanta, un fornell a punt per encendre.

La lleva del suro representa una de les activitats més rendibles de l'aprofitament del bosc.

Els bolets més abundants són les ginestroles (rossinyols), els escarlets, els pinetells, els rovellons, els ceps i els oriols (ous de reig).

Des de fa 25 anys s'han fet moltes plantacions de pi en els camps abandonats, però la poca rendibilitat de l'explotació tradicional del bosc avui només dóna feina a mitja dotzena d'homes.

LA INDÚSTRIA DEL FERRO

14

Les ruïnes de la farga d'en París a primer terme, al peu de l'Arnera, a tocar can Cabot.

38

La farga era l'establiment on per reducció mineral es produïa el ferro pel procediment català, que consistia en la conversió del metall al forn en una matèria mal-leable per l'acció del carbó vegetal. Per forjar i batre el ferro, s'utilitzava un gros instrument mòbil, anomenat martinet, mogut per la força de l'aigua.

Al Vallespir, existien ja al segle XVI diverses fargues a la vall del Tec, situades a Sant Llorenç de Cerdans, Corsaví i els Banyes. Però, segons Francesc Ferrer, la veritable expansió d'aquesta indústria, en el vessant sud dels Pirineus, no s'esdevindria fins als segles XVII i XVIII, amb la construcció de les fargues i els martinets a la vora dels rius.

L'existència de meners de ferro facilitava la matèria primera; l'abundància de boscos aportava el carbó necessari per a la combustió, i els cursos d'aigua la força hidràulica per al funcionament dels aparells.

El 1628, Bartomeu Robert construeix "un molí de fer claus i estirar vergallina" al riu Fraussa, a tocar el mas de la Cardona. Al mateix temps, Josep Escofet converteix el seu molí fariner en molí de "fer claus".

Aleshores a Maçanet hi havia tres tallers de ferrer que mantindrien l'ofici diverses generacions, com els Rufet, París i Quintà. També vers el 1650 hi havia tres botigues de

clavetaire, que produïen claus i taxxes, i dos serrallers.

El 1690, Joan París construeix una farga a l'Arnera, especialitzada en la producció d'eines.

El mineral de ferro que s'emprava a Maçanet provenia d'una mina del massís de Fraussa i, d'una altra, a Batera, al Canigó. El treball del ferro anava molt lligat amb la producció de carbó vegetal i els excedents s'exportaven a les fargues de la Catalunya Nord. Era molt corrent el bescanvi de

El ferro refredat a les aigües del Fraussa agafava més bon "trem", segons els fargaires. A la foto el Fraussa al pont dels Quintanells.

ferro per carbó entre els negociants d'una banda i altra, i s'originava, segons les èpoques, un contraban prou rendible.

A mitjan segle XVIII hi hagué una gran demanda de claus i

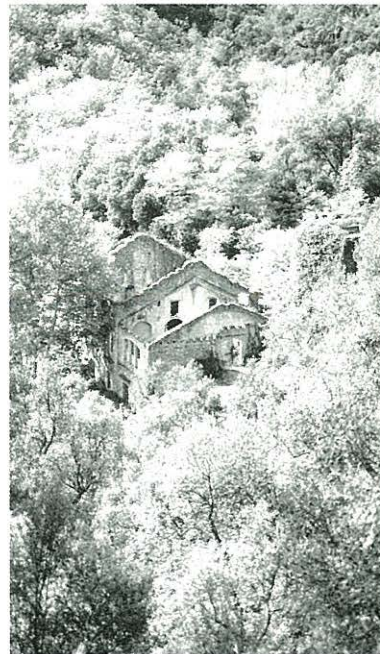

Al puig del Brosset hi havia la mina de ferro que explotava la companyia propietària de les dues fargues de Maçanet.

tatxes; així ho reflecteix un document del 1768 on figuren 18 clavetaires. Els clavetaires encarregaven la venda de claus als traginers, que els distribuïen per l'Empordà i fins i tot a Girona.

El 1833 apareix una nova farga a l'Arnera, coneguda com la farga de l'Olivet, que es dedicaria a la fabricació d'encluses, i dos martinets més, el d'en Xampí i el de les Escomes. En aquest temps, esgotat el mener de Fraussa, el subministrament provenia de Batera, el qual, a més, s'obtenia a millor preu.

El 25 d'agost del 1844 es produí un aigüat, anomenat de sant Bernabé, que va tenir greus conseqüències. El nivell de l'Arnera va pujar 5 metres al seu pas per la farga d'en París, dos fagoners varen morir ofegats i

Restes de l'edifici de la farga de l'Olivet, que estava especialitzada en la fabricació d'encluses.

l'edifici quedà destruït. Refet de nou l'any següent continuà el negoci.

A partir del 1850 l'aparició de noves tècniques aplicades tant a la farga com a la fabricació dels claus va fer desaparèixer aquesta indústria. Tot i així, la farga de l'Olivet, i la farga d'en París van funcionar fins al 1872 i al martinet de la Cardona s'hi feren tatxes fins al 1910.

TEIXITS, ESPARDENYES I TAPS

15

*Treballadors de can Cardina,
la indústria suera més important
que hi havia a Maçanet,
en una fotografia de
començament de segle.*

40

La indústria tèxtil és present a Maçanet al set-cents per mitjà dels teixidors de lli i paraïres. El 1740 figuren entre la població 25 teixidors, que treballaven el lli i el cànem en els telers casolans per elaborar draps, i sis paraïres, que ho feien amb la llana. Alhora hi havia dos tints, per tenyir, i dos estricadors, on es feien cordes. El 1780 hi havia vuit fàbriques de draps. En el cens de 1860 exercien quatre teixidors, fins al final de segle, en què desapareix aquesta feina.

Just quan els teixits anaven en detriment, la fabricació d'espardenyes agafava un caire important dintre l'economia local. Cap al 1850 existien sis fàbriques. Es tractava

d'empreses familiars, però les més importants contractaven operaris, com la de Rafael Carbonell, can Dan, on hi treballaven 15 dones i 5 homes. Tots els fabricants tenien a l'hort un rodet per fer el cordill de cànem per a les soles.

La producció es consumia al país i també s'exportava a Amèrica, que amb la Guerra de Cuba va viure un període de puixança. Al principi del segle XIX es mantenien quatre fàbriques: can Dan, can Climent, cal Radical i can Rafelot. Però el treball íntegrament manual, la propagació de l'ús de sabates i l'aparició de soles de cautxú foren les causes de la davallada d'aquesta indústria. El 1920 van

tancar cal Radical, el 1922 ho feia can Dan, i els anys 30, can Climent. Només can Rafelot va continuar fins uns anys després de la Guerra Civil.

Al segle XVIII comença l'explotació intensa del suro i els propietaris de boscos hi posaren gran interès i fomentaren plantades d'aquests arbres. En els arrendaments dels masos sempre es reservaven les ruscles de suro que venien a negociants de Maçanet, Darnius i Agullana. Però sembla que la implantació de la indústria tapera a Maçanet fou més tardana que a les poblacions veïnes.

El 1820 consta Manuel Olivet com a fabricant de taps i el 1842 es compten sis fàbriques. El 1876, dels vuit fabricants que hi havia, destacaven els industrials Josep Delclòs, can Cardina, i Francesc Banaset, ca l'Esquella, que junts tenien 40 treballadors. Les restants eren empreses familiars ajudades per uns quants treballadors i aprenents. Es donava el cas que les tres empreses més modestes no disposaven de caldera pròpia per bullir el suro i anaven a fer-ho a les altres que en tenien.

Del 1900 al 1914 la indústria dels taps arribà a l'apogeu. Llavors funcionaven les empreses de can Cardina, ca l'Esquella, can Ramon Met, ca

l'Amador Olivet, can Figa, can Rufet, can Lluís Andal, can Fogona i ca l'Estanquer.

La Primera Guerra Mundial inicià la crisi dels taps de suro. A Maçanet s'agreuaria encara més amb la manca de força elèctrica que impossibilitava la instal·lació de màquines. El treball del suro fou sempre manual i els fabricants maçanetencs no podien competir amb les

Després de dos segles, l'explotació del suro, encara representa un bon negoci per als propietaris.

Els amos i treballadors de can Dan, amb els seus estris, retratats l'any 1897

potents indústries radicades als pobles de marina.

Aquestes perspectives ocasionaren cap als anys 20 el tancament de can Cardina i ca l'Esquella; i la resta van subsistir treballant per a les empreses de Palafrugell i Sant Feliu de Guíxols, fins a la Guerra Civil, quan desaparegué del tot la dedicació a aquesta indústria. Des d'aleshores s'ha mantingut només l'explotació de les suredes seguint els alts i baixos del mercat.

L'any 1288 el castell de Cabrera fou destruït per l'exèrcit francès. Durant la Guerra Civil Catalana del segle XV, pel juliol del 1462 s'hi va establir un destacament francès i, el 1468, les tropes del duc de Lorena s'aquarteraren a la població. En l'etapa final de les guerres de religió franceses del segle XVI, es produïren diverses ràtzies d'hugonots occitans, que entre 1590-1593 mataren tres homes a les Salines.

El segle XVII fou especialment tràgic, a causa de l'estat de guerra quasi permanent entre Espanya i França. L'Empordà fou ocupat alternadament pels terços espanyols i per l'exèrcit francès amb les consegüents contribucions, allotjaments, pillatges i devastació de les collites.

Pel maig del 1653, enmig del descontentament contra les tropes espanyoles a causa de les fortes contribucions, els maçanetencs acolliren els soldats francesos. Això va provocar una forta represàlia de part del baró de Sabach, que va saquejar i cremar bona part de la població.

La Pau dels Pirineus, del 1659, convertí Maçanet en plaça fronterera. Després d'una treva, el desembre del 1673, els francesos tornaren. Però la guerrilla maçanetenca, amb l'ajut dels *angelets* vallespirencs revoltats contra l'impost de la sal i la dominació francesa, els feren retirar i en mataren més de 50. Per aquesta acció quatre maçanetencs foren distingits amb el títol de ciutadà honorat i la població es deslliurà durant 10 anys de contribucions i allotjaments.

El gener del 1674 foren els de Maçanet els qui anaren a ajudar els *angelets*, que assetjaven el fort dels Banys d'Arles, on prengueren el governador, els oficials i 20 soldats i els portaren detinguts a Barcelona. També a

A la dreta de la foto podem veure l'esvoranc en el contrafort de l'església que feren els francesos l'any 1675, quan volien volar l'edifici.

l'agost, els homes de Josep Trinxeria varen atacar les tropes que anaven a rellevar les del castell dels Banys i mataren 40 soldats i feren 220 presoners.

El juliol de 1675 el general Le Bret va atacar Maçanet amb 1.500 homes. La guarnició de 50 homes que menava el capità Josep Boneu es defensà pels carrers i a l'església, on els francesos enderrocaren part d'un contrafort i s'endugueren les campanes. A la fi, la població es rendí i fou cruelment castigada i cremada. Aquesta guerra costà la vida de 20 maçanetencs i s'acabà amb la Pau de Nimega el 1678.

El juny de 1694, la vila es trobava en absoluta misèria, a causa del manteniment forçós de 250 soldats francesos des de la invasió del 1689. Al segle XVIII es va viure un llarg període de tranquil·litat i prosperitat, amb un considerable augment de la població.

Però tot aquest benestar té un final sobtat amb la Revolució Francesa del 1789 que va provocar

*El fort de l'Hospital
va tenir un paper
important durant
les guerres carlines.*

l'esclat de la Guerra Gran, el 7 de març del 1793. La primera escomesa la feren els espanyols, i Maçanet fou escollit com a centre d'atac de la frontera. Així, el 16 d'abril s'aplegaren a la vila 4.000 homes que a les ordres del mariscal Escofet, en clarejar l'endemà, repartits en tres columnes, atacaren per sorpresa St. Llorenç de Cerdans i successivament ocuparen el Vallespir. Llavors el gros de l'exèrcit del general Ricardos tingué via lliure i a l'estiu dominava el Rosselló.

El maig del 1794, la contraofensiva francesa derrotà els espanyols a la batalla del Voló i travessaren la frontera. A Maçanet entraren 300 soldats del general Augereau, el 8 de maig, i s'hi quedaren durant 16 mesos; gairebé tots els maçanetencs havien fugit per refugiar-se a la plana (Avinyonet, Palamós, etc.). El 26 de setembre de 1795 trobaren el municipi devastat, 29 cases cremades, molts documents destrossats i que s'havien endut el rellotge i les campanes.

Acabada la guerra, la vila no podia suportar la munió d'emigrants francesos que des d'aquí conspiraven contra la República i es feien amos de

*El sometent era una organització
de gent armada que vetllava
per la seguretat de la població.
A la fotografia, els components
d'aquest cos el 1897.*

tot. Davant d'això, el primer de gener de 1796 tota la població es va revoltar i els foragitaren del terme.

Durant la Guerra del Francès (1808-1814), Maçanet va estar gairebé sempre sota el domini francès i cal remarcar el combat que tingueren les tropes del coronel Joan Rieimbau, àlies Simonet, el 27 de febrer de 1811, a la contrada de Costa Margarida, que derrotà una columna de francesos que es dirigia a Maçanet.

Per la Guerra Civil, el 1822, els reialistes cremaren 86 cases i en la primera Guerra Carlina (1833-1840), el cabdill Ramon Roger va fer reforçar les muralles i des d'aquí iniciava les seves gestes amb 30 seguidors incondicionals. La població, de majoria liberal, hagué de sofrir les envestides dels carlins, com la del 16 de juny del 1842, comandada pel facciós Felip. El maig del 1872 entrava a Maçanet el general Savalls, procedent de França. El 21 d'abril del 1873, Barrancot amb 500 carlins atacà Maçanet, cobrà les contribucions i destruí els portals i les fortificacions; els voluntaris de la llibertat fugiren cap a l'Empordà. El 1875, a les acaballes de la guerra, els carlins encara tenien el quarter a can Donés.

LES MINES

16

L'edifici de la farga es reconvertí al principi de segle en un molí de sabonet on es treballava el mineral obtingut a les mines de Fraussa.

44

L'exploració del subsòl ha estat des del segle XVIII una pràctica comuna de molts maçanetencs. El mineral de ferro s'obtenia en dues mines radicades sota el puig del Brosser, al massís de Fraussa, que van funcionar des del 1700 al 1850.

Cap al 1720, prop de les Salines hi havia una mina de plata que una empresa del Rosselló explotava d'amagat. Informat del cas, el governador de Girona ordenà tancar-la. Així mateix hi havia el 1840 una pedrera de marbre blanc de bona qualitat situada prop del mas Balló. El 1860 la família Roger explotava una pedrera de marbre al puig de Milà, on tenien un forn de calç. Cap al 1893 el francès Ludovic

Tartin inicià prospeccions a la muntanya de Fraussa a la recerca d'esteatita o sabonet. L'operació va tenir èxit amb la troballa d'un sabonet grisós de bona qualitat.

El jaciment, situat a 1.000 m d'altitud, seria conegut com la mina dels francesos. La mateixa empresa va convertir la farga de l'Olivet en una fàbrica transformadora de talc. En aquests anys s'obrien a la banda del Grau dues mines de sabonet molt properes entre elles; una, coneguda com la pedrera del Gravat, i l'altra, com la mina d'en Sunyer.

L'abundància d'aquest mineral mantindria la professió de minaire durant 80 anys, amb

una dedicació estable d'uns 30 homes des del 1905.

Cap al 1915, la mina de Fraussa va passar a mans de l'empresa Pagès, de Figueres, i fou batejada amb el nom de Santa Maria. Aleshores el sabonet es portà a moldre a Pont de Molins i, mes tard, a Figueres.

Altres temptatives, amb més o menys èxit, foren la mina de la Taupa, a Fossimanya, que va funcionar del 1940 al 1943, on hi treballaven nou homes, i en què es travessava la fondalada

Minaires a la boca de la mina de sabonet de Fraussa.

del Fraussa mitjançant un telefèric fins al camí de Rocanegra. I la mina nova del Grau, a la dècada dels 50, que va funcionar poc temps. Del 1965 al 1975 es torna a

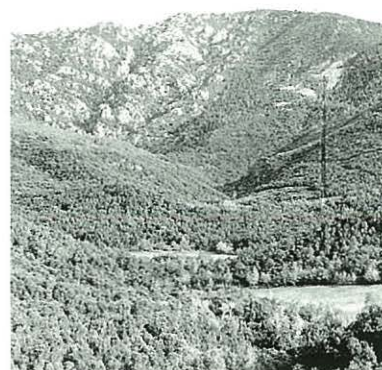
Minaires de la mina de Santa Maria, amb el cable o telefèric per transportar el mineral, l'agost de 1943.

arriar la pedrera del Balló; primer destinada a l'explotació de marbre i, més tard, de grava, amb la construcció d'un molí per a aquesta funció. L'empresa era gestionada per Josep Riera.

Als anys 80, l'empresa Talcos Pirenaicos monopolitzava el talc de la contrada. Tenia en propietat, a més de la Santa Maria, la Perxés de Niubó i la Ginebró, aquesta en el terme de Darnius.

El talc s'emprava en la fabricació de ceràmica, pinsos, pintures i paper. Es feren molts sondeigs per descobrir les bosses de mineral.

Més tard, l'empresa va quedar absorbida per Talcs de Luzanac, multinacional líder d'Europa en aquest camp. El 1987 la mina Santa Maria tenia una producció de 20 a 30 tones diàries i les altres dues, situades a la part del Grau, juntes una quantitat similar.

A la muntanya de Fraussa encara es poden veure els terraplens de les mines de sabonet.

En total donaven feina a 20 homes. Però aquestes companyies d'abast mundial no estan per sentimentalismes i, com que disposaven d'altres jaciments més rendibles i de millor qualitat, van optar per clausurar l'explotació. L'agost del 1988 van tancar la mina de Fraussa i, el desembre del 1990, la Ginebró i Perxés de Niubó.

Malgrat que en els darrers anys s'havien modernitzat les explotacions amb maquinària, el treball dintre les galeries era dur i comportava un alt risc d'accidents en cas de cedir el sostre, cosa que s'intentava evitar apuntalant la secció amb tirants i travessers d'acàcia i castanyer.

LA FÀBRICA DE PIPES

17

46

L'any 1887, Baptiste Moulines, francès del departament de l'Aude, motivat per l'abundor de bruc al nostre país, s'estableix a Maçanet i munta una factoria per a serrar escalaborns de pipes, aprofitant la força de l'aigua, al molí de la Cardona, que des d'aleshores s'anomenaria *la fabrique*.

El seu fill Henri i el seu nét Josep varen continuar en aquesta tasca fins al 1929, amb alguns anys d'interrupció, segons la demanda, que s'exportava a França. Llavors aquesta indústria va entrar en una profunda crisi, que va forçar l'abandó del negoci.

Amb la Segona Guerra Mundial, les pipes s'havien

En Rafel Vilallonga i en Vicenç Saguer desenrocant les rabasses a la factoria instal·lada a l'Horta d'en Roger.

encarit molt als Estats Units i a Anglaterra. L'ambaixador anglès va convèncer Josep Moulines d'arrencar de nou l'empresa, amb quatre serradors i quatre treballadors, del 1944 al 1947.

En els anys 50, es va fer càrrec del negoci Enric Moulines, besnét del fundador. En aquests anys patien els greus problemes de subministrament elèctric que tenia la vila. El 1960, ja resolta la manca d'electricitat, traspasa la fàbrica a l'entrada del poble i l'empresa agafa un caire més important, amb set serradors i més operaris.

La demanda d'escalaborns va arribar al seu apogeu. Això el va animar a muntar fàbriques en altres llocs, principalment a Andalusia. En total disposava d'11 factories i una producció de 10.000 sacs d'escalaborns l'any, cosa que convertia l'empresa en el primer productor mundial.

S'exportava als Estats Units, Anglaterra, França, Alemanya, Dinamarca, Japó, Itàlia, Rússia, és a dir, a tots els països on hi havia fàbriques d'acabat de pipes, i que tenien més tradició de fumar en pipa que el nostre país.

Als anys 70, aconsellat pels clients americans, Enric Moulines es proposà construir una nova fàbrica per a poder fer l'acabat de la pipa a Maçanet mateix, i aquesta fou inaugurada el 1972 amb el nom de Moulines Salvatella, SA. Hi treballaven 50 persones, entre elles moltes dones.

El procés de fabricació d'una pipa és llarg. Després d'arrencar la rabassa de bruc cal fer la neteja d'impureses. Tot seguit passa per les serres, on es fa el carrat i es continua amb la bullida. Continua la selecció segons la qualitat i les característiques de la fusta i encara ha de passar per altres operacions de torn, de pintada i de poliment, que requereixen un treball artesà individualitzat a cada pipa.

A la sortida del treball Maçanet perdia el seu caràcter rural. Indirectament, comptant els treballadors de les factories d'escalaborns i els que feien rabasses, 80 persones més vivien d'aquesta indústria. Les rabasses de bruc, a part de les del país, que resultaven insuficients, moltes provenien del nord d'Àfrica.

Les pipes Salvatella obtingueren molt de renom i el seu mercat s'estengué arreu del món. El 1975 el ministre de Comerç concedí a l'empresa la carta d'exportador de 1a classe. Es fabricaven unes 15.000 pipes al mes d'un catàleg de 70 models.

Però, malauradament, les campanyes antitabac d'abast mundial, iniciades als anys 80,

Alguns dels models de pipes que es fan a Maçanet.

van repercutir molt fortament en la producció, que s'hagué de reduir a unes 3.000 mensuals. Això comportà una reducció de personal i el tancament de les factories d'escalaborns. Va ser un cop molt dur per a l'economia local i moltes famílies se'n varen ressentir.

Avui la fàbrica es manté amb sis treballadors, que es proveeixen d'una serradora de fora. El mercat de la pipa, a més dels fumadors, també té bona sortida dintre el camp del col·leccionisme.

L'edifici de la nova fàbrica es troba a l'entrada del poble.

ELS MASOS

18

Can Sunyer, abans un mas en plena activitat, és un exponent dels masos restaurats i convertits en residència d'estrangers.

48

Fins a la darreria del segle XVIII hi havia més gent a pagès que a la mateixa vila, i encara el 1905, dels 1.670 habitants amb què comptava el municipi, uns 700 es repartien entre el veïnat de Tapis, cases disperses i els 55 masos que aleshores estaven en activitat.

El relleu muntanyós determinava la disponibilitat de terres per al conreu. Així, els masos situats en els vessants abruptes havien de treballar la terra en feixes de petita extensió, cosa que repercutia molt en la producció i aquests eren més modestos. En canvi els emplaçats en els plans posseïen camps més extensos, cosa que els feia més pròspers.

Tots estaven dedicats a la cria

de bestiar i eren explotacions autosuficients. Es tendia a produir allò que necessitaven, es cultivaven cereals i farratges. Els horts amb fruiters prop de la font o del riu. Així mateix s'aprofitaven molt els herbatges dels prats i les aglans i castanyes dels boscos.

La compra de menjar per al bestiar era sinònim de mala anyada. A l'hivern, amb la reducció de les tasques agrícoles, els treballs al bosc emparaven l'economia camperola.

Aquest esquema de producció poc canvià fins als anys 60, en què s'inicià l'abandonament dels masos. Primer foren els que reunien unes condicions de vida més deficientes i l'èxode

continuarà en les dues dècades següents.

Les diverses raons de pes que impulsaren el tancament dels masos són: quasi tots els pagesos eren masovers; els esquemes de producció ancestrals amb una mecanització molt deficient; les mancances d'electricitat i comunicacions i el mal estat dels habitatges; la creació de llocs de treball afavoria les expectatives de millorament i l'establiment al poble.

La configuració dels masos correspon a les reformes que es

*Els masovers
del Grau aixecant
un paller, l'any 1956.*

*Maties Caball
llaurant
al Dalmau
als anys cinquanta.*

feren en els segles XVIII i XIX. El tipus de construcció més corrent és de dues plantes, amb edificis laterals adossats al cos principal, destinats a quadres i palleres. Les parets són de pedra vista i l'eixida és encarada a migdia. Les obertures són emmarcades amb muntants i llindes de pedra de granit. La planta baixa solia servir de corral i el pis, d'habitatge.

Els masos benestants consten de tres plantes; la tercera feia funció de graner.

Actualment només als masos de can Gallat, el Roquet, el Quintà, can Coll i can Saguer els seus estadants hi exerceixen una activitat agrària i ramadera. La resta, segons la seva funció i l'estat de conservació, els podem classificar així: primer, un

grup de 18 masos, situats en els llocs més escabrosos, abandonats de temps. Presenten un estat molt deteriorat, amb les terres ocupades pel bosc, com el Subiràs, Fossimanya, el Balló, el mas d'en Serra...

Un altre grup comprèn una vintena de masos que es mantenen dempeus, amb les terres ermes. Solament la meitat són destinats a l'habitatge de caps de setmana i vacances. No disposen d'electricitat i ofereixen una habitabilitat precària, com ara can Vinyes, can Llaona, el Gaspar...

I en darrer lloc figura una quinzena de masies on s'ha fet una profunda restauració i han estat dotades de comoditats. Serveixen de residència permanent o de segon habitatge. Aquest és el cas de can Sunyer, el Pericot, can Montada, can Janet...

*La casa pairal
de Can Saguer,
fou un dels
masos més
importants.
Avui encara
s'hi manté
una activitat
silvícola.*

EL PLET DE LES CAMPANES

19

*Panoràmica de Maçanet
de començament de segle,
època de desavinences
que atiren el plet
de les campanes.*

50

En els primers anys d'aquest segle, l'alcalde Marià Mas presidia l'Ajuntament -de caire anticlerical- i la parròquia era regida pel rector Ramon Vilar, home d'un caràcter molt fort.

Aquesta situació provocava unes relacions poc amistoses entre l'Ajuntament i la parròquia. La primera topada, la tingueren el 1903, quan l'Ajuntament va decidir ampliar l'escola de nens, situada en un local damunt la sagristia. Un cop començades les obres, el governador civil les suspengué per manca de permís de l'autoritat eclesiàstica.

Però el fet més conegut fou un llarg contenciós que s'anomenà el plet de les campanes. Tot va

començar l'estiu del 1904 quan va caure el batall d'una campana, que va estar a punt de ferir unes persones que es trobaven davant l'església. A causa d'aquest incident, l'Ajuntament va prendre mesures i introduí tres articles en les ordenances municipals. El primer ordenava posar una reixa de ferro a les finestres del campanar per impedir que les campanes o el batall poguessin caure a la via pública quan tocaven al vol. En el segon constava que l'incompliment de la primera ordre comportaria la prohibició de tocar les campanes. I el tercer deia que en el cas que aquesta prohibició fos vulnerada, llavors s'imposaria una multa, la qual aniria augmentant de valor en cas de reincidència.

El rector no va fer cap cas de les ordenances municipals, malgrat que s'imposaven multes de fins a 5 ptes. al campaner, al rector i al vicari cada vegada que es tocaven les campanes.

El 7 de febrer del 1905 hi va intervenir el governador: manava a l'Ajuntament que reintegrés les multes a la parròquia i recomanava l'abolició de les ordenances. L'Ajuntament va rebre aquesta decisió amb perplexitat i es va negar a complir-la.

A causa d'això, el 22 de febrer l'alcalde Mariano Mas fou suspès de les seves funcions. Tot seguit, el consistori va recórrer al ministre de la Governació i al Consell d'Estat mitjançant dos comissionats, els diputats Carles Cusí de Miquelet i Antoni Jonama. I, finalment, el cas arribà al Consell Suprem. Ambdós organismes es declararen favorables a l'Ajuntament i el 30 de juny del 1905 una Reial ordre legitimava l'actuació municipal.

Però les raons continuaren durant els anys següents. Aleshores el rector es negà a satisfer les sancions. El 21 de març de 1907 el governador

decretava de nou la suspensió de les ordenances i exigia a l'Ajuntament que cessés d'empaitar el rector amb multes i humiliacions. El consistori, ara presidit per Higiní de Riera, exposava que les campanes no eren segures i, aquesta vegada, el contenciós arribà a l'Audiència de Barcelona i els fets transcendiren a la premsa de Girona, Barcelona i Madrid.

Amb les eleccions del 1909 Mariano Mas recuperà l'alcaldia. El plet havia dividit el poble en dos bàndols i fou l'esca de picabaralles polítiques i de classe.

Més endavant, enmig d'un ambient molt enrarit, es produïren focs intencionats; a pagès, es cremaren moltes garberes que estaven a punt de batre i, dintre el poble, es cremà el suro i part de la fàbrica de la família Bigas.

La guàrdia civil de Darnius va detenir tres homes innocents, als quals hagué d'alliberar davant l'amoïnament de la població i la intercessió de l'alcalde.

L'Ajuntament, en una sessió del 2 d'abril del 1911, s'exclamava

En aquests finestrals del campanar voltaren les campanes fins a la Guerra Civil.

ORDENANZAS

MUNICIPALES

DE LA VILLA DE

MASSANET DE CABRENYS

FIGURAS:

Imprenta-Tarjeteria de José Serra, Ingenieros, 6 y Cárcel, 12.
1904.

Les ordenances municipals del novembre de 1904, ja incloïen els tres polèmics articles.

de la gravetat a què havia arribat la situació, exhortava la població a la calma i exigia el càstig dels vertaders culpables. Els fets foren recollits en una auca cantada que es referia irònicament als presumptes protagonistes de la història.

L'afer s'acabà el 1912, quan Mn. Ramon Vilar fou traslladat a Llançà i el nou rector, Mn. Emili Solés, contràriament al seu antecessor, va saber pactar amb l'Ajuntament anticlerical, amb qui col·laborà en obres de beneficència.

LES FONTS

20

*La font de les Salines
en una imatge
dels anys cinquanta.*

52

El relleu muntanyós, la pluviositat i la permeabilitat del terreny fan que Maçanet sigui privilegiat per l'abundor de fonts.

L'emplaçament dels masos estava lligat a l'existència d'alguna deu. També ajudava al manteniment de les fonts la important activitat bosquerola. El 1900 existien dintre el terme unes 150 fonts, molt freqüentades en costellades i, també, era costum d'anar-hi tot passejant a fer la berenada. Avui, l'abandonament dels masos i del treball al bosc han repercutit molt negativament en el seu estat de conservació.

La font de les Creus es troba prop del poble, tocant a la

carretera de Tapis. És la que gaudeix de més renom; les seves propietats diürètiques eren conegudes ja 100 anys enrera. El 22 d'agost del 1955 va ser declarada d'utilitat pública amb la categoria de mineromedicinal i el 1964 s'hi construí una indústria envasadora. Ben aviat es guanyà un lloc dintre les xarxes comercials del país.

Més amunt, sota el mas Pitxó i amagada pels arbres, es troba la font del mateix nom, que raja d'una deu important dintre una pila de pedra on s'abeurava el bestiar.

En el parc del Pont es troba la font d'en Xampí, arreglada per l'Ajuntament el 1986, dintre el

clos d'un antic martinet. Sota el carrer de les Dòmines hi ha la font del mateix nom, que fa referència a les domes - propietats dels domers o rectors-, que ja existia al segle XIV i proveïa el veïnat.

Al veïnat del Grier hi ha la font de can Saletes. Abans d'arribar al nucli urbà es troba la font d'en Coll, que ha donat nom a la urbanització veïna; té la canal de pedra i bancs al costat. Continuant des del carrer de la Vajol, al peu de l'Ardenya, neix la font de ca l'Escrivà, en una paret sota una figuera. A tocar

La font del Conill, recull l'aigua d'una deu que neix a la roca viva.

La font de la Farga era de les més concorregudes per fer-hi la berenada.

el mas Saguer neix la font, sobre la qual s'alça un plàtan majestuós. Agafant la carretera de Figueres, a un quilòmetre, a mà esquerra, hi ha la font del Carme, amb una taula i una bassa, voltada de pollancrex i verns. Seguint més avall, fins al mas Grau, sobre la casa hi ha la font, arreglada l'any 1951, on hi havia la imatge de sant Joaquim dintre una fornícula, que uns brètols van destruir a cops de

bastó; l'aigua raja d'una gerra. Dessota el mateix mas, a tocar la ribera, es troba la font del Conill, que fou construïda el 1963 i consta de tres raigs.

Sota la capella de les Salines hi ha la font dels tres raigs, voltada de freixes i amb un venerable grèvol al seu voltant. L'aigua és molt fresca i alguns diuen que prové del Canigó. A la primavera de segle es va arranjar i es

varen col·locar les tres canaleres de pedra picada.

Al peu de la carretera que puja al repetidor hi brolla, a 1.350 m d'altitud, sota un clap de faigs imponent, la font del Moixer. És la més alta i la més fresca de totes.

Perdudes entre la boscúria, amb un accés difícil, hi ha moltes fonts, i també prop dels masos abandonats, que han seguit el mateix destí que elles. Tot i això, n'hi ha algunes que cal fer constar: de l'Aranyó, del Bac, del Bruc, de can Buixó, de can Cardona, de la Costa de Dalt, del Daví, de les Escomes, de la Farga, del Fil, de Sant Miquel de Fontfreda, de la Forestal, la font Fresca, can Llaona, del molí de l'Olivet, dels Pastors, de Riell, del Rimaló, de can Robert, del Sarís, de la Terneta i la de can Vinyes.

Benedicció de les instal·lacions de l'aigua de Les Creus, el maig del 1971.

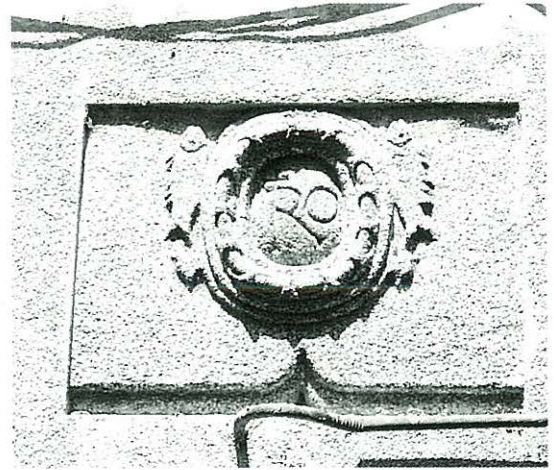
Ramon Roger Ballell va néixer a Maçanet el 2 de desembre de 1807. Era fill d'una família de rics propietaris, arrelats a la vila des del segle XVI, que tenien un panteó a l'església parroquial.

Va anar a l'escola a Maçanet i va completar els estudis a Figueres i Girona. Ja de ben jove s'apuntà al partit liberal-progressista, però no fou fins al 1833 que es llançà a la defensa de la causa liberal, en la primera Guerra Carlina o dels set anys.

El 21 de desembre de 1834 va capturar el cap Valentí d'Espolla, comandant carlí de l'Empordà, quan era alferes d'infanteria. Les seves gestes contra els facciosos carlins en les seves incursions a l'Empordà li atorgaren la Creu de Sant Ferran de 1a classe. El 1842 obligà a passar la frontera a Abdó Terrades i les forces republicanes, per això el duc de la Victòria el va nomenar segon cap de la milícia nacional.

El 1843 s'exilià a França. Amb la Revolució de la Junta Central acudí en defensa de la llibertat i dels seus antics amics polítics. El 7 de juliol de 1844 és empresonat per ordre del baró de Meer a la ciutadella de Barcelona i, més tard, desterrat a Organyà, fins al 23 de març de 1845.

Després restà amagat a Maçanet fins al 26 d'abril de 1846, que fou descobert pels mossos d'esquadra i empresonat novament a Barcelona per espai de dos mesos, fins que amb motiu de les noces d'Isabel II és indultat. L'estiu d'aquest any Joan Prim estava preparant el moviment progressista i s'amagà a la casa d'en Roger, en unes habitacions secretes. El 1848, de nou perseguit, s'exilià a Morellàs, però allí també

*Escut de la família Roger
que es pot veure
a l'antiga casa pairal.*

perseguit per les autoritats franceses, tornà i se sotmeté al govern, amb els seus oficials i 72 homes.

El 1854, amb el pronunciament progressista de l'Aurora de la Llibertat, Ramon Roger torna a l'escenari polític i desfà les forces del carlí Marçal. Llavors el Govern li concedeix la creu de Carles III i les Corts li comuniquen que exposi què vol rebre com a premi pels seus serveis. Dóna suport a la candidatura d'Anicet de Puig a l'Empordà.

El juliol de 1856 demana per carta ajuda econòmica al general Prim, ja que està arruïnat, i que es compleixi la reial ordre de recompensa de l'any anterior. Prim li respon que no pot ajudar-lo, ja que ell també està en una mala situació. Novament torna a l'exili.

Roger havia demanat a Prim la concessió d'administrador de la duana de la Jonquera, cosa que no fou possible; en canvi, el 1859 li atorgà el càrrec d'administrador de rendes estancades de Figueres.

Novament el 1866, perseguit pel Govern, torna a l'exili a Morellàs. Des d'allí, sempre rebent ordres de Prim, fa tres incursions a Espanya per col·laborar amb el moviment liberal. El maig de 1868, des de l'exili, escriu al seu amic Enric Climent de Castelló i li exposa que es troba malalt i del tot arruïnat, amb els seus béns embargats i separat dels seus fills, desterrats a Montauban, i tot això per la causa progressista; li demana que reculli diners per pagar els nombrosos deutes que té, i així es féu.

El 1869, Joan Prim concedia el grau de tinent al seu fill, Alfons Roger, pels seus serveis a la causa de la llibertat. Amb la Revolució de setembre de 1868 tornà de l'exili. L'assassinat del seu ídol, Joan Prim, el va enfonsar totalment. El 1871, ja vell, amb motiu de la visita del rei Amadeu a Girona, li va dedicar un discurs d'elogi. Aquest rei representava per a ell la culminació de tots els sentiments de llibertat pels quals havia lluitat durant tota la seva vida. En això es va equivocar rotundament. El 1875, totalment arruïnat i decebut, manifestava que preferia un govern autoritari per aturar els republicans i radicals.

Moltes de les seves accions bèl·liques eren pagades per ell mateix, de la seva butxaca, i tenia una colla d'incondicionals que vivien a expenses del seu patrimoni. Entre les seves gestes cal esmentar també les topades amb els caps Muchacho, Caballeria, Samsó, Galceran i Boquica.

El 1878 moria a Maçanet, als 71 anys, completament arruïnat per la causa liberal progressista.

El cançoner popular diu:

“De lo tracte dels bons homes
lo primer és en Simonet,
en Pere Gifré de Calonge,
en Maranges de l'Escala
i en Roger de Maçanet.”

(Antoni Papell, *L'Empordà a la guerra carlina*)

El seu gran amic, el diputat Enric de Climent i Vidal deia: “No he conegut en política un home més pur que en Roger de Maçanet”. (Climent, *Carles Fages de Climent*).

*La casa de Ramon Roger
avui és l'Hotel Pirineus.*

L'ENSENYAMENT I LES ESCOLES

21

56

La primera referència a l'ensenyament és de l'any 1608, quan el bisbe de Girona dona llicència al clergue Antoni Mas per fer escola a la seva vila de Maçanet. El 1624 s'assigna el càrrec a Antoni Cantenys. Cap al 1670 el rector dels Horts, Joan Pagès, ensenyava gramàtica i, el 1686, ho feia Mn. Miquel Blancat. Sabem que del 1710 al 1740 el consistori pagava al mestre de minyons 15 lliures l'any i el seu local servia alhora d'estudi i d'ajuntament. Del 1779 al 1800 va exercir de mestre de gramàtica Felip Badia.

El 1845, Pascual Madoz diu que l'escola tenia una dotació de 4.000 rals i una assistència de 100 alumnes. Segons el cens de

1860, quan la població era de 1.876 habitants, només sabien llegir i escriure 287 homes i 47 dones. El mateix any, d'un total de 371 en edat escolar, sols 56 nens anaven a l'escola, a càrrec del mestre Josep Batlle Vinyes.

El desembre del 1861, l'inspector de primera ensenyança feia constar la trista situació escolar d'aquella època. Servia d'escola de nois un local de l'ajuntament situat sobre la sagristia, que no tenia ni comuna; la de noies tenia lloc en una casa petita on amb prou feines hi cabien. L'Ajuntament manifestava que no disposava de mitjans per fer una escola i que no hi havia cap casa per arrendar que reunís les condicions. L'ensenyança era

*Els mestres Josep Batlle
i Dolors Peña
amb els seus alumnes,
al pati de les escoles
situades a l'Horta
d'en Roger, l'any 1915.*

completament gratuïta i anava a càrrec del pressupost municipal.

El 1879, Josep Batlle París obté la plaça de mestre de nens gràcies a una permuta amb el seu pare. Aviat es va guanyar una gran estima per les seves qualitats pedagògiques i humanes, i això va comportar un augment considerable de la matrícula escolar.

A la primeria del 1900, l'Ajuntament es va veure obligat a engrandir el local. En aquests anys el millorament del nivell de

vida afavoria l'interès dels pares per l'escolarització dels seus fills.

El 1907 s'establiren a can Molar cinc monges franceses, de l'orde de Sant Josep de Cluny, que es dedicaren alguns anys a la instrucció d'un petit grup de nenes i pàrvuls.

El 1913, 666 habitants sabien llegir i escriure i l'Ajuntament va arrendar l'edifici de l'Horta d'en Roger, que van destinar a escoles nacionals fins als anys 20. Aleshores els nens anaren a can Rufet i les nenes, a can Torlit.

El 1923 arriben les religioses Terciàries Franciscanes i funden el col·legi femení Verge dels Dolors, al carrer de les Dòmines, on romangueren fins a la Guerra Civil.

Per fi, el 1954 es van inaugurar les escoles públiques, construïdes en un terreny propietat de l'Ajuntament i distribuïdes en dues aules mixtes d'ensenyament primari i una unitària de pàrvuls.

Avui s'anomena Col·legi Públic Les Salines. Entre els mestres que han exercit més anys a Maçanet destaquen els Batlle, que, entre pare i fill, sumen 76 anys seguits; Pilar Puig, durant 35 anys; i els maçanetencs Josep Sabà, Maria Giralt i Maria Puig ho han fet durant més de 20 anys.

L'escola de les monges Verge dels Dolors, al carrer de les Dòmines, on ensenyaren durant 13 anys.

El curs de nenes de l'any 1933, amb la mestra Pilar Puig

El col·legi públic Les Salines, consta de tres aules, amb alumnes de 3 a 12 anys. Els més grans han de desplaçar-se a La Jonquera.

VIDA ASSOCIATIVA

22

58

La industrialització del segle XIX afermà el procés de formació de la classe obrera i l'arrelament de les idees liberals. Els obrers, per millorar el nivell de vida, s'uniren i crearen democràticament associacions que tenien finalitats socials, benèfiques, culturals, cooperatives, etc. Però les associacions foren simplement tolerades o prohibides, segons els governs imperants, fins a la seva legalització definitiva el 1869.

A Maçanet, com en les altres poblacions surotaperes, el fenomen associatiu tingué de bon principi una gran difusió. L'11 d'abril de 1865 es fundà la societat de socors mutus La Fraternidad i els seus promotors

foren titllats pel caciquisme local com "els de la flamarada". El 1879 comptava amb 173 socis, que pagaven una tarifa de 8,75 ptes. en inscriure's i una quota mensual de 4 rals. A canvi, els socis rebien subsidi i ajuda en els casos d'incapacitat laboral, malaltia, vellesa i defunció. Els estatuts prohibien i sancionaven les discussions polítiques i religioses en les reunions.

Alhora existien dues institucions més: El Joc de la Pilota, agrupació esportiva, i El Eco de la Frontera, societat coral.

Més endavant sorgiren altres societats. El 1892, La Massanetense i La Terrellonera, que aplegava els treballadors del bosc i de la terra. Els tapers

fundaren, el 1898, Obreros Taponeros, i el 1899 naixia La Humanitària.

El 1902 es fundà La Comunidad de Regantes, que reglamentava l'ús de l'aigua i el manteniment dels recs i les rescloses del riu Fraussa. La comunitat cobrava una quota segons el temps emprat en cada regada.

L'any 1903 es creà la cooperativa de consum La Casa del Pueblo, amb el lema "economia és riquesa", i s'establí la seu en el carrer de les Dòmines, fins als anys 20, que van adquirir la casa pairal de can Costa, al carrer Paret

L'edifici de La Unió, l'any 1934

Nova. Cada cooperativista disposava d'una llibreta on s'anotaven els comptes i es repartien beneficis trimestralment. La cooperativa va existir fins a l'any 1939.

El 1904 les cinc societats existents es fusionaren i constituïren La Unió Massanetense, que el 1906 estrenava un ampli local a la plaça major, dissenyat per l'arquitecte Azemar. Poc després, les dones s'organitzaven en dues societats: El Porvenir de la Mujer i La Protectora de la Mujer. El notable edifici de la Unió era propietat de la família Molar; per això, el 1921 la societat va adquirir un local i un pati anomenat l'horta d'en Roger, amb el propòsit de construir-hi la seva seu social.

El 1924, a raó d'unes confrontacions polítiques i divergències en l'elecció de

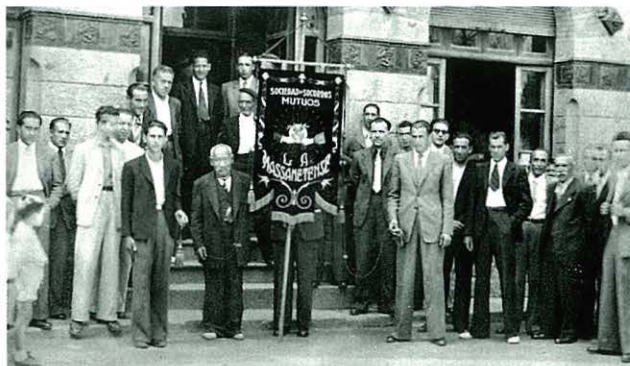
La sala de La Unió en una fotografia de l'any 1913

metge, un grup de socis es va escindir i formaren La Paz Massanetense. Des de llavors hi hagué una forta rivalitat entre els de la Pau, conceptuats de dretes, i els de la Unió, d'esquerres, que es va mantenir fins a la Guerra Civil. Les divergències arribaren fins al punt que, per les festes majors, cada societat llogava la seva orquestra, i els actes els celebraven separatament. Fins i tot cadascuna tenia el seu metge particular.

El 1926 la Unió s'instal·la a l'edifici de l'horta i la Pau ocupà el local de la plaça deixat per la Unió. Durant la guerra es fundà un sindicat, El Proletariat, i a la Unió, hi havien muntat una impremta. Durant la retirada, el febrer del 1939, incendiaren l'edifici, que quedà totalment destruït.

Per raons òbvies, el 28 de maig del 1939, les dues societats es fusionaren de nou i adoptaren el nom de La Massanetense. El 1957 es va reconstruir i ampliar el local de la Unió i es convertí en sala d'espectacles, a la qual s'han fet millores en els darrers anys. Encara avui, La Societat compta amb 200 socis i va mantenint les seves funcions. S'han adaptat els estatuts a la normativa europea i organitza les festes majors i els espectacles. El Casino de la plaça és lloc de trobada per jugar a cartes o conversar i continua acaparant bona part del temps d'oci dels massanetencs.

Acompañamiento del penó de la societat La Massanetense en una festa d'estiu de la postguerra

L'ELECTRICITAT

23

Fotografia anterior al 1905, quan la vila no disposava d'electricitat i la barra de Rotlan sostenia una llanterna per il·luminar la plaça Major.

60

El 1905, Josep Sala Pou va construir una central elèctrica en un antic molí, sota la confluència de l'Arnera amb el Fraussa, que aprofitava l'aigua d'aquests mitjançant dues rescloses. Tenia un salt de 30 m i 75 CV de potència.

A l'inici tenia la concessió de les línies que abastaven Maçanet i Agullana. El 1914 va vendre els aparells i les línies a la Hidroelèctrica del Ampurdán. Aquesta central era coneguda popularment per la central d'en Cabot, que n'era l'encarregat del funcionament.

El 25 d'abril de 1914, l'Ajuntament, presidit per l'alcalde Marià Mas, acordà en ple que seria molt beneficiós

per a la comunitat la construcció d'una central municipal.

Al mateix temps, el propietari Jaume Saguer va proposar al consistori la cessió d'uns terrenys seus al peu de l'Arnera, a poca distància i sota la central ja existent, amb la condició de subministrar gratuïtament a casa seva i al mas Saguer.

Seguidament quatre marques presentaren els seus projectes, que oscil·laven entre un cabal de canonada de 290 a 500 litres per segon i una potència de 40 a 52 CV. Finalment, el 18 de febrer del 1915 escolliren el projecte de l'empresa Siemens Schuckert de Barcelona, amb un pressupost de 14.810 ptes.,

que incloïa exclusivament la instal·lació de la central i un transformador de 125 volts. La potència era de 40 CV i el salt de 18 metres.

El 13 de setembre del 1915 comencen les obres. Per al seu finançament es varen emetre títols i els concediren un crèdit de 30.000 ptes. Després de moltes proves, al principi de 1916, la vila va disposar d'electricitat municipal.

Entre 1922-1924 l'industrial Josep Pagès, àlies Grida, va aixecar una nova central 3 km més avall en el mateix riu, aprofitant els drets d'aigua del molí del Masdevall. Tenia una potència de 300 CV i abastava Figueres.

L'augment del consum elèctric aviat va esvaïr les il·lusions posades en la central municipal, que tenia una producció insuficient. Les causes d'aquest fracàs foren el poc desnivell del salt d'aigua; la ubicació sota l'altra central, que l'obligava a funcionar només quan aquesta deixava anar el cabal suficient; la mala gestió i la falta de decisió en el manteniment i la renovació de la maquinària.

Maçanet va patir durant molts anys severes restriccions, la

La central d'en Cabot, a l'Arnera, va aprofitar l'edifici del molí d'en Paris, i començà a funcionar l'any 1905.

llum només es donava a la nit i, en èpoques de secada, els talls eren més freqüents i bona part del poble quedava a les fosques. La manca de força elèctrica va fer desaparèixer prematurament la indústria surera i la d'espardenyes, en no poder-se mecanitzar, com, també, va impossibilitar-ne la creació de noves.

L'any 1952, l'Ajuntament, per reforçar la producció, va adquirir un motor dièsel de 30 CV, però no fou suficient. Es produïen uns 30.000 kw l'any, quan les necessitats eren de 45.000. El 1956 la maquinària era més que obsoleta i l'Ajuntament, presidit per l'alcalde Àngel Vilà, va optar com a única solució connectar amb la xarxa de la Hidro. Es va

La central municipal fou abandonada el 1960; des de llavors la vegetació ha anat amagant l'edifici.

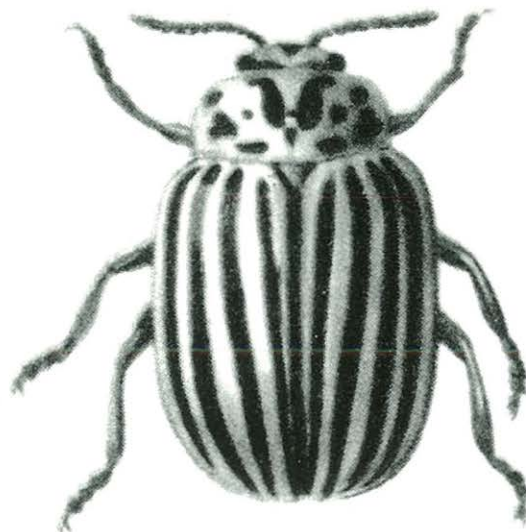
La central d'en Grida, al peu de l'Arnera, avui s'ha transformat en un restaurant.

demanar ajuda a la Diputació per al finançament i l'assessorament. I així, el 1960 la població estrenava la nova electrificació i deixava enrera el malson dels talls de llum que molts maçanetencs encara recorden.

L'ESCARABAT DE LA PATATA

24

L'escarabat de la patata, conegut científicament com a Leptinotarsa decemlineata.

62

Aquest coleòpter *-leptinotarsa decemlineata-* és originari d'Amèrica del Nord. Va arribar a Europa el 1874 mitjançant els carregaments de patates provinents d'aquells països. S'alimenta de les fulles de les plantes solanàcies i la femella ovoposita al dors de les fulles, al llarg de la seva vida fins a 2.400 ous. Això produeix una gran difusió que provoca una autèntica plaga que, unida al seu instint devorador, arruïna les plantacions de patata. Després de l'exterminació d'alguns focus el 1920 a Alemanya i Holanda, va tornar a rebrotar amb virulència cap al 1930 al sud de França.

El fet curiós és que tingué l'entrada oficial al nostre país

pel terme de Maçanet. El 15 d'agost de 1935, advertits dels estralls que provocava la doriflora -com s'anomenava llavors aquest insecte-, en terres rosselloneses, es presentaren a l'Ajuntament tres veïns amb un grapat d'escarabats i denunciaren la presència d'un focus epidèmic en els patatars del municipi.

La denúncia féu el seu curs i no s'escatimaren esforços de part de la Generalitat per tal d'exterminar aquest focus.

Aviat arribaren a la vila tècnics i enginyers agrònoms amb estris i productes per fer front als escarabats. Es nomenà una brigada municipal que ruixava les plantes i la terra amb

productes químics i es remunerava la recollida d'aquests coleòpters i les collites.

Joan Batlle, que era un dels que alertà l'Ajuntament, en un article publicat al núm. 3 de la revista *Fraussa*, el 1976, relata els esdeveniments del cas:

“Amb màquines tractaren tots els patatars amb arseniat de plom. La mainada i les dones es feien un gros jornal cercant pertot arreu la doriflora. Les recollien amb pots i els portaven a l'Ajuntament. No recordo a quin preu pagaven el gram, però sí sé de cert que de cada fulla que tingués una posta els en donaven 10 cèntims. Hi havia fulla de patatera de la qual en

cobraven 30 i 40 cèntims. Els anava bé, feien pessetes, més que d'una bona anyada de patates.

A la tardor varen injectar a la terra cianur sòdic, dissolt amb aigua al 5 per mil, per matar els insectes adults que ja s'havien amagat esperant la pròxima temporada. A tots els rius s'hi col·locaren xarxes metàl·liques espesses perquè la doriflora, per via fluvial, no anés a envair les terres de la plana.

Cap patata no podia sortir del poble; la collita fou destruïda i pagada, uns encarregats de l'extermini es presentaven per les cases. "Quants quilos de patates heu collit? ...Quedeu-vos les que necessiteu i, les altres, apiloneu-les a fora".

Seguidament, amb una maça, eren fetes malbé i encara durant alguns dies podien aprofitar-les per al bestiar. Eren pagades

La plaga va representar un fort entrebanc en la producció de patates.

63

degudament. S'hi va fer tot el que científicament calia. L'any següent, la guerra..."

La Guerra Civil va fer fracassar aquesta campanya i, en l'actualitat, malgrat la lluita amb insecticides que n'ha fet minvar la proliferació, no s'ha aconseguit d'eradicar.

Els horts es varen tractar amb els productes químics més avançats, per tal d'exterminar la plaga.

EL CONTRABAN

25

64

El Tractat dels Pirineus del 1659 va convertir Maçanet en una plaça fronterera. Seguidament es va establir a les terres catalanes de França l'impost de la gabella de la sal. Així va néixer el contraban de sal destinada al Vallespir i Rosselló. També va ser important als seus inicis el de tabac.

Molts traginers de Maçanet i Tapis s'hi dedicaren plenament i eren molts el vallespirencs que la venien a cercar a Maçanet. La frontera era vigilada pels gabelots francesos. Però, tot i així, el contraban, fet de nit, anava prosperant i era molt difícil controlar 10 km de frontera.

Als segles XVIII-XIX s'hi afegí el contraban de ferro, carbó i teixits. L'evolució del contraban seguia les necessitats que hi havia en una i altra banda de la frontera i s'intensificava en cas de guerra, com en la Primera Guerra Mundial. En aquest temps consistia sobretot en el transport d'aliments cap a França: oli, llegums, pastes, vi, cuixots. I també animals com porcs i matxos. L'aiguardent era tan important que, fins i tot, a Maçanet es va muntar una petita destil·leria clandestina d'aquesta beguda.

Després de la Guerra Civil, amb l'estraperlo, es va reprendre el negoci. Però calia anar molt amb compte amb els soldats alemanys destacats a la frontera.

L'edifici del quarter, a la dreta de la foto, s'inaugurà el 1933 per allotjar els carabiners que vigilaven el contraban a la frontera, des del coll dels Horts al coll de Lli.

S'hi dedicaven sobretot homes forts i valerosos, de menys de 45 anys, que alternaven aquesta feina amb treballs del bosc, de la terra i de les mines. Era ideal per als joves que es volien casar i parar casa, ja que amb un sol viatge guanyaven el sou de 15 dies de treball al bosc.

En aquest temps hi havia a Maçanet dues colles organitzades compostes d'uns 20 homes cadascuna. Sovint aquestes colles estaven en connivència amb els caps de la

guàrdia civil, que destinaven les patrulles de ronda cap a una altra banda perquè no fossin sorpreses. Hi havia d'altres grups més petits i també el qui ho feia pel seu compte.

El tancament de la frontera del 1946 al 1948 encara intensificà més aquest assumpte. El país travessava una mancança de gairebé tot; per tant, era necessari proveir-lo d'un ventall ben ampli de productes. Es passaven accessoris i recanvis de cotxe, rodes, pneumàtics, pinyons de bicicleta, maquinària, cafè, tabac, permanganat, etc. Quasi sempre era l'acompliment d'un encàrrec.

Els passos escabrosos eren sovintejats durant la nit per les colles de contrabandistes

Com a fets remarcables cal fer constar la detenció d'un maçanetenc pels soldats alemanys, que fou empresonat

a Perpinyà. També l'incident lamentable de la mort d'un jove, el 1949, a conseqüència dels trets de la guàrdia civil. O l'empresonament, als anys 50, de 15 membres d'una colla, que van haver de pagar una fiança per a sortir en llibertat.

A Maçanet existien de molt antic tres camins oficials que menaven a França: el de Costoja, pel coll dels Horts; el de Ceret, per les Salines, i el de les Illes, pel coll de Lli, molt trastejats pels contrabandistes. Amb el progrés i les millores de locomoció el contraban va optar per altres vies de penetració.

Els Ajuntaments veïns revisen cada any les fites que marquen la línia fronterera. La foto mostra la revisió de 1957, a Roc de Perilló.

LA REPÚBLICA

26

La plaça Major; anomenada de la Constitució, fou rebatejada el 1931 amb el nom de la República.

66

Les eleccions municipals del 1931 donaren la victòria a una majoria republicana: dos republicans radicals, quatre d'Aliança Republicana i tres del Partit Regionalista. La proclamació de la República, el 14 d'abril, va ser rebuda a Maçanet amb tanta eufòria que semblava la culminació de totes les aspiracions democràtiques.

El 15 d'abril es va constituir l'Ajuntament. Com a alcalde, Marià Mas, i com a regidors, Josep Baró, Martí Pagès, Manuel Morlius, Bernat Peitíví, Josep Arnau, Joan Pagès, Climent Serrat i Pere Puntonet. El 17 es va fer una gran manifestació en honor de la República, encapçalada per la bandera republicana, que va

resseguir els carrers, i s'homenatjà Fermín Galán i Àngel García, morts per la causa republicana.

El nou consistori havia exclòs els tres membres elegits de la Lliga; però, el 6 de maig, per ordre del governador, se'ls donà possessió dels seus càrrecs.

Una de les primeres decisions del govern municipal fou el canvi de nom de les places i quatre carrers. Així, la plaça Major s'anomenà de la República, la resta foren batejats amb noms de destacats personatges republicans. També es va aixecar un monòlit de caire maçònic davant l'església, en honor dels capitans Galán i García.

El 27 de gener del 1933, amb motiu del traspàs de l'administració local a la Generalitat, l'Ajuntament acordà fer totes les actes en català. El 25 de maig, la Generalitat destituí l'Ajuntament en ple i va nomenar en el seu lloc una comissió gestora, regida per Joan Caula, com a president, i Joaquim Bassó, com a adjunt, tots dos d'ERC. Aquest fet va provocar un contenciós de part dels destituïts, que reclamaven la il·legalitat de la gestora. Alhora, les disputes iniciades ja temps enrera en l'adjudicació de la plaça de metge titular dividien

la població en dos bàndols; uns, partidaris del metge Manuel Morlius i, els altres, del metge Joan Cusí.

El 3 de juny del 1933 es decidí posar les plaques dels carrers en català i, a més, es va ordenar al sereno de cantar les hores en català. Aquest any es va acabar la construcció de la caserna de carabiners.

El metge Morlius i l'apotecari Marià Mas dirigien el Partit Radical. També eren membres de la lògia La Luz, de Figueres i, en aquesta època, havien organitzat un triangle maçònic a Maçanet. A les eleccions municipals del 14 de gener del 1934 es presentaren amb la

Entrada de la població l'any 1933, quan les obres de la caserna dels carabiners estaven quasi enllestides.

candidatura Agrupación Republicana Luz. Els dos gaudien, pels seus bons serveis, de la consideració de bona part de la població i es proclamaren guanyadors dels comicis.

L'1 de febrer es constituí l'Ajuntament i Manuel Morlius fou elegit alcalde. La desfeta de la indústria local havia deixat 100 treballadors a l'atur. Per pal·liar

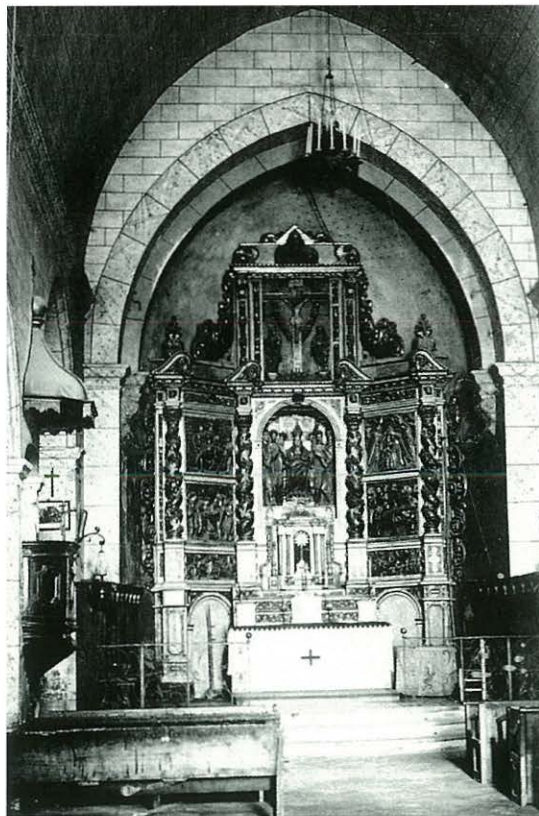
aquesta situació l'Ajuntament reclamava a la Generalitat l'execució de diferents projectes (la carretera de Costoja, les escoles, etc.), obres que no es dugueren a terme.

A causa dels fets del 6 d'octubre del 1934, es denuncià que a la sala de La Pau s'havia cantat *Els segadors* i l'existència d'un local de la joventut d'ERC. L'Ajuntament fou destituït; l'autoritat militar nomenà gestor únic el mestre jubilat Josep Batlle i, més tard, Marià Mas, que ho fou fins al 18 de febrer del 1936, quan, reinstaurada la Generalitat, Manuel Morlius recuperà l'alcaldia, fins a la Guerra Civil.

Per la Festa Major s'aprofitava la vinguda d'un fotògraf per retratar-se, com aquest grup de joves del temps de la República.

LA GUERRA CIVIL

27

El retaule barroc de l'altar major que fou cremat en el saqueig de l'església els primers dies de la Guerra Civil.

68

L'alçament militar del 18 de juliol de 1936 agafà per sorpresa la població. El 27 de juliol el president del Comitè Antifeixista, Joaquim Bassó, que aplegava les forces del Front Popular, es va fer càrrec de l'Ajuntament.

Es va informar de la situació el rector, Mn. Jordi Ferrer i les monges, que decidiren marxar. Al vicari, Mn. Jaume Busquet, l'acompanyaren fins a Mieres, la seva vila nadiua. En aquest període tingué molta rellevança la funció dels guies que passaven fugitius cap a França.

Seguidament l'església parroquial fou saquejada. El retaule barroc de l'altar major i les imatges es cremaren als

afores del poble i desaparegueren la campana grossa i una del rellotge i totes les de les capelles.

Després, el temple va servir de magatzem de suro i gra i a la capella de St. Sebastià s'hi dipositava carbó.

El Comitè Antifeixista es va establir a ca les Monges i estava format pels partits ERC, PSUC, POUM i el sindicat El Proletariat, inscrit a la UGT. Complint les normes de la Generalitat, el 15 d'octubre es van constituir en Ajuntament i proclamaren alcalde Joaquim Bassó.

Es portà a terme l'ocupació de cases i la confiscació de tot tipus de béns per "necessitats de guerra". Els masos, l'explotació dels boscos i les fàbriques de taps estaven sota el control de l'Ajuntament i el Comitè que donaven feina a la col·lectivitat.

La frontera era vigilada pels carabiners, els milicians i les brigades alpines, que entre tots sumaven més de 100 homes. El fet d'armes més conegut fou l'enfrontament entre els milicians i cinc guàrdies civils que fugien cap a França, on resultaren morts un guàrdia i un

Partit amistós de futbol de l'any 1936 entre el Maçanet i el Darnius per recaptar diners per al front, amb l'alcalde Joaquim Bassó al centre.

milicià de Tapis, un detingut i els altres aconseguiren escapar.

El 23 de desembre, l'alcalde Bassó va dimitir, forçat sobretot per pressions i amenaces que havia rebut de grups radicals forasters que volien detenir la gent conceptuada de dretes.

L'1 de gener del 1937 fou elegit nou alcalde Miquel Barnadas, més conegut per en Miquel de la Fonda, militant d'ERC. El 15 de març del mateix any, amb l'arribada a Maçanet d'un escamot incontrolat de la FAI, amb 15 membres, es repetia el propòsit de la detenció. L'alcalde s'hi enfrontà amb coratge, dient que ell responia d'aquelles persones i fou assassinat al local

de La Pau. Prèviament havia demanat la intervenció de les forces que estaven sota el seu comandament; però, quan aquestes aparegueren, els botxins ja eren fora. Dos veïns van intentar barrar-los el pas i foren tirotejats.

S'obrí una investigació dels fets i alguns participants foren empresonats. El fet va colpir la població amb mostres

Les Salines, durant la guerra, estava ocupat per les forces que custodiaven la frontera, integrades per milicians, carabiners i brigades alpines.

d'admiració envers l'alcalde màrtir. Poc després, els dretans s'exiliaren.

El 5 d'abril fou novament elegit alcalde Joaquim Bassó. La mobilització de les lleves cap al front anava apavaigant l'eufòria inicial del jovent. Dels 177 allistats per a la guerra, de 18 a 40 anys, el 1938 hi figuraven 40 desertors.

A mitjan d'aquest any hi havia 150 refugiats, que l'Ajuntament allotjava en cases confiscades i de particulars, com a ca l'Amador i la rectoria. La manca d'aliments i el racionament feia que moltes dones anessin a proveir-se a les Illes i a Costoja.

A l'octubre va marxar al front l'alcalde Joaquim Bassó, en mobilitzar-se la seva lleva, i fou elegit Joan Caula, d'ERC, que va administrar el poble fins a la retirada. La guerra acabaria amb un resultat de 26 caiguts al front.

LA RETIRADA I LA POSTGUERRA

28

Panoràmica de Maçanet de l'any 1943, quan encara comptava amb 1.100 habitants.

70

Els esdeveniments adversos de la guerra, el desembre del 1938, van precipitar l'ofensiva de l'exèrcit franquista a Catalunya, amb el consegüent augment del nombre de refugiats que arribaven a Maçanet, camí de l'exili. El 26 de gener de 1939 caigué Barcelona; llavors l'èxode republicà fou apocalíptic. Centenars de militars i civils travessaven el terme i s'enfilaven muntanya amunt cap a França, la majoria a peu, i d'altres amb tota mena de vehicles que abandonaven quan ja no podien avançar més o veien propera la frontera. Anaven carregats amb els béns més valuosos que havien pogut salvar, però que inevitablement haurien de deixar. Així, pertot

arreu hi havia tot tipus d'instruments, armes, municions, vehicles, roba i queviures.

A la primeria de febrer els republicans tenien instal·lada una impremta al local de la Unió i havien carregat de dinamita el pont del Grau i el d'entrada al poble, a punt de volar-los. Però el 8 de febrer va córrer l'alarma que les tropes franquistes estaven a les envistes del poble. Aquella nit hi hagué una desbandada general. Amb la fugida van incendiar la Unió i el mas Costa de Baix, i no varen ser a temps de fer esclatar les càrregues dels ponts. Aquella columna de soldats va resultar ser part de les brigades de Líster, en retirada. Diverses

famílies del poble també optaren per l'exili.

El dia 11 de febrer arribaren els nacionals, encapçalats pel rector Jordi Ferrer i el maçanetenc Mn. Martí Torrent, amb un petit grup de soldats. Aquella nit va desaparèixer misteriosament el monument republicà erigit a la plaça del Castell. El dia 13 entrà a Maçanet un destacament de cavalleria i el seu comandant, Justo Pérez Pelayo, va declarar el poble zona nacional. Alhora va constituir un nou Ajuntament i nomenà alcalde Josep Batlle París, el qual va dimitir dos dies

després per motius de salut, i el substituïí Josep Sabà Cabañó.

L'aplicació de la Llei de responsabilitats polítiques va motivar l'empresonament d'una primera tanda de 10 homes i la detenció posterior de 6 més. L'alcalde republicà Joan Caula fou detingut i morí a Darnius en estranyes circumstàncies. Malgrat tot, el seny d'algunes persones va impedir completar una llista que proposava la detenció de 40 persones. Durant els primers mesos, molts dels combatents republicans restaren confinats en camps de concentració. Una vegada alliberats, juntament amb els desertors, havien de presentar-se a l'Ajuntament, que els encomanava les tasques de vigilància i control dels qui provenien del camp de

concentració d'Arles. També hi havia les brigades de recuperació, que emmagatzemaven l'abundós material requisat en tres locals habilitats.

L'exèrcit es féu amo del lloc i s'hi quedà fins als anys 50. L'escassetat va fer tornar als treballs de la terra i a les cartilles de racionament.

L'església anava recuperant imatges i ornamentals mitjançant donatius, col·lectes i representacions teatrals. El setembre del 41 fou obligatori per transitar el salconduit de fronteres. El juliol del 42 s'organitzaren dos torns d'exercicis espirituals del pare Grífol, a les Salines, amb 70 assistents. A causa de la Segona Guerra Mundial passaven molts estrangers que

Grup d'homes assistents als exercicis espirituals del P. Grífol, que es van fer a les Salines el juliol del 1942.

71

intentaven retrobar-se amb els aliats a l'Àfrica del Nord.

Els soldats alemanys freqüentaven el poble. Un cop vençuts a França, la primavera del 45, una formació es va lliurar al comandant de Maçanet a la plaça de la vila. Foren anys difícils, de molta penúria, només alguns tenien feina a les mines i al bosc; els altres, sense un sou fix, es dedicaven al contraban.

Camí de l'exili, els republicans deixaren les armes i molts vehicles, com aquest tanc abandonat prop de can Muntada.

EL FRANQUISME

29

*Processó amb motiu
de la Santa Missió,
l'any 1960*

72

L'inici de l'etapa franquista ve marcada per la presència de l'exèrcit fins als anys 50, la precarietat de salaris fixos, l'escassetat de gairebé tot, l'obligatorietat del salconduït fins a l'octubre del 1955 i el control sobre la vida pública, reduïda a manifestacions patriòtiques i religioses promogudes pel nacionalcatolicisme i la Falange.

Malgrat la vigilància, els camins eren utilitzats per contrabandistes, maquis i enllaços d'organitzacions clandestines. De resultes d'això, el 3 de setembre del 1949, Joan Quera fou mort per la guàrdia civil prop de la Catarra, per qüestió de contraban, i el 6 d'abril del 1950 en una

emboscada foren abatuts dos enllaços de la CNT prop de la Costa de Dalt.

La vinguda a Maçanet de la Verge de Fàtima, el 28 de juny del 1950, va mobilitzar tot el poble en una processó i diferents actes religiosos. El 1953 s'acabava la restauració de la capella de St. Sebastià amb una gran festa i el 1954 l'Ajuntament, presidit per Josep Sabà, inaugurava les escoles.

El 2 de febrer del 1956 va ser nomenat alcalde Àngel Vilà i el nou consitori es va proposar resoldre les greus mancances d'electricitat del poble, cosa que es va assolir el 1960 amb la connexió a la xarxa de la Hidroelèctrica del Ampurdán,

que va representar una considerable millora per a la població. Del 16 al 27 de novembre del mateix any es va dur a terme la Santa Missió, que va començar amb una caravana de motos que anaren a esperar els missioners al Grau, continuaren sermons, conferències i la instal·lació d'una emissora de ràdio que va funcionar durant 10 dies.

El 22 de desembre del 1961 va tocar la grossa de Nadal, fou un gran esdeveniment que va revifar l'economia local. El Nadal del 1962 una forta nevada va

deixar el poble incomunicat durant una setmana.

El 1964 fou nomenat alcalde Josep Carbó i la festa d'estiu fou especialment llúida, amb l'edició d'un llibret, un partit de futbol que va enfrontar l'Espanyol amb una selecció comarcal i la presentació de l'espectacle de televisió *Escala en Hifi*.

En aquest període la principal preocupació de l'Ajuntament fou la modernització del poble i, a la vegada, la potenciació del turisme. Entre el 1965 i el 1967 es va instal·lar la xarxa d'aigua potable provinent del Fraussa i el clavegueram. Això va permetre projectar urbanitzacions de xalets i dos blocs de pisos assequibles a la classe treballadora. En aquests anys també es va asfaltar la carretera i es va construir la de circumval·lació i un pont amb la finalitat de facilitar el pas de camions, ja que així no havien

de passar per dintre el nucli urbà, i es va instal·lar el repetidor de TV al Moixer.

En aquesta època la societat La Masanetense, mitjançant la comissió de festes lluitava contra l'ensopiment típic del règim, organitzant les festes majors i els espectacles. També a l'Hostal del Senglar

La diada de Corpus els carrers s'adornaven amb catifes i entre els barris hi havia una certa competència per veure qui la feia millor.

s'organitzaven unes animades revetlles musicals.

Entre el 1970 i el 1975 es va restaurar l'església parroquial i les capelles romàniques sota la iniciativa del rector Josep M. Jordà i amb la col·laboració del municipi els carrers es varen asfaltar. Pel que fa al treball, es travessava un bon moment; la construcció, les mines, la fàbrica de pipes i Les Creus donaven feina a molta gent. L'alcalde Josep Carbó es va mantenir en el càrrec fins poc després de la mort de Franco.

73

Ballada de sardanes en una festa major dels anys 40.

Amb l'enderrocament de can Xampí es va ampliar la plaça i es donà un accés directe cap a l'església.

LA TRANSICIÓ I LA DEMOCRÀCIA

30

74

El gener de 1976, Josep Carbó deixava l'alcaldia. Llavors es presentaren dos candidats: el tinent d'alcalde Josep Calabuig i l'empresari Antoni Rocas, que va promoure una forta oposició contra el primer i, arribà a presentar una impugnació per incompatibilitats, que no va ser acceptada. El resultat fou que Josep Calabuig, el 25 de gener, va guanyar per quatre vots a dos. L'1 de febrer era nomenat alcalde. En les eleccions del novembre, ja sense oposició, revalidà el càrrec.

Les iniciatives més importants dutes a terme foren la construcció de la Casa de la Vila; la remodelació de la plaça Major, amb l'enderrocament de

can Xampí; la carretera de la Vajol i l'enllumenat de carrers.

En l'aspecte cultural, un grup de joves, amb l'ajut de Mn. Andreu Soler editava la revista *Fraussa*, d'àmbit local i en català. Després de la publicació de quatre números va desaparèixer per manca de mitjans. El juny del 1977, es formava el Patronat d'homenatge a la vellesa, amb l'organització d'una festa dirigida als avis que s'ha anat repetint anualment fins avui.

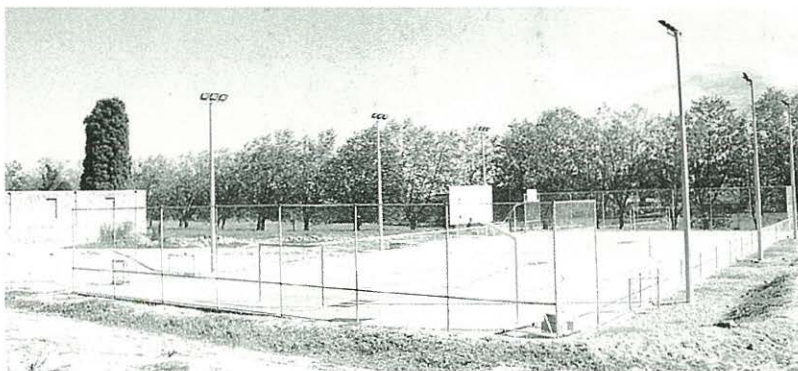
En les primers eleccions municipals democràtiques, l'abril de 1979, ERC obtingué la majoria, amb cinc regidors, i la UCD, dos regidors; l'alcalde fou Enric Sabà.

Membres de l'Ajuntament de la transició mostrant la barra de Rotlan al governador civil.

Aprofitant el traspàs en matèria de carreteres i la conjuntura política de la Generalitat, el nou consistori va fer gestions decisives per aconseguir la carretera de Costoja i, l'octubre del 1982, es feren els estudis topogràfics. Altres obres d'aquesta etapa van ser l'acabament de les dependències de la Casa de la Vila, el dispensari mèdic, l'asfaltatge de carrers del sector Paret Nova, millores en el proveïment d'aigua i a les escoles. El 1979 s'organitzava la cavalcada de Reis i naixia el grup teatral.

La corporació resultant de les eleccions del maig del 1983 fou de quatre regidors de l'Esquerra

i tres de CiU, amb Joan Viñas com a alcalde, que va renovar el càrrec en les eleccions del 1987, tot passant a les files del PSC, que s'havia presentat com a llista única. Les eleccions del maig del 1991 donaren la victòria al PSC, amb cinc regidors i dos de CiU; així, Joan Viñas continuà a l'alcaldia.

El resultat d'aquests darrers anys conclou amb una sèrie de millores viàries, urbanístiques i d'equipaments com són: la carretera de Costoja, iniciada el 1985 i acabada definitivament el 1995; la restauració de la teulada de l'església, 1985; l'aparcament i parc del Pont, 1987-1993; la urbanització del sector can Muga i can Muntada, 1989; la construcció de la pista poliesportiva i el centre cívic, 1994. També l'aprovació del nou escut municipal; la col·locació de dos plafons amb el plànol del terme i la retolació de paratges d'interès turístic.

La pista poliesportiva fou construïda l'any 1994.

No fa gaires anys tres noves entitats s'afegien a les existents: l'Associació de Pares i el Centre Excursionista i l'Associació Cultural Maçanetenca. La bona entesa entre l'Ajuntament i les entitats locals fa que hi hagi una col·laboració mútua i que siguin afavorides amb alguna subvenció municipal.

L'aparcament del Pont, que en el seu moment originà molta polèmica, s'omple de vehicles tots els dies festius.

L'edifici de la Casa de la Vila fou inaugurat el 1978.

L'Ajuntament sorgit de les eleccions del 28 de maig del 1995 va quedar compost per quatre regidors de CiU, dos d'ERC i un del PSC. Joan Viñas revalidà el càrrec d'alcalde.

*Josep
Batlle
París*

*Emili
Saguer
i Olivet*

*Rafael
Sot
i Delclòs*

Entre les persones que s'han distingit per les seves qualitats humanes i professionals, n'hi ha set que s'han guanyat l'admiració dels maçanetencs.

Josep Batlle i París

Va néixer a Maçanet el 1855. Estudià a Girona, on obtingué el títol de mestre superior el 1877. Començà a exercir a Viladrau, però el 1879 va permutar la plaça amb el seu pare, que des de feia 31 anys era mestre de nens de Maçanet.

Preocupat per la formació cultural, impartia una pedagogia renovadora i aviat es va guanyar el prestigi i la consideració de tot el poble. Era un home de caràcter molt senzill, entusiasta de la natura i un treballador incansable que atenia una seixantena d'alumnes. És autor d'un llibre de geografia i va rebre de l'Ajuntament diversos actes d'agraïment. El *mestre vell*, com així era conegut, es va jubilar el 1924, després de 45 anys de servei a l'escola, i va morir a Maçanet el 31 de juliol de 1947, a l'edat de 91 anys.

Emili Saguer i Olivet

Nasqué a Maçanet el 1865. Estudià Dret a la Universitat de Barcelona (1888) i es doctorà a la de Madrid (1888). Va exercir de notari a Girona durant 40 anys i fou degà del Col·legi Notarial (1903-1904) i soci de mèrit de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació. Especialista en Dret civil català, és autor d'un gran nombre de

treballs jurídics com *Lo catalanisme i la llei penal* (1904), *La ley en la dictadura* (1926), *La cuestión catalana i el Estatuto de Catalunya* (1931), etc. Participà activament en els orígens del moviment catalanista. El 1930-1931 fou nomenat president de la Diputació de Girona i durant la República s'oposà a la Generalitat a causa de la Llei de contractes de conreu. Morí a Girona el 1940.

Rafael Sot i Delclòs

Nascut a Maçanet el 5 de gener del 1905, als 11 anys ingressa al Seminari de Girona on cursarà estudis durant nou anys. Essent encara estudiant escrigué articles al diari *El Norte* i altres publicacions d'àmbit comarcal i estatal. Més tard fou corresponsal de *L'Indépendant*, *El Sol*, *La Voz* i col·laborador de *L'Autonomista*, quasi sempre signant amb el pseudònim de Rafel Cardina. El 1926 començà a treballar a la Diputació de Girona i el 1932 fou el principal impulsor del retorn de la campana Martina al monestir de St. Martí del Canigó.

Durant 30 anys regentà el Consolat de França a Girona. Quan es jubilà, el 1973, es dedicà a fons en la recuperació i classificació de l'Arxiu Municipal de Maçanet, que el 1980 fou declarat de primera categoria, tant pel seu contingut com per l'ordenació. Col·laborador desinteressat de l'Ajuntament, ha publicat una vintena d'opuscles dedicats a la història local. El 4 de

Jaume
Riuró i
Busquet

Jaume
Ministral
i Masià

Carles
Rojas i
Vila

Enric Moulines Salvatella

juliol de 1992 rebé un calorós homenatge. Morí a Maçanet el 12 de setembre de 1996.

Jaume Riuró i Busquet

Va néixer a Mieres l'any 1906. Estudià la carrera de Medicina a Barcelona i el 1939, en acabar la Guerra Civil, va començar a exercir de metge a Maçanet, plaça que va ocupar durant 38 anys, fins a la seva jubilació, l'any 1977. Fou un home d'un gran esperit de servei, de profundes conviccions cristianes. La seva bondat i experiència li valgueren l'estima dels maçanetencs. Morí a Maçanet el 31 de juliol de 1989.

Jaume Ministral i Masià

Nasqué a Girona el 4 de juny de 1914. Estudià la carrera de Magisteri i exercí a Girona i Palamós, però abandonà la docència per dedicar-se a l'escriptura. Va dirigir i col·laborar en llibres de divulgació a l'editorial Marín i és autor d'una vintena de llibres: *Girona, ciutat petita i delicada*, *Tramuntana boja*, i també obres de teatre i articles de to satíricohumorístic. Però on agafà més renom fou amb els guions de les sèries de televisió *Dr. Caparrós* i *Amor meu*.

El 1950 pujà per primer cop a Maçanet i el poble el captivà; s'hi arreglà una casa i aquí en les seves estades s'inspirà i produí bona part de la seva obra. Va morir sobtadament a Barcelona el 19 d'abril de 1992 i, complint el seu desig, fou enterrat a Maçanet.

Enric Moulines i Salvatella

Neix a Maçanet el 12 d'octubre de 1920. En els anys 50, seguint la tradició familiar, posà en marxa a Maçanet una petita fàbrica d'escalaborns de bruc per a pipes, que s'amplià considerablement a partir del 1960. La forta demanda l'estimulà a muntar 11 factories i es convertí en el primer productor mundial. El 1972 decidí fer l'acabat de la pipa a Maçanet i va construir la nova fàbrica sota el nom de Pipes Salvatella, que donava feina a 50 persones. També va participar en importants millores per a la població. El 2 de juliol de 1994 se li féu un merescut homenatge.

Carles Rojas i Vila

Nat a Barcelona el 1928, es llicencià en Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona (1951) i es doctorà a la Central de Madrid (1955). Des de 1960 és catedràtic de Literatura espanyola a Emory University, a Atlanta (EUA). Escriptor molt reconegut i prolífic, la seva obra abasta molts camps, però hi predominen les novel·les amb un rerafons historicopolític.

El 1968, amb el seu *Auto de fe*, obtingué el Premio Nacional de Literatura. El 1973, el Premi Planeta amb *Azaña*, i el 1979, el Premi Nadal, amb *El Valle de los Caidos*. Molt lligat a Maçanet des de la infantesa, on ja els seus avis estiuejaven, ha continuat aquesta tradició fent-hi llargues estades a la seva casa. El seu darrer llibre (1997) és *La vida i la època de Carlos IV*.

AGERMANAMENT AMB REINERS

31

78

El Tractat dels Pirineus del 1659, signat pels governants espanyols i francesos, va traçar una frontera artificial i arbitrària que va ser rebuda per la gent del país amb indiferència. Sense impediments, durant força temps continuaren passant d'una banda a l'altra segons reclamaven les circumstàncies de treball, de negocis, de relacions familiars o bé en cas de trifulgues.

Aquesta disposició va separar administrativament els termes de Maçanet i de sis municipis vallespirencs, entre aquests Reiners, que contacta en una franja d'un quilòmetre de llargària a la carena de Fraussa, compresa entre el Moixer i el Roc de Fraussa.

Reiners es troba a 260 m d'altitud, al peu del vessant nord de Fraussa, a les ribes del Tec. Té una població de 800 habitants i una extensió de 27 Km², en bona part ocupats pel bosc i per l'explotació d'arbres fruiters, vora el Tec. La regressió de la fructicultura ha fet que al poble l'Ajuntament dediqués esforços per captar turisme, amb l'impuls d'activitats i la promoció dels recursos locals.

Les relacions d'ambdós municipis havia estat important en l'apogeu del contraban als anys 60, quan els maçanetencs hi anaven a collir cireres. El passat històric també els havia aplegat al segle XIV sota la jurisdicció dels barons de Cabrenys.

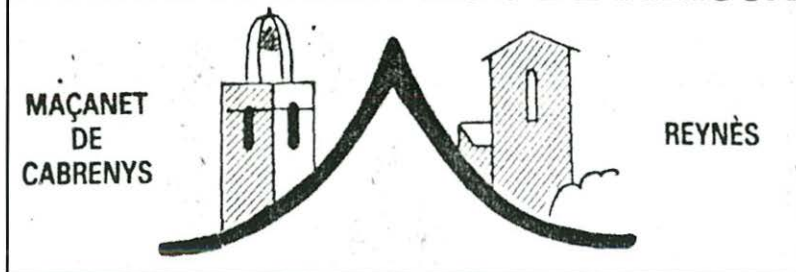
*Dinar de germanor
celebrat a Maçanet
l'octubre de 1988*

Aquests lligams, afegits a la identitat cultural comuna, a la proximitat i a unes característiques molt semblants dels dos municipis, van forjar la decisió d'agermanament.

Així, el maig del 1988 es va constituir el comitè d'agermanament i, el 9 de juliol, es va fer la primera trobada a Reiners, afavorida per l'amistat entre els dos batlles.

El 8 d'octubre es firmava a Maçanet l'acta d'agermanament amb el propòsit de cooperació

AGERMANAMENT ROC DE FRAUSA

oberta a tot tipus d'intercanvis. L'associació porta, amb encert, el nom d'Agermanament Roc de Fraussa, ja que és en aquest cim de 1.440 metres on els respectius termes confronten.

D'ençà de la seva creació s'han dut a terme diverses trobades. El 13 de juny del 1989 els

Símbol de l'agermanament que defineix la situació dels dos pobles al peu de la serra de Fraussa.

escolars de Reiners visitaven els de Maçanet, travessant la muntanya a peu. El maig, per l'aplec de Sant Isidre a les

El Roc de Fraussa és el punt de confluència entre els termes de Reiners i Maçanet.

Salines, també hi acut una colla de Reiners i és una bona ocasió per al manteniment de contactes.

Fins ara s'han celebrat tres dinars multitudinaris organitzats alternativament; el darrer es va fer el 12 de juny del 1993 a Reiners, on es va commemorar el cinquè aniversari de l'acord.

A l'Horta s'aplegaren més de 200 persones i la festa fou un èxit.

LA LOTERIA

32

El carrer de St. Sebastià, aquell divendres 22 de desembre de 1961, fou una gran festa i a ca la Rosita no s'hi podia entrar de gent.

80

La data del 22 de desembre del 1961 es recorda a Maçanet amb satisfacció, quan el número 24.964, va dur la grossa de Nadal.

La sort, la va repartir la Rosa Batlle, que tenia una botiga de comestibles al carrer de Sant Sebastià, més coneguda per ca la Rosita. Com cada any, havia adquirit la loteria per mitjà del seu cunyat, que treballava en una administració del barri dels Límits a la Jonquera, i n'havia fet participacions de 5 ptes.

El premi va ser matiner, cap a tres quarts de deu del matí. Després d'anunciar-ho la ràdio, la notícia es va escampar ràpidament i ca la Rosita i el

carrer Llarg es van omplir a vessar de gent que volia festejar la sort.

A la tarda arribaren periodistes i fotògrafs per recollir les impressions dels afortunats. Aquell Nadal va ser festejat amb gran joia i es va contractar l'orquestra Canigó.

Es calcula que va treure un 70% de la població, que es varen repartir un total de 18 milions, tres dels quals anaren a Agullana. Tocaven a 37.500 ptes. per participació. El nombre de participacions que hi jugava cada afortunat era entre una i set, fora d'un cas concret, segons es va dir, de 40

participacions. La resta d'aquest número es va vendre a la Jonquera, però sembla que fou adquirit sobretot per passants.

Segons va explicar la Rosa Batlle, la quantitat repartida hauria estat més grossa si n'hagués tinguda tanta com l'any anterior. Es donà la circumstància que l'any anterior n'hi va quedar molta per vendre i, per això, aquell any n'havia comprada menys.

El 1961 la població comptava amb 938 habitants, que no disposaven d'aigua corrent ni clavegueres, molts sense feina fixa. Encara que l'esdeveniment

Bona part dels diners s'invertí en la reparació de teulades i això donà un impuls decisiu al ram de la construcció.

no va fer miracles, sí que va ser el punt d'arrencada d'alguns negocis.

La construcció es va animar i va necessitar més mà d'obra. Es van arranjar oportunament algunes teulades i façanes. I els diners es destinaren a modernitzar les cases amb la

La gent s'anà motoritzant com es pot veure a l'aplec de Les Salines de l'any 1969.

compra d'electrodomèstics, cuines de gas i roba d'hivern.

Pocs anys més tard, amb la instal·lació de la xarxa de sanejament, seria primordial dotar la llar de bany, i també comprar el cotxe i el televisor.

Tanmateix no era la primera vegada que tocava un premi important. L'any 1933 s'havia tret el segon premi de Nadal, venut per en Tomàs Moncanut, i uns

quants dies més tard, el segon premi del sorteig dels Reis; però en aquestes ocasions el nombre d'afortunats fou més reduït, per raó del cost de les participacions, que era de 25 ptes.

La grossa del 1961 va infondre en la gent una fal·lera per la loteria de Nadal, que es va encomanar als pobles dels voltants. Semblaven convençuts que un altre any també serien afavorits. Tots els establiments de Maçanet tenien la venda de loteria assegurada. Amb els anys aquesta dèria s'ha anat esvaïnt.

El cert és que la gent va administrar els diners amb seny i el premi va caure en una època molt oportuna en què la circulació del diner era escassa.

L'any de la loteria, Maçanet comptava amb 938 habitants que es dedicaven majorment a les tasques agrícoles i bosqueroles.

El turisme de començament de segle anava associat amb les cures de salut, les passejades i les fontades.

82

Tenim constància que a la darrerria del segle passat, durant l'estiu, s'establien en les seves cases pairals algunes famílies de propietaris que tenien la residència a ciutat i també alguns barcelonins benestants. Aleshores hi havia la fonda de ca la Martró, al carrer Burriana, que tenia bona anomenada, i cases de dispesa.

Cada estiu, l'arribada de la família Coll-Roura, amb els carruatges i el servei, causava sensació. També es conta que el primer automòbil que arribà a Maçanet, al principi d'aquest segle, fou el de la família Vila de Barcelona. Llavors hi havia servei diari de tartana fins a Figueres i l'any 1923 s'establí la línia d'autocar.

Els estiuejants venien a fer salut, aconsellats pels metges, i alternaven les passejades amb els banys a l'Arnera. Cèsar August Torres, el 1917, descrivia el poble dient: "El clima és sec i sa. Les fonts són abundoses i de bones aigües, una d'elles ferruginosa. L'abundor d'aigües i arbres, el bon caràcter dels habitants i que la calor hi sia molt suportable a l'estiu, fan de Maçanet una bona estació estiuenca, i la colònia va essent cada vegada més nombrosa". Cap als anys 20, hi havia tres establiments que oferien els seus serveis als forasters: la fonda El Porvenir, can Roger i l'hostatgeria de les Salines.

El 1956, Mn. Josep Feliu, un enamorat de Maçanet, va dirigir

una campanya de promoció del poble i del santuari de les Salines. Però l'arrencada turística decisiva no va ser fins a mitjan dels seixanta, a conseqüència de les millores que es van fer amb l'electricitat, l'asfaltatge de la carretera i la instal·lació de la xarxa de sanejament. A les famílies assídues de cada estiu se n'hi afegiren d'altres, sobretot barcelonins i figuerencs. Això va impulsar la construcció de xalets, l'ampliació dels dos hotels existents i la creació de nous establiments: el Corral de la Falgarona, el Molí d'en

Robert, l'Hostal del Senglar, la Quadra, Can Tanlí...
 El bon moment econòmic que es travessava va tenir continuïtat en la dècada dels 70, en què la generalització de l'automòbil va portar el turisme de capsetmaners, excursionistes, caçadors i boletaires.
 Els darrers anys, la desaparició de les activitats laborals tradicionals ha conscienciat els maçanetencs de millorar l'oferta turística.

Des de l'Ajuntament s'han objectivat diferents obres, com l'aparcament i parc del Pont, mapes, rètols... i d'altres per iniciativa particular. A l'estiu, passejar i refrescar-se a les gorgues de l'Arnera són un bon atractiu, principalment a la gorga de les Dones, que l'Ajuntament condiona cada temporada. També s'organitzen revetlles musicals i altres activitats de lleure.

Avui Maçanet compta amb 10 restaurants -dels quals quatre disposen d'habitacions-, habitatges de lloguer i un càmping naturista.

El paisatge muntanyós, la natura i les bosquíries prou conservades, el caire rústic i calmat dels carrers i una variada gastronomia fan que l'afluència de visitants sigui abundant i les perspectives apunten cap a l'expansió amb l'obertura del pas fronterer de Riumajor.

Inauguració del restaurant Moli d'en Robert als anys seixanta

La carretera internacional de Costoja ha augmentat notablement l'afluència de visitants del Vallespir. A la foto el pont fronterer de Riumajor, dintre el terme d'Albanyà.

La construcció de xalets, iniciada a mitjan dels seixanta, augmentà considerablement els decennis següents. A la fotografia, la urbanització de la Cardona.

LA CACERA

34

L'Ajuntament organitzava batudes del senglar per preservar les collites, com aquesta dels anys vint.

84

Avui, la cacera per excel·lència dels maçanetencs és la del senglar, però cal remarcar que no sempre ha estat així. Al final del segle passat, la seva presència s'havia tornat esporàdica. Segons testimonis de l'època, l'extermini del llop i l'augment de la massa forestal en va afavorir la lenta recuperació i l'establiment d'exemplars vinguts del nord.

Tot i així, a l'inici d'aquest segle, els pocs caçadors que hi havia es dedicaven a la caça del conill, la llebre i la perdiu, molt abundants aleshores.

No és fins al 1915 que es parla de la colla dels Vilars, integrada per un reduït grup de pagesos

del veïnat. Aquests mataven, a tot estirar, mitja dotzena de senglars l'any, ateses les dificultats de locomoció i la utilització de gossos d'atura en les batudes. Anys més tard, es formava a Tapis una altra colla semblant.

El tret més original que distingeix les colles senglanaires de Maçanet de les d'altres pobles és, sens dubte, el curiós nom que cadascuna porta. L'origen es troba en la rivalitat i la ironia entre les colles de Tapis i la dels Vilars. Es conta que els de Tapis, a propòsit de la Guerra de Corea, als primers anys 50, varen batejar els dels Vilars amb el motiu d'*americans*. Immediatament, aquests van replicar titllant-los de *coreans* i,

seguint la mateixa tònica, uns quants anys més tard, quan s'organitzà la colla del poble, l'anomenaren *els russos*. Cadascuna tenia el seu terreny ben delimitat i pactat amb les altres.

El 1971 es constituïa la Societat de Caçadors, que abastava tot el terme, amb la finalitat de regir i preservar la caça. Al llarg dels anys s'han escampat diverses vegades conills, perdius i faisans, però no han donat el resultat que s'esperava. Sobretot el conill, que, a més de la mixomatosi, ha estat víctima d'altres epidèmies. La Societat,

Colla de caçaires que anaven a la cacera del conill. Avui els estralls de les epidèmies s'han fet notar i aquesta pràctica és molt minoritària.

Una cacera conjunta de russos i americans, feta en el paratge de Comafosca, on s'abateren 18 senglars.

que avui compta amb 160 socis, també es dedica a mantenir camins i carreteres, col·labora en la prevenció i extinció d'incendis i ha organitzat campionats de tir al plat.

Des de mitjan dels 70, la proliferació del senglar ha estat

constant fins al punt que s'ha convertit en una plaga per als conreus. Les raons s'atribueixen a l'expansió del bosc i al mestissatge amb porcs casolans, que ha comportat més cries i una transformació genètica, constatada en bona part dels exemplars abatuts, de

Les boscúries ofereixen aliment i amagatall al senglar i han estat un dels factors decisius en la seva proliferació.

pèl més clar i morro més curt. Si el 1974 es comptabilitzaven entre totes les colles 47 senglars morts, les xifres augmentaren fins a 203 senglars la temporada 1991-92; 369, la 1992-93; 367, la 1993-94; 509, la 1994-95 que va ser més llarga; 232, la 1995-96, i 439 la darrera 1996-97.

En canvi, les captures d'altres espècies són insignificants. Només mitja dotzena de caçaires van habitualment al conill i la llebre.

EL FUTBOL

35

*L'equip de l'any 1934.
A dalt: Lluís, Mercader,
Peitivi, Llaona, Vega, Pujol,
Puntonet, Pumarola, Lahoz I.
A baix: Rufet, Lahoz II,
Faig i Arbat*

86

El 1915, el vicari Francesc Casanovas era molt estimat per la mainada que s'enduia a passeig i a jugar a pilota en un camp, no gaire pla, prop del mas Olivet, a tocar la Pedra Dreta. Així va començar el futbol a Maçanet. Aquells nens, quan es feren més grans, varen formar un equip i, així, l'1 de gener del 1920 fundaven el club de futbol, anomenat als seus inicis Roldan Futbol Club.

El primer camp fou al coll de Sant Martí, fins al 1930, en què l'Arbolí va reorganitzar l'equip i s'adoptà el nom de Club Esportiu Maçanetenc.

Aquesta etapa es pot considerar com la consolidació del futbol. Jugaven un torneig amb equips

veïns, en les festes majors i, a més, hi havia un equip infantil.

Llavors jugaven en el camp del costat de l'actual, que s'havia inaugurat amb un partit amb el Ceret. Més tard anaren a jugar al camp de sobre la font d'en Coll, fins al 1940, en què es va començar a jugar en l'actual camp de la Creu, ja en millors condicions que els anteriors.

Durant la postguerra s'organitzaren partits amb els militars destacats a la població, i als 50, participaren en el torneig d'afecionats a la Copa de Primavera. El 1960 es va engrandir el camp i es va millorar el terreny de joc. Però en aquesta dècada només es jugaven partits amistosos, fora

de la competició federada.

El 1968, el nou rector, Mn. Josep M. Jordà va animar el jovent per arrencar el futbol. Així, el 1970 ja es jugava la lliga de 3a regional.

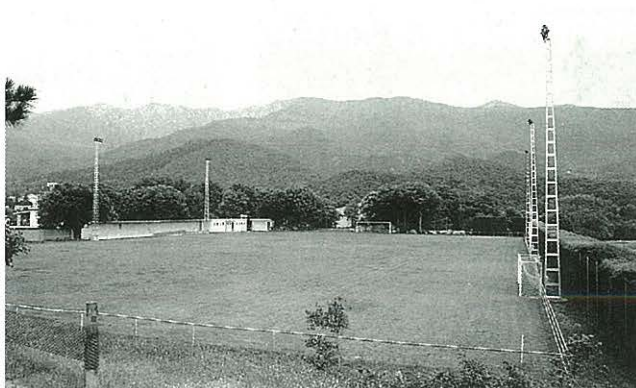
En aquesta època hi havia la màxima rivalitat amb l'equip de la Jonquera, l'Espolla, l'Agullana i el Vilabertran.

Els anys següents es va anivellar i ampliar el camp, es construïren els vestidors i la tribuna i es reforçà l'equip amb jugadors forasters.

El capità del C.E. Maçanet, Josep Llaona, recollint un trofeu en la festa d'estiu del 1964.

El camp de futbol municipal de la Creu ha estrenat recentment l'enllumenat.

La temporada 1983-84 el club va quedar campió i va ascendir a 2a regional, però només s'hi va mantenir durant la temporada següent. Des de llavors, els millors resultats foren un segon lloc, el 1986, i un tercer, el 1992. L'objectiu de l'equip era recuperar la categoria de 2a regional, cosa que no es va assolir fins a la temporada 1993-94, amb un resultat molt positiu. El 21 de maig del 1994, en

l'últim partit de lliga, es va proclamar campió de grup i aconseguiren un diploma com a màxims golejadors, amb 103 gols. Jugadors i seguidors varen celebrar el retorn a 2a amb una gran festa. El 19 de juny guanyaven el XX Memorial Vinyets, davant el Gualta, per penaltis.

El CE Maçanet compta avui amb 286 socis i es finança amb

les quotes, les loteries, la publicitat i el suport de l'Ajuntament. El camp municipal de la Creu és un terreny reglamentari i, des de fa pocs anys, sembrat de gespa. Els jugadors locals que han destacat més són Josep Faig, als anys 30, que, promocionat, hauria pogut jugar a 1a divisió, i Josep Viñas, dues dècades més tard, que va jugar amb el Girona i, després, amb l'Espanyol.

87

El Club Esportiu Maçanet es proclamà campió del grup 27 de 3a regional la temporada 1993-94 i, així, va pujar a 2a regional.

Equip juvenil de l'any 1975.

CINEMA I TEATRE

36

*La sala d'espectacles
on s'inicià el cinema
i que, més tard,
fou seu de La Unió.*

88

El cinema arribà a Maçanet de la mà de Pràxedes Roger, un home emprenedor i abocat a tot tipus d'activitats innovadores. Cap al 1910, el feia en un local de la seva propietat, conegut com l'Horta. Més tard, aquest local es convertí en escola i, llavors, va habilitar una estança de la seva fonda per a aquest fi. Com que les pel·lícules eren mudes, en Roger les anava explicant als assistents. L'èxit de l'espectacle el va obligar a fer dues sessions els diumenges, una a la tarda i l'altra a la nit, que s'anunciaven mitjançant una crida.

Després de la Guerra Civil es va fer cinema a La Pau, els diumenges; però en aquesta època les sessions foren més

esporàdiques. Cap al 1960, un cop restaurada la sala d'espectacles, s'hi instal·là el projector. Les pel·lícules es compartien amb la Jonquera i s'intercanviaven a la mitja part, cosa que provocava sovint demores en l'arribada dels rotlles. Més tard, els dos pobles alternaven els dies de funció. En Josep Sabà era l'encarregat de fer funcionar la màquina i, més tard, fou Sagi Baulenas, fins a l'abril de 1984, que amb la generalització del vídeo es va tancar el negoci per poc rendible.

Pel que fa al teatre, consta que a la darrereria del segle passat es representaven escenes de la Passió a la plaça. El 1905 una colla de socis de la Unió va representar una obra a la seva

sala, amb gran èxit d'assistència, i també la varen fer a Sant Llorenç de la Muga.

Moltes companyies forasteres venien a fer teatre a la Unió i el poble hi tenia gran afeció. El vicari, Josep Masachs, ensenyava i dirigia el jovent en diferents obres. També ho va fer Teresa Olivet, als anys 20, amb *L'altiva*, que oferí a can Roger. Més endavant, Mn. Jaume Busquet dirigia la mainada en obres còmiques com *En Pelagalls de la Vajol*, en el local de la catequística.

*Escena de l'obra
La família Renui estiuaja,
el juny de 1984*

El 1940 les Filles de Maria varen oferir tres representacions per refer el seu altar. Però l'empenta decisiva es va produir al final dels 50, quan una colla de jovent, encoratjats per Mn. Andreu Soler i amb la iniciativa de Maria-Lluïsa Juanola i Delfí Fernández, va decidir fer teatre, que va persistir durant 10 anys, amb l'escenificació a la sala d'espectacles de diverses obres: *La ferida lluminosa*, la més rellevant, *El marit ve de visita*, *Rei i senyor*, *D'aquesta aigua no en beuré*, etc. Alhora, Mn. Andreu Soler dirigia els grans de l'escola amb obres

com la *Bona Nova*, d'en Ruyra. Després d'uns quants anys de poca activitat teatral, el 1979 va néixer el grup format per jovent sota la direcció compartida de M. Lluïsa Juanola i Josep Sabà,

al qual s'han afegit altres entusiastes més grans i col·laboradors. La constància en els assaigs ha permès estrenar fins avui almenys una obra cada any, ocasió en què s'omple la sala, coincidint sovint amb la Festa de la vellesa. També han actuat a Darnius, Agullana i Cantallops.

En aquests 16 anys s'han representat les obres: *L'hostal de la Glòria*, *Tenir o no tenir*, *Les delícies de la llar*, *La tercera vegada*, *El petit món d'una placeta*, *Doctor Coll Gros*, *La família Renui estiuaja*, etc.

*Representació
infantil dels
Pastorets*

*Esplanació de la carretera
al pla d'en Parés,
l'octubre de 1991.*

El projecte d'unir per carretera Maçanet amb la població veïna de Costoja, al Vallespir, ha estat -durant noranta anys- una reivindicació molt arrelada en el cor dels maçanetencs.

L'inici d'aquesta empresa arrenca l'any 1896, quan l'alcalde Higini de Riera, després de laborioses gestions, aconseguí que la Direcció General de Aduanes legalitzés el camí fronterer de Sant Llorenç de Cerdans, que passa pel coll dels Horts, per a l'exportació lliure de fruits i productes del país.

El 1903 l'alcalde Marià Mas protesta oficialment perquè el pla de camins de la Diputació no inclou aquest projecte. El 1908 l'Ajuntament va invitar l'alcalde de Sant Llorenç, Joseph Sans, a una reunió per a treballar conjuntament per aconseguir la carretera internacional.

En la trobada, que es féu el 10 de juliol del 1909 al mas de la Nantilla, els dos consistoris pactaren els plans a seguir i la manera de comunicar-se reciprocament les gestions realitzades.

En ambdues bandes de frontera s'obtingué el suport dels Ajuntaments als quals, d'una

manera o altra, afectava aquesta nova via. El 1914, amb la intervenció del senador Frederic Rahola, la petició va arribar a la Mancomunitat de Catalunya, però la Primera Guerra Mundial va frenar totes les esperances.

El 1919 els governs dedicaven més l'atenció a la construcció de xarxes ferroviàries. Llavors s'encaminaren els esforços a la prolongació del ferrocarril des de Sant Llorenç de Cerdans fins a Roses, passant per Maçanet, Darnius, Pont de Molins, Figueres i Castelló. Del costat francès s'aconseguí l'ajut dels senadors, diputats i consellers generals dels Pirineus Orientals. Pel costat espanyol hi cooperaren els diputats provincials i dos ministres.

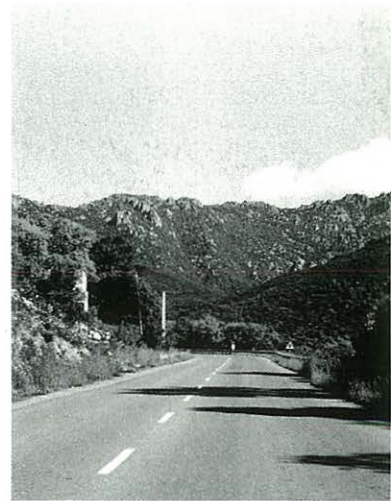
Tant el Govern com la Mancomunitat enviaren tècnics per estudiar l'execució del projecte; malauradament, la proclamació de la dictadura de Primo de Rivera va abolir la Mancomunitat i la xarxa de ferrocarrils secundaris se'n va anar en orris.

El 1936, quan l'Ajuntament tenia concedides unes subvencions de l'Institut contra l'Atur Forçós per a començar la carretera, esclatà la Guerra Civil. L'aïllament del govern franquista

El 7 de juliol del 1995, el president Jordi Pujol i l'homòleg francès, Jacques Blanc, inauguren el pont de Riumajor i la nova carretera.

La carretera acabada a l'altura de Les Creus.

va congelar durant molts anys els objectius i l'obertura de la duana de coll d'Ares, el 1964, encara va agreujar més la situació.

Malgrat això, els Ajuntaments successius no varen afloixar en les seves pretensions. El 1975 s'havia fet arribar una carretera provisional des de Tapis fins al peu de la frontera, a Riumajor, i per la banda francesa només mancaven 1.200 metres per construir.

El juliol del 1978, a fi de sensibilitzar els poders públics, s'organitzà una trobada a Costoja, a la qual assistí molta gent de la contrada. Alhora el consistori maçanetenc i el diputat Ernest Lluch es reunien amb els alcaldes francesos. El 22 d'abril del 1979 es tornaren a reunir a Maçanet, comptant amb la presència d'Heribert Barrera, Josep Rahola i Ernest Lluch.

Però el veritable impuls no arribà fins als anys 80, quan la Generalitat va disposar de plena competència en matèria de carreteres. Amb la insistència de l'Ajuntament, el Departament d'Obres Públiques inicià el 1982 l'estudi del projecte i el 1985 fou inclòs dintre el pressupost el primer tram de 7 km fins a Tapis, que s'acabà el 1986. El 1991 es continuà la segona fase de 6,3 km,

que va ser assolida, amb l'asfaltatge, la construcció de cunetes i els murs de contenció, el 1993.

Per ambdues bandes la carretera ja era un fet, però per a enllaçar-la calia fer un pont sobre el torrent Riumajor, dintre el terme d'Albanya, que en aquest punt marca frontera. Problemes burocràtics entre els dos estats per al finançament de l'obra i la consegüent obertura del pas fronterer van demorar l'enllestiment del pont. Finalment, en la cimera hispanofrancesa de Foix, el 20 d'octubre del 1994, es desencallà el contenciós i s'arribà a l'acord definitiu.

El sistema emprat en l'execució de la carretera ha estat el de moviment de terra. Els desmunts de muntanya han servit per omplir els fondals i ha calgut maquinària molt pesant. L'amplada del vial -9 metres- ha originat uns talussos i marges de mides considerables i ha causat un impacte ecològic que s'ha intentat reduir amb la sembra i reforestació dels terraplens. El temps dirà si ha estat una bona solució. Per aquesta raó l'excavació ha estat titllada de faraònica.

El 7 de juliol de 1995 el president Jordi Pujol, juntament amb les autoritats franceses, va inaugurar oficialment la nova carretera GI-503.

FESTES I LLEURE

37

*Sardanes
a la plaça
per la Festa
Major d'estiu.*

92

Des del 1979, el 5 de gener s'organitza la cavalcada dels Reis, que comença al carrer de St. Sebastià, arriba fins a la plaça de la Vila i acaba a la sala de La Unió, on té lloc la salutació i el repartiment de caramels i regals per a la mainada.

Per Carnaval es fa un ball de disfresses molt concorregut i, per Pasqua, una colla de nens i nenes de l'escola canten els tradicionals goigs o caramelles. A més, en aquests dies s'organitzen quines a benefici de diverses entitats de la vila.

El 15 de maig -o bé el diumenge següent, si aquest s'escau entre setmana- a la capella de les Salines es fa l'aplec de Sant Isidre o dels pagesos. La

preparació de la festa és a càrrec dels pabordes del Patronat de St. Isidre. En aquesta diada, sortint de missa, es reparteixen uns pans rodons, anomenats berenes, arròs i vi a tots els assistents, que entre maçanetencs i forasters solen superar el nombre de 600.

Pel juny, el Patronat d'homenatge a la vellesa, l'Ajuntament i altres entitats coordinen, des de l'any 1977, la Festa dels avis, que consisteix en una desfilada des de l'Ajuntament fins a l'església, seguida d'una sèrie d'actes musicals i teatrals i un dinar de germanor. A més, per Sant Joan es fa el tradicional foc que es complementa amb una animada revetlla fins a la matinada.

La Festa petita o d'estiu se celebra el primer cap de setmana de juliol, però antigament es feia el 29 de maig, diada dels quatre sants patrons de les societats de la vila. Una comissió de festes dependent de La Societat programa les sardanes, els balls, el concert i la festa infantil, amb el suport de l'Ajuntament, de l'Associació de Pares i la contribució econòmica de tot el poble.

El diumenge, l'orquestra i la comitiva de socis de La Maçanetenca acompanya el seu penó a l'església, on es fa una

missa en memòria dels socis difunts. També el futbol és present a la festa, que s'acaba el dilluns amb un espectacle infantil.

Dintre el mes de juliol, els veïns del barri de la Paret Nova organitzen un sopar i un ball multitudinari al carrer. Aprofitant l'afluència d'estiuejants, durant les nits estivals s'ofereixen algunes revetlles i audicions musicals.

La Festa Major se celebra l'11 de novembre, diada de St. Martí, patró de la vila. Els actes són molt semblants a l'altra festa, però com a particularitat cal esmentar la tradicional benedicció i ofrena de les Pabordesses dels Dolors, que tenien la missió de recaptar diners per a l'obra de l'església i tenir cura de l'altar de la seva patrona. Aquest costum va perdurar fins a l'any 1993.

La piscina del molí d'en Robert el mes d'agost del 1993.

Tot preparant l'arròs a l'aplec de St. Isidre.

L'any s'acomiada amb la revetlla de cap d'any, ocasió en què la gent es reparteix pels nombrosos restaurants del poble i, tocades les dotze, es retroben a la sala de ball.

Els maçanetencs, molt lligats a la natura, dediquen el temps d'oci sobretot a la cacera, la pesca,

caçar bolets i a les passejades. El 1988 va néixer el Centre Excursionista Maçanetenc que, a més de fer cada 11 de Setembre la travessa de Fraussa, organitza des del març a l'octubre altres excursions fora del terme.

El Club de BTT els Senglanassos fa cada any competicions d'aquest esport.

Una colla de seguidors incondicionals animen cada diumenge l'equip de futbol del CE Maçanet.

També se sol organitzar alguna prova de trial i tir al plat.

L'Associació Cultural Maçanetenca i l'Associació de Pares promouen diverses activitats destinades al jovent i a la mainada.

Bibliografia

La història de Maçanet només apareix en petits fragments en obres de caràcter general, cosa que ha obligat a la recerca d'informació en diferents arxius. La documentació consultada a l'Arxiu de la Catedral de Girona i al monestir de St. Daniel correspon a capbreus dels segles XIII al XVIII. A l'Arxiu Diocesà s'han obtingut dades referents a la parròquia mitjançant els registres de lletres, visites pastorals i llibres parroquials de Maçanet. A l'Arxiu Històric de Girona s'han estudiat els protocols de Figueres i Maçanet. L'Arxiu Municipal, ordenat per Rafael Sot, és el que ha proporcionat més informació des del segle XVIII fins avui. També els articles de Rafael Sot, recollits en programes de festes de Maçanet, han servit per completar alguns capítols, i cal afegir-hi la informació oral rebuda de molts maçanetencs, dels seus records i les seves vivències.

D'ABADAL, Ramon: *Els diplomes carolingis*. IEC. Barcelona, 1926-1950.

ALART, Bernard: *Cartulaire roussillonnais*. Manuscrit Biblioteca de Perpinyà.

BADIA, Joan: *Catalunya romànica*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1990.

BADIA, Joan: *L'arquitectura medieval de l'Empordà*. Vol. II-A. Diputació de Girona, 1978.

BOTET I SISÓ, Joaquim: *Provincia de Gerona. Geografía General de Catalunya*. Barcelona. S.d.

BUSQUETS I DALMAU, Joan: *La Catalunya del barroc vista des de Girona*. Publ. Abadía de Montserrat, 1994.

FAGES DE CLIMENT, Carles: *Climent*. Aubert impressor. Olot, 1969.

FERRER, Francesc: *L'economia del set-cents a les comarques gironines*. Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Girona. Girona, 1989.

MADOZ, Pascual: *Diccionario Geográfico-Estadístico Histórico de España*. Catalunya. Tom I. Ed. Curial. Barcelona, 1985.

MARQUÈS, Josep M.: *Esriptures de Santa Maria de Vilabertran (968-1300)*. Institut d'Estudis Empordanesos. Figueres, 1995.

MONSALVATJE, Francesc: *Noticias históricas*. Olot, 1889-1917.

PAPELL, Antoni: *L'Empordà a la guerra carlina*. Tipografia Ideal. Figueres, 1931.

RAHOLA, Carles: *Vides heroiques*. Girona, 1932.

ROQUE, Louis: *Documents sur l'histoire de Saint Laurent de Cerdans*. 5 toms. St. Llorenç de Cerdans, 1987-1991.

SALRACH, Josep M.: *Història de Catalunya*. Vol II. Ed. 62. Barcelona, 1988.

SOT I DELCLÒS, Rafael: Apunts d'arxiu. Publicats en diversos programes de festes majors. Maçanet 1979-1991.

Agraïments

Vull expressar el meu sincer agraïment a Rafael Sot, que m'ha facilitat detallada informació dels seus treballs en les llargues converses mantingudes durant anys. També reconec a l'Ajuntament de Maçanet l'accés al seu arxiu i la col·laboració de les seves funcionàries Dolors Martí i Sònia Causadias i als encarregats dels arxius gironins consultats (Capitular, Diocesà, Històric i del monestir de St. Daniel). He de donar gràcies per les informacions que m'han proporcionat a Tomàs Batlle, Francesc Bonet, Josep Calabuig, M. Lluïsa Juanola, Joaquim Llaona, Josep Llaona, Joan Lluís, Andreu Masdevall, Josep Nogué, Enric Moulines, Martí Puigmal, Miquel Puigmal, Lluís Riuró, Damas Roura, Martí Rufet, Enric Sabà, Mn. Pere Sarola, Vicenç Saguer, Albert Serrano i Margarida Viñas. Cal reconèixer també la vàlua de les fotografies que m'han ofert els familiars i amics, el suport rebut dels meus pares, que m'han empeltat l'estima envers el meu poble, i l'ajut decisiu del meu germà Enric en la redacció d'aquest treball.

Procedència de les fotografies i il·lustracions

De Teresa Vilallonga, les de les pàg. 36,46,59 (baix), 72, 73 (esq.). Pertanyen a Dolors Troni les fotos de les pàg. 45 (baix) i 66. Són de Josep Llaona les de les pàg. 37 (baix), 49 (dalt-esq.), 85 (dreta), 87 (esq.). Les de les pàg. 17 (dalt), 33 (baix), 49 (dreta), 71 (dreta) són de Damas Roura.

Foren cedides per Rafael Sot, les fotos de les pàg. 40 i 43 (dreta). Per Tomàs Batlle la de la pàg. 41. Són de Carme Ayats, les imatges de les pàg. 56 i 71 (baix). Les de les pàg. 53 (baix) i 77 (esq.), són de Lluís Riuró.

Pertanyen a Joan Lluís les de les pàg. 73 (dalt), 76 (dalt-esq.) i 83 (dalt). Són d'Enric Sabà, les de les pàg. 45 (esq.) i 57 (dalt).

De Maria Lluïsa Juanola, les de la pàg. 89. De Teresa Sitjà, les de les pàg. 59 (dalt) i 68. De Joaquim Serrano la de la pàg. 69 (dalt). De Joaquim Llaona la de la pàg. 86. De Martí Rufet la de la pàg. 84. La de la pàg. 35 (baix) és de Josep Busquets. La de la pàg. 51, pertany a Enric Tubert. La de la pàg. 67 (baix), ha estat cedida per Francesc Bonet, La de la pàg. 76 (centre), per la família Saguer de Girona. La de la pàg. 77 (dreta) per la família Ministeral. Eunice Rojas la de la pàg 77 (dalt). Enric Moulines les de les pàg. 77 (dreta) i 47 (dalt). L'Ajuntament

de Maçanet ha cedit les imatges de les pàg. 18, 74, 78 i 79. Els Serveis d'Arqueologia de la Diputació, les de les pàg. 15 (baix), 32, 60 i 73 (dreta). Pertany al C. E. Maçanet la de la pàg. 87 (dreta). La resta de fotografies són de l'autor.

Monografies locals

Títols publicats

Cornellà de Terri
per Jaume Portella

La Processó de Verges
per Jordi Roca

Anglès
per Pau Lanao

Sant Feliu de Guíxols
per Àngel Jiménez

Llagostera
per Dolors Grau

Castelló d'Empúries
Per Miquel Planas

Tossa
per Jaume Lleonart i Maria Pilar Mundet

Palamós
per Rosa Maria Medir i Carles Sapena

Besalú
per Joan Lopez

Les Planes d'Hostoles
per J. Campistol, J. Canal i M. Soler

Agullana
per Enric Tubert

Olot
per Jordi Canal i Morell

Llegendes i misteris de Girona
per Carles Vivó

Palafrugell
per Xavier Febrés

La Jonquera
per Albert Compte

La Cellera de Ter
per D. Pujol i Ll. Llagostera

Cassà de la Selva
per E. Bagué, O. Gutiérrez i J. Carreras

Hostalric
per M. Duran, J. Juanhuix i R. Reyeró

Figueres
per A. Romero i J. Ruiz

Crespià
per J. Busquets

Lloret de Mar
per Joan Domènech

Banyoles
per J. Grabuleda i J. Tarrús

Puigcerdà
per Sebastià Bossom

Begur
per Lluís Costa

Viladrau
per M. Feliu, I. López, X. López i Ll. Pagespetit.

Camós
per M. Duran

Camprodon
per Silvia Planas

Maçanet de la Selva
per El Taller d'Història

Sant Jordi Desvalls
per S. Planas i N. Puigdevall

Ribes de Freser
Per Miquel Sitjar

Salt
per X. Alberch i J. Burch

Sant Joan de les Abadesses
per J. Albareda i J. Ferrer

La Vall de Bianya
per J. Murlà Giralt

Capmany
per A. Egea i M. Roig

Gualta
per Ramon Alberch

Platja d'Aro
per Pere Barreda

La Vajol
Albert Juanola

Vilobí d'Onyar
per Dora Santamaria

Vilafant
per J. M. Bernils

Osor
per F. Bruguera i N. Ramió

Maçanet de Cabrenys
per Pere Roura i Sabà

Guies

Títols publicats

Els jueus a les terres gironines
per Ramon Alberch i Narcís Jordi Aragó

Rutes d'art sacre (1939-1985)
per Josep Maria Marquès

Les havaneres, el cant d'un mar
per Xavier Febrés

Els estanys eixuts
per Josep Matas

El món del suro
per S. Hernández

El Ter
per J. Boadas, J. M. Oliveras i X. Sunyer

Trens i carrilets
per Josep Clara

Canvistes i banquers
per Narcís Castells

Màgiques, pors i supersticions
per Carme Vinyoles

Els volcans
per Josep M. Mallarach

Els indians
per Rosa Maria Gil

Els Pirineus, del Puigpedrós al Puigneulós
per Josep Clara

Cristians de Girona
per Josep M. Marquès

L'estany de Banyoles
per M. Coma i J. Gratacós

Els rellotges de sol
per M. Gil

Els maquis
per J. Clara

Els monuments megalítics
per J. Tarrús i Júlia Chinchilla

El pessebrisme
per J. Dalmau i Corominas

La ceràmica
per Andreu Bover

La farga
per Jordi Mascarella

Castells vius
per C. Vinyoles, M. Torns i P. Lanao

La pesca
per J. Sala i J. Domènech

La ramaderia
per P. M. Parés i T. Vilaró

Els protestants
per Josep Clara

La tramuntana
J. M. Dacosta, X. Febrés

El Montseny
J. M. Rueda i J. Tura

L'electricitat
per M. Pous i J. Callol

El periodisme
per Lluís Costa

Els glacials
per Jordi Fernández

L'excursionisme
Per Jordi Dalmau

Propers títols

La Girona dolça
per J. V. Gay i N. Puigdevall

Aquest llibre pretén descriure els fets històrics més rellevants, les vivències i activitats més destacades del passat de la vila de Maçanet de Cabrenys, que fins avui restaven en bona part desconeguts. I a la vegada vol explicar el present i l'entorn que ha generat en els habitants uns estrets lligams amb la natura. També s'ha subratllat la millora viària que ha significat la nova carretera i la recuperació de les antigues relacions amb el Vallespir.

Pere Roura i Sabà va néixer a Maçanet de Cabrenys l'any 1954. Apassionat del seu poble, des de fa anys s'ha dedicat a la investigació de la història local i de la geografia física i humana. Ha publicat diversos articles i treballs monogràfics sobre Maçanet. Actualment viu i treballa a Girona però fa freqüents estades a Maçanet.

MONOGRAFIES LOCALS

Diputació
de Girona

Caixa de Girona